

בס"ד

יצחק יעקב פוקס

ראש השנה תשפ"ו ביום שנכפל בו "כי טוב" – שלישי, וביום רביעי, כולל הלכות ומנהגי יום הכיפורים סוכות, הושענא רבה ושמחת תורה, לכל עדות ישראל

תשפ"ו – תהיה שנת פדות וגאולה

תכלה שנה וקללותיה ותחל שנה וברכותיה - בברכת כתיבה וחתימה טובה לשנת שלום, השקט ובטחה, בבריאות שלימה, ולשפע ברכה והצלחה לנו ולכל ישראל

הולכת ומסתיימת, **תשפ"ה** - שנת "עת מלחמה" – מלחמה על קיומנו הגשמי ואף הרוחני בארצנו הקדושה. ובתוך ההסתר והדין - אורות של חסד ורחמים, "הטוב כי לא כלו רחמיו והמרחם כי לא תמו חסדיו" מעמך ישראל. ובורא עולם מבקש: "אל תגעו במשיחי" ו"תורתי אל תעזבו" כי אז, **ורק אז**, "לא ייטוש ד' עמו ונחלתו לא יעזוב", בזכות שמקיימים: "אם בחוקותי תלכו וגו' [ברש"י: שנתיו עמלים בתורה]" **יתקיים במהרה**, "ונתתי שלום בארץ וחרב לא תעבור בארצכם".

אט אט הולכת וקרבה, השנה הבאה עלינו לטובה - **תשפ"ו**, תחילתה בימים שלישי ורביעי [וכן כל מועדי החגים וימי חנוכה, ט"ו בשבט, פורים ופסח וכו', אינם בסמוך לשבת, כבשנה היוצאת. פרט לחג השבועות הבעל"ט שיחול בערב שבת, ובעזרת עירובי תבשילין נעבור ליום שבת קודש], בדפי ההלכה שלפניכם, הוספות וחידושי הלכה רבים מגדולי הפוסקים, לקראת פתיחת השנה הבאה עלינו לטובה.

חודש הרחמים והסליחות

"קוה אל ד' חזק ויאמץ ליבך וקוה אל ד'"

במשך הימים, בין א' אלול לבין יום הושענא רבה אומרים, **בני אשכנז**, [יש מבני ספרד, שאומרים כל ימות השנה] - פעמיים ביום, פרק כ"ז בתהילים "לדוד ד' אורי וישעי וגו' " ורמז לכך, על פי מדרש שוחר טוב, תהילים כ"ז: ד' אורי - **ראש השנה** "וישעי"- **יום הכיפורים** "כי יצפנני בסוכו"- **חג הסוכות**.

תוכן העניינים

יום ב' של ר"ה יום רביעי ..... עמ' 42	חודש הרחמים והסליחות.....עמ' 1
ניקוי הבית ורחיצה ..... עמ' 50	תקיעת שופר וסליחות ..... עמ' 3
הלכות יום טוב.....עמ' 43	עבודת חודש אלול ..... עמ' 7
צום גדליה.....עמ' 50	ערב ראש השנה .....עמ' 16
עשרת ימי תשובה.....עמ' 52	התרת נדרים .....עמ' 16
שבת שובה.....עמ' 56	תענית ערב ראש השנה .....עמ' 18
כפרות..... עמ' 57	ביקור קברי צדיקים .....עמ' 18
יום הכיפורים.....עמ' 58	הכנות לחג .....עמ' 19
הזכרת נשמות ומוסף .....עמ' 68	כניסת החג .....עמ' 23
נעילה וסיום הצום .....עמ' 68	תפילת ערבית .....עמ' 24
קידוש לבנה והבדלה .....עמ' 70	ברכת לשנה טובה .....עמ' 26
לקראת סוכות .....עמ' 72	סעודת ליל החג .....עמ' 27
ליל ראשון של סוכות .....עמ' 78	הנהגות ימי ראש השנה.... עמ' 32
נטילת לולב .....עמ' 83	שחרית.....עמ' 33
סדר ההושענות ושיר של יום..... 85	תקיעת שופר.....עמ' 35
שמחת בית השואבה ..... עמ' 86	תפילת מוסף ..... עמ' 39
חול המועד.. .....עמ' 86	שינה ותשליך.....עמ' 39
הושענא רבה .....עמ' 95	לקראת ליל שני של ר"ה .....עמ' 40
שמחת תורה .....עמ' 96	יום ב' של ר"ה.....עמ' 42

ובסיום הפרק, רמז נוסף: "**לולא** האמנתי לראות בטוב ד'" - אותיות **אלול**. יש אומרים בשחרית ומנחה (כן כתב המשנ"ב) ויש בשחרית וערבית. בספר "**יערות דבש**" הדגשה מעניינת של הגאון רבי יהונתן אייבשיץ זצ"ל עפ"י דברי האריז"ל בשער הכוונות: בפרק זה, לדוד ד', נזכר **י"ג** פעמים שם הוי"ה - שם של **רחמים**, כנגד **י"ג** מידות של **רחמים**. ואם כן, אמירת פרק זה אף ביחידות, כמוה כהזכרת **י"ג** מדות של רחמים על ידי הציבור, באמירת, "ויעבור ד' על פניו ויקרא: ד' ד' וגו' " !

תקיעת שופר

מנהג בני אשכנז, לתקוע בשופר בכל בוקר מא' אלול ואילך, עד ערב ראש השנה [ולא עד בכלל] (רמ"א תקפ"א ומשנ"ב, ג). ותקיעה זו מנהג ישראל, שכשעלה משה להר, בראש חודש אלול לקבל לוחות שניות, תקעו שופר במחנה להודיע לכל בני ישראל שמשה עלה למרום ולא יבואו לטעות שוב אחרי עבודה זרה. ולהודיע ששב ישראל בתשובה מחטא העגל. ותוקעים בכל ימי החודש, להזכיר שהתקבלה תשובתם ברצון, וניתנו להם הלוחות השניים לסוף ארבעים יום (טור).

אופן התקיעה

המנהג ברוב המקומות, לתקוע תשר"ת, ונהגו לעמוד בשעת שמיעת התקיעות (דעת הגר"ח זצ"ל בשו"ת שער דן) ויש נוהגים לתקוע ביום ר"ח תשר"ת תש"ת תר"ת שעיקר התקנה הייתה בראש חודש, שיידעו מתי עלה משה להר (תשובות והנהגות ג, קל"ג). ואין מהדרים בתקיעות אלו בכל פרטיהן ודקדוקיהן, לא על מהות התוקע ולא על טיב התקיעות והשופר, אין מקריאים לתוקע, ואין תוקעים על הבימה דווקא (מועדי קודש א, ס).

לא תקעו לאחר תפילת שחרית - יש שכתב, שיתקעו לאחר **מנחה** (שו"ת אגרות משה או"ח ד, כ"א). **המתפלל ביחידות** - אין צריך לתקוע (שו"ת צ"א י"ב, מ"ח ודעת הגר"ש אלישיב זצ"ל). **ובני ספרד** תוקעים ארבעים יום כשאומרים **י"ג** מידות, באמירת הסליחות.

אמירת ה"סליחות"

בני ספרד נוהגים לומר סליחות, מלאחר ראש חודש אלול ועד לערב יום כפור, כנגד **40** הימים שבהם עלה משה רבנו להר סיני, לבקש "סלח נא לעון העם הזה כגודל חסדיך", וענה לו הקב"ה ביום הכפורים, כפי שמקווים גם אנו

שיאמר לכולנו: "ויאמר ד' סלחתי כדברך" (ש"ע תקפ"א, א ובכה"ח, ט"ו), ואומרים בכל הימים, אותו נוסח. בעת אמירת הקהל י"ג מידות של רחמים, תוקעים בני ספרד בשופר, ואף התוקע כשמסיים תקיעתו, מזדרז הוא להצטרף ולאומן יחד עם הקהל, כדין, בטרם סיימו הקהל את אמירתן (ש"ת תורה לשמה, א, ס"ד וצ"ו). אמנם, הגאון רב"צ אבא שאול זצ"ל אמר לי: "התוקע גם כן, יאמר תחילה בזריזות, ורק לאחר מכן יתקע". **הערה:** לכתחילה, יש לעמוד בעת אמירת הסליחות, קשה לעמוד – יש לעמוד על כל פנים, בעת אמירת י"ג מידות (א"ר וקיצור השל"ה).

בני אשכנז אומרים **השנה** סליחות, **שמונה ימים** - שלמנהגם אמירת הסליחות כנגד 4 ימים בהם בודקים את הקרבן ממומים לפני הקרבתו, שבכל הקרבנות שבפרשת פנחס נאמר "והקרבתם עולה", ובראש השנה **"ועשיתם עולה"**, ללמד שבר"ה יעשה אדם **עצמו** כאילו מקריב את **עצמו** (אליה רבה). כן, גם אנו בודקים עצמנו 4 ימים מן המומים לקראת יום הדין. ומתחילים תמיד ממוצאי שבת - "במוצאי מנוחה קידמנוך תחילה, הט אוזניך ממרום, לשמוע אל הרינה ואל התפילה". והשנה, כיון שבשבוע שחל ראש השנה אין ארבעה ימים, מקדימים לאומרם ממוצאי ש"ק "כי תבוא".

תלמידי חכמים, אף הם, אל יפרשו מלומר סליחות עם הציבור (משנ"ב תרי"ט, ט"ז). וכתב הגרי"ח זוננפלד זצ"ל ב"שלמת חיים" (החדש), סי' ר"ל: **"מלמדי תורה**, שמחמת הליכתם לסליחות, עלול להיגרם ביטול תורה לתלמידיהם - יקומו, דהוי כהיתנו מעיקרא". אמנם, הגר"ע יוסף זצ"ל כתב בשו"ת יחו"ד ג, מ"ד לבני ספרד האומרים 40 ימים רצופים: **"שכירים ומלמדי תינוקות** וכדומה, רשאים להימנע מלהשכים יום יום, וישכימו בב' וה' בלבד.

זמן אמירת ה"סליחות"

אומרים סליחות, מלאחר חצות הלילה - (תחילת אלול **12:41** ערב ראש השנה **12:32**) ועד השקיעה למחרת - (תחילת אלול **7:14** ערב ראש השנה **6:40**) ואין לאומרן קודם חצות אלא בליל יוה"כ (משנ"ב תקס"ה, י"ב). אלא אם כן, בשעת הדחק, כהוראת שעה, לקשישים המתקשים להמתין לחצות לילה, או במקומות שסכנה ללכת באישון לילה ברחובות. ויש

להודיע שהיא הוראת שעה לשנה זו (שו"ת אגרות משה או"ח ב, ק"ה). אין להקדים **אמירת אשרי וגו' ו"לך ד' הצדקה וגו'" עד י"ג מידות** לפני חצות (ראה מג"א תקסה, ה) כלשון המ"ב, יב: "אין לומר קודם חצות לילה שום סליחות ולא שלש עשרה מידות בשום עניין לעולם". וכן דעת גריש"א זצ"ל שיש להתחיל אף את אשרי וגו' בעת רצון (אשרי האיש ג, יג). והזמן המעולה לאמירת הסליחות, מלאחר חצות לילה ועד נץ החמה.

הנהוג כיום בקהילות ישראל

יש המקיימים "ישראל קדושים **השכימו** לסליחות" ויש מקיימים "שמע זעקתם בעוד ליל בעמדם לפניך **בלילות**" לאחר חצות הלילה, וכל לבבות דורש ד'. ויש בתי כנסיות של בני ספרד בירושלים ת"ו שאומרים הסליחות קודם תפילת מנחה.

ולמעשה **כיום**, ישנם רבים שאומרים את הסליחות גם לאחר שהאיר היום לפני תפילת שחרית, שאף לאחר שעלה השחר, הוא עת רצון (מטה אפרים שם ובאלף המגן, כ"ד), **ועדיף** לומר סליחות בבוקר לאחר הנץ מאשר בלילה אחרי חצות (הגרש"ז אויערבך זצ"ל בהליכות שלמה ר"ה, א) פרט ללילה הראשון שאמר במוצאי שבת לאחר חצות. מכל מקום, עדיפה תפילה כוונתיקין בנץ, ולומר סליחות לאחר התפילה (הגר"ח קנייבסקי זצ"ל בתורת המועדים, ה).

בליל ראשון של סליחות, ברוב הישיבות ובתי הכנסת אומרים בני אשכנז סליחות, במוצאי שבת לאחר חצות. ואותם האומרים ביום הראשון בבוקר, טוב שיאמרו "ממוצאי מנוחה וכו' " ולא "במוצאי וכו' " (כן שמע הרה"ג אביגדור פוזן זצ"ל ממ"ר הגרש"ז ברידא זצ"ל), וכבר כתב ערוה"ש תקפ"א, ד: "ודע כי בהרבה מהסליחות נזכר שאמירתן בלילה, כמו "בזעקם בעוד ליל " ועכשיו שאומרים סליחות בעת שהיום עלה, הם כ"דובר שקרים" ולכן ידלגו תיבות אלו". ובישיבת "אור אלחנן" התחיל הגאון רבי משה חדש זצ"ל: "קידמנוך תחילה וכו'".

הערה: המשכימים לסליחות, יקדימו לומר ברכות התורה (משנ"ב מ"ו, כ"ז אף שבס"ו, ו"א לימד זכות על המקדימים הסליחות). ואף בימי הסליחות, חייבים להיזהר מלהתפלל שחרית קודם זמנה (משנ"ב פ"ט, א).

אמירת סליחות ביחידות

האומרים סליחות ביחידות, ידלגו על אמירת י"ג מדות של רחמים, שאין נאמרות אלא בציבור, וידלגו גם על המילים: "א-ל אך וכו'" ו"זכור לנו היום וכו'" (מ"ב תקס"ה, יב-יג) ומותר לאומרם כקורא בתורה בטעמי המקרא, (ואז יש לסיים את הפסוק, עד "ועל רבעים" - כה"ח שם). כמו כן, אין לומר ביחידות קטעים הנאמרים בארמית, משום שהמלאכים אינם מבינים שפה זו, ויש בכך משום יוהרא [גאוה], שנראה כאלו אינו זקוק להמלצת מלאכי רחמים, משרתי עליון, שיחלו נא פני א-ל במיטב הגיון. על כן, יחיד, אינו אומר: "ברוך שמה", ו"יחיד המתפלל בביתו, לא יאמר שום יקום פורקן" (משנ"ב ק"א, י"ט). ובשו"ת הר צבי או"ח א, ס"ד תמה על האומרים ביחידות, את יקום פורקן הראשון.

שמיעת הסליחות בשידור

השומע אמירת סליחות בציבור, בשידור ישיר או דרך פלאפון (כשר) בזמן אמת (לא בהקלטה), רשאי לומר איתם, מילה במילה "ד' ד' א-ל רחום וגו'" ובתנאי שהוא במקום נקי. משום שאין זה כלשמוע קריאת מגילת אסתר או הבדלה או ברכת תפילת הדרך, על מנת לצאת ידי חובה, שאין יוצאים ידי חובה בשמיעתם דרך רדיו טלפון או שידור ישיר, שהרי "יציאה ידי חובה" אפשרית אך ורק כששומעים את קולו המקורי של הקורא או המברך, אבל כאן אין יציאה ידי חובה, אלא **הצטרפות לציבור**, שברגע זה אומרים דברים בקדושה, שאפשר להצטרף אליהם, כשם שעונים לקדיש ולקדושה ולברכה (שלא על מנת לצאת בה), דרך רמקול, טלפון, רדיו (ראה שו"ת יחו"ד ב, ס"ח).

הערות לשוניות

א. באמירת "ויקרא בשם ד'" – צריך להפסיק מעט בין המילים **"ויקרא בשם"** לבין **"ד'"** כיון שבטעמי הפסוק יש טיפחא תחת המילה "בשם". ופירוש, שד' היה הקורא "ד' ד' וגו'". ורוב ההמון טועים בזה (מ"ב תקפ"א, ד בשם האבודרהם ב"סדר תפילת התעניות"). אמנם, בתרגום אונקלוס (שמות לד, ה) והביאו רש"י "וקרא בשמא דה'" ולפי זה משה היה הקורא בשם ד'. ולפי זה היה צריך לקרוא **"בשם ד'"** יחד (מחצית השקל תקסח, ה).

ב. בסוף הסליחות וכן בתפילות ראש השנה ויוה"כ יש לומר "א-לו[א]ה סליחות" וכן "ואין א-לו[א]ה מבלעדיך" ולא א-לו[נה] שאות ה"א הבאה בסוף מילה אחרי תנועה גדולה (צירי, חיריק מלא, חולם ושוורק) ותחתיה פתח, היא

נקראת כאילו היה כתוב אל"ף לפני האות ה"א. והאל"ף מתבטא בפתח, והאות ה"א בשוא נח. וכן באותיות חי"ת ועי"ן כמו שקוראים נח ומזבח" (המסורת השלם עמ' קסה ספר אם למקרא ולמסורת, יג ודקדוקי שי, ט).

ידידי "אשמנו וכו' " שבסוף הסליחות: בספרי הסליחות – 3 פעמים. ויש נוהגים רק פעם אחת (מעשה רב להגר"א, רב. ובשם האריז"ל באר היטב, ב) וכן נהג החפץ חיים (בספר "הצדיק ר' שלמה" עמ' מא). ובעשרת ימי תשובה אומרים שלש פעמים בכל יום (רמ"א תרב, א ומ"ב). ובערב יוה"כ רק פעם אחת כיון שהוא יום טוב (מ"ב שם).

ביום א' של סליחות נהגו רבים להתענות, שייקרא גזר דינם, וכיום רבים אינם משלימים. והיחיד הצם, במנחה – אומר "עננו" ב"שומע תפילה", אבל הש"ץ אינו אומר (מ"ב תקפא, טו ותקסב, ב) ובני ספרד לא נהגו לצום (כף החיים, נה).

לקראת שנה חדשה הבאה עלינו לטובה

אלול - ימי חיפוש, בדיקה, תיקון והשלמה

נאמר בספר במדבר י"ג, כ"א פרשת שלח: "ויעלו ויתורו את הארץ...ארבעים יום" **ובתרגום אונקלוס:** "ויתורו" **ויללון** ית ארעא" - לשון חיפוש ובדיקה! אמנם כן, ימי אלול - **ימים של בדיקה, סיכום, ספירת מלאי**, חשבון נפש והתבוננות, כיצד נערכים לקראת שנה חדשה, מוכנים יותר, וראויים להיכתב ולהיחתם לחיים טובים ארוכים ולשלום.

בדק הבית

מזוזה בחדר מדרגות ובדיקתה

חיוב גמור על כל השכנים הגרים באותו בנין משותף שבבעלות יהודים, לקבוע מזוזה כשרה ומהודרת בפתח חדר המדרגות. ואם בכניסה קבועה דלת והכניסה אל שטח שיש בו ד' על ד' אמות [1.92 מטר X 1.92 מטר], הרי זה חיוב גדול יותר מאשר לקבוע מזוזה בפתח דירה פרטית שהכניסה מהדלת, למסדרון צר שאין בו ד' על ד' אמות. **ואמנם**, אם בפתח חדר המדרגות אין קבועה דלת או שנכנסים לשטח שהוא פחות מד' על ד' אמות [ושטח המדרגות שמול הכניסה נידון כחלק משטח הכניסה] – קובעים את המזוזה בלא ברכה ("חובת הדר" לגר"י בלוי זצ"ל ב, ה, י, ו, ד י).

זמן בדיקת מזוזות חדרי המדרגות: "מזוזת היחיד נבדקת פעמיים בשבע שנים, ושל רבים פעמיים ביובל שנים, ש"זכות הרבים מגינה" (שו"ע יורה דעה רצא, א). אולם, בית של כמה שותפים, פשוט שנחשב כבית של יחיד (פתחי תשובה שם, ג וחוט שני לגר"נ קרליץ זצ"ל מזוזה עמ' קלו והליכו"ש א, ד ס"ק נד).

בדיקת המזוזות בבית

בבית פרטי, חובה לבדוק את המזוזות פעמיים בשבע שנים - **כל שלש וחצי שנים** (שו"ע יו"ד רצ"א, א), מכל מקום, כתב בקיצור שולחן ערוך קכ"ח, ג ובמט"א תקפ"א, י: "ישנם אנשי מעשה, הנוהגים לבדוק בימי אלול, את המזוזות שבפתחי הבית". מכל מקום, כשישנה סיבה לחוש שמזוזה נפסלה [כגון: בשפיכת מים, או בצביעת הדלת], ובוודאי, כשניכר שינוי חיצוני במזוזה – יש לבדוקה מיד (פמ"ג או"ח מש"ז, ט"ל, ט"ו). כמו כן, כשחלילה, התרגשה צרה רוחנית או גשמית בבית, בנוסף לתשובה ופשפוש במעשיו - עצת החזון איש והגרי"ש אלישיב זצ"ל - לבדוק את המזוזות (עפ"י משנ"ב ט"ל, כ"ו), **במקומות שישנה לחות** גבוהה, או שהמזוזה חשופה בקביעות לשמש קופחת - ראוי לבדוקה פעם בשנה, כלשון ערוה"ש רצ"א, א: "וכן אני נוהג משום הלחלוחית", והכל לפי העניין (משנ"ב שם) **יש לציין,** שמנהג קהילת פרנקפורט דמיין, לבדוק המזוזות **בכל שנה מעוברת באדר שני,** שכשיש זמן קבוע - לא ישכחו לבדוק, ומנהג יפה הוא (הגהות רמ"מ על יוסף אומץ, תע"ט).

לכל זמן ועת לכל חפץ

לקראת בואה של שנה חדשה, ראוי לבדוק **האם מצוי בבית לוח שנה עם זמני ההלכה המפורטים למשך היום והלילה שבתות וחגי ומועדי השנה.** כמו כן, לוודא **האם השעונים שבבית וביד** מכוונים כראוי, שהרבה גופי תורה תלויים בדיוק השעונים: זמני ק"ש ותפילה, טהרה, המתנה בין בשר לחלב, איחור כניסת שבת ויום טוב וצאתם בזמן ועוד כהנה.

".....ותפילה וצדקה מעבירים את רוע הגזירה"

כי ביתי בית תפילה ייקרא

ראוי לבדוק בתום שנה שחלפה, אם מצויים עדיין בבית במידה מספיקה, **סידורים, ספרי תהילים, ברכונים ו"זמירות של שבת"** שלימים וראויים

לשימוש. במידת הצורך, יש להדביק ולתקן את הנצרך. את שאינם ראויים לתכליתם – יש להעביר לגניזה כדין.

יש לוודא, שלמתפלל בביתו, ובפרט לבנות והנשים המתפללות בדרך כלל, בימות החול, בבית, ישנו **מקום קבוע לתפילה**, שהרי: "אמר רבי חלבו אמר רב הונא, כל הקובע מקום [מיוחד] לתפילתו, [שם הוא מתפלל תמיד], אלוקי אברהם בעזרו, ונקרא עניו וחסיד מתלמידיו של אברהם אבינו, וזוכה שתפילתו מתקבלת ביותר" דכתיב, בבראשית י"ט, כ"ז: "וישכם אברהם בבוקר, אל המקום אשר עמד שם את פני ד' " ואין עמידה אלא תפילה וכו' " ובשולחן ערוך צ"ח, ד: צריך שיקבע אדם מקום קבוע לתפילתו וכו' ובמשנה ברורה צ, נ"ט: **ואף בביתו**, יקבע מקום מיוחד לתפילה - באחת מפינות ביתו. שהתפילות כנגד הקרבנות, והקרבן, מקומו קבוע, ואסור שיוקרב "חוץ למקומו".

הלכות הקשורות לבחירת מקום התפילה

1. מצווה מן המובחר להתפלל אל מול הקיר, כנאמר אצל חזקיהו כשהתפלל ונענה: "ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל" והיינו, בשמונה עשרה בלבד (צל"ח), ובאופן שלא תהיה חציצה, בינו לבין הקיר. אבל ארון, תיבה, שידה וספסל או עמוד תפילה [סטנדר] קבועים - אינם מהווים חציצה. מיטות העשויות לשכיבה [לא ספה או כורסה] - טוב להחמיר שלא להתפלל מולן. (שולחן ערוך צ, כ"א ומשנ"ב) **2.** אין להתפלל אל מול תמונות או בגדים מצוירים התלויים על הקיר - מפני בלבול הכוונה, נעמד כבר בפניהם - יעצום עיניו. ויש שאסרו להתפלל מתוך סידור שיש בו ציורי אברהם וכו' משה רבינו, או דמויות מלאכים, ובפרט שאוחז הסידור אל מול עיניו, כשמשתחווה. (שולחן ערוך צ, כ"ג ומשנ"ב).

3. אסור להתפלל אל מול מראה, אפילו בעיניים עצומות - מפני שנראה כמשתחווה לבבואתו. בלילה כשמתפללים מול חלון - לדעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל - אין זו מראה, אבל כשאפשר, טוב לכסות החלון בוילון. **4.** במקום שמתפללים צריך שיהיו חלונות לעבר המקדש בירושלים. ולכתחילה יעמוד מולם. ולפני התפילה, וכן באמצע, כשכוונתו משתבשת – "ביט בשמים מבעד לחלונות, ותשרה עליו יראת שמים להתפלל בכוונה" (שו"ע צ"ה ב ומ"ב)

אשרי משכיל אל דל

ראוי ונכון להכין בקרבת הכניסה לבית, בתוך קופסה או שקית סכומי כסף ומטבעות במקום ידוע לבני הבית, לצורך נתינת צדקה. כדי למנוע מהעניים המשכימים לפתח לבקשת צדקה, להמתין ולעמוד ממש "כעני העומד בפתח" לעיני העוברים והשבים עד למציאת כסף. ויש האומרים לעני: המשך בדרכך, וכשנמצא נבוא אחרך.

נדרי צדקה

רבים שואלים, בשעה שנשמעו האזעקות ובעת הישיבה במקלטים, נדרו בליבם לתת לצדקה, האם למחשבות טובות אלו יש תוקף של נדר צדקה, שחובה לקיימו? **תשובה: בשולחן ערוך** חושן משפט ריב, ח בדעה השנייה [שהלכה כמותה] נפסק: **"בפיך"** (דברים כג, כד) – זו צדקה. היינו רק מה שנאמר בפה – מחייב. **אמנם**, לדעת הרמ"א שם וביו"ד רנח, יג "עפ"י הפסוק "נדיב לבו יביאה" (שמות לה, ה) – גם נדר צדקה **שבלב – כנדר**. וכתבו פוסקי ספרד שגם בני ספרד צריכים לחשוש ולקיים דברי הרמ"א מפני חומרת נדרים. ויש לציין, דהיינו, דווקא כשחושבים על **סכום מסוים לכתובת מסוימת** – זהו נדר התופס בלב ובמחשבה!! אבל, סתם מחשבה ערטילאית, חולפת לתת לצדקה – אינה משמעותית. (שו"ת אבני ישפה חלק א' עמ' שלה, בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל והגר"ש ווזנר זצ"ל).

הצדקה בכלל הנדרים, והנדר אינו יכול לחזור בו (שו"ע יו"ד רנח, ו). ואם אינו נותן, עובר ב"לא יחל דברו" (במדבר ל, ג) ועל "מוצא שפתיך תשמור" (דברים כג, כד). על כן טוב לנדור רק כשהכסף מזומן לנתינה (שו"ע יו"ד רג, ז). ו"טוב אשר לא תדור משתידור ולא תשלם" (קהלת ה, ד). או כשמוסיפים "בלי נדר" (שו"ע שם).

האומר "הרי עלי סכום זה לצדקה", **אם עניים מצויים – חייב לתתו מיד**, ואם לאו עבר בבל תאחר. **אין עניים** – מפרישו ומניחו עד שימצא עניים. חלפו שלשה רגלים [פסח שבועות סוכות], יש אומרים שעובר ב"בל תאחר לשלמו" (שו"ע יו"ד רנז, ג וספר החינוך מצוה שנ).

קופות צדקה

חשיבות רבה להימצאות קופת צדקה במקום בולט וניכר לכל, בבית. מלבד העניין החינוכי שבדבר, כשם שכשבאים אל הפתח לבקש צדקה יש מחנכים

שהקטן ייתן את הצדקה לעני. בנוסף לכך, בהימצאות הקופה, ניכר שהוא בית של צדקה וחסד (שערי הלכה ומנהג יו"ד ב עמ' רסז).

קופות צדקה המונחות בבית ועל גביהן כתובת הישיבה, המוסד או הארגון, כשמניחים בהם כסף – זכו **מיד** גבאי המוסד בכסף. על כן, **אסור** לקחת מתוכן הלוואה בלא קבלת רשות מראש מן הגבאים (שו"ת חתם סופר יו"ד, רמג). אכן, בקופה **בלתי ממוענת** [שמניחים בה כספים, לחלקם לכל שייראה בעיניהם] – **מותר ללוות**, לאחר רישום הסכום שנלקח, ועל מנת להחזירו בהקדם (מהרש"ם רנח, א ובספר צדקה ומשפט ח, ט).

ראוי לעקוב ולרוקן מדי פעם את קופות הצדקה, ולהעביר את הכסף ליעדו. ויש הנמנעים מלקבל לביתם קופה, אם אין הגבאים מתחייבים לבוא ולקבל את כסף הצדקה. **קופות צדקה המונחות מזה כמה שנים** ולא באו לגבותם, ואין שום אפשרות להעביר את הכסף לייעודו, יש להישאל אצל חכם ולעקור את הנדר שהיה בזמן הנתינה, בחרטה גמורה מעיקרו, ואז ניתן להעביר את הכסף למוסדות צדקה אחרים (שו"ת ציץ אליעזר טז, כט). **קופה השייכת למוסד שכבר נסגר**, יש להעביר את הכסף שהצטבר בה למי שניהל את המוסד והוא יעשה בו כרצונו. הונח הכסף בקופה לאחר סגירת המוסד ורק כעת נודע שנסגר, הרי זה כהקדש בטעות וניתן להעבירו לכל מוסד שירצו (שו"ת שרגא המאיר ד, קיח).

החזרת הלוואות והשאלות

כתב האדר"ת (רבי אליהו דוד רבינוביץ תאומים זצ"ל) בהנהגות לימי אלול סי' צ,; **"בימי אלול ימי התשובה, נזהרתי מאד לנקות עצמי מכל מה שאינו שלי...ולערוך בדיק בית בארון הספרים מעל ומתחת, אם נמצא ספר שאול שנשכח מלב, להשיבו אל בעליו המצטער עליו".** ובכלל זה: הלוואות והשאלות שטרם הוחזרו לנותניהם, חובות לוועד הבית **ואין צריך לומר, שנדרי ונדבות צדקה**, יש לפרוע עד ערב ראש השנה, ואכן: "מנהג לפרוע חובות הנדרים והנדבות ומה שחייבים לצדקות בערב ר"ה – מנהג וורמיזא עמ' קנ"ד.

הלואות כספים ומוצרים בין שכנים

יש לזכור, שאין לתת הלואות כספים, **בלא שטר או עדים**, אפילו הלווה **תלמיד חכם** (מפני שטרוד בלימודו ועלול לשכוח שלוה), ואפילו הוא **אמיד** או הוא בן משפחתו של המלווה. **כיום** מסתפקים בכתיבת "**שטר המתחייב**" [אני פלוני, לווייתי ביום..... סך..... על מנת להחזיר בתאריך..... או בכל עת שאתבקש, וחתימת הלווה. יש מלווים המבקשים לצרף המחאה [שיק] על סכום ההלוואה, בחתימת הלווה. שיוחזר בעת הפירעון] או אפילו בנוכחות עד אחד. הנותן ההלוואה, בלא עדים או שטר – צריך שיידע, שאם לא תוחזר ההלוואה – **הוא כאילו מחל מראש**.

כמו כן, יש לדעת, אין חובה להלוות דברים לשכנים שאינם רגילים להחזיר את מה שלוו, ואם מצבם הכלכלי מתיר להם לקבל צדקה, יש לראות מראש את מתן ההלוואה כצדקה, ואף ניתן ל"הלוותם" מכספי מעשר (שו"ע יו"ד ר"ב, ג והגהות הגר"א ושו"ת נודע ביהודה ח"ב יו"ד, קצ"ט). **אכן**, כשלוקחים בהלוואה מוצרי מזון, נרות, גפרורים, דפדפות, מעטפות, נייר עטיפה וכל דבר שהוא, **יש לרשום את ההלוואה ולהניחה או לתלותה במקום בולט**, לקיים: ועשית הישר והטוב.

החזרת מוצרי מזון או חפצים שקיבלו בהלוואה

מן התורה – מותר להלוות חפץ על מנת להחזיר חפץ אחר כמותו, שהרי מחזיר חפץ כמו החפץ שלוה. **באו חכמים** במסכת בבא מציעא עה ע"א וכנפסק בשולחן ערוך חושן משפט קס"ב, א' וקבעו: כיוון שאם התייקר המוצר או החפץ בינתיים, אפילו מחזירים חפץ כזה - עוברים **באיסור ריבית**, מפני שמחזירים שווי רב יותר על כן, אסרו בכלל ההלוואה של חפץ בחפץ מחשש שמא יתייקר **["סאה בסאה"]**. ואפילו אם לבסוף החפץ לא יתייקר – **האיסור כבר בשעת ההלוואה** (ריטב"א) ! ומשמעות לשון השולחן ערוך שם: שהאיסור בין על המלווה בין על הלווה. **אלא אם כן בהיתרים, דלהלן:**

היתר א. הלואות בכמויות קטנות שאף אם מוצר או חפץ התייקרו מוחלים זה לזה ואין מקפידים. **דוגמאות:** ככר לחם, פיתה. לחמנייה, בול, מחברת חוט

ומחט, סוללה (בטרייה), מספר תפוחים או גזרים, קופסת גפרורים, טיטול או שנים, מרגרינה או חבילת שוקולד. ואולי גם כוס שעועית. **היתר ב** "עשאוהו דמים" - קובעים את ערך החפץ בכסף **ביום ההלוואה** ומתחייבים להחזיר אותו סכום בדיוק, כאילו הלוו כסף, לדעת חוות דעת והחזון איש יכולים להתנות מראש שאם לא ישתנה המחיר יוחזר חפץ ואם יתייקר או יוזל יוחזר כסף כשווי החפץ בזמן ההלוואה. **היתר ג** "יצא השער" - מותר להחזיר דבר שמחירו קבוע וניתן להשיגו בכל מקום, כגון מוצר שמחירו בפיקוח ממשלתי. **היתר ד**. **"יש לו"** - אם יש ללווה מאותו מין שלווה אפילו מעט - מותר, מפני שרואים כאילו נקנה, מה שיוחזר למלווה, וממילא ברשות המלווה התייקר, אף שלא יחזיר ממה שיש לו. (זה מועיל גם בהלוואת דולרים) (1) אין מזה ללווה יכול המלווה לתת לו מעט במתנה. (2) יכולים ללוות על סמך מה "שיש לו" אפילו מכמה. **הלכה למעשה**: אם לא הלוו בהיתרים הנ"ל: התייקר החפץ - **יש להחזיר כסף בשווי שעת ההלוואה**. הוזל החפץ - **יחזירו את החפץ מבלי להוסיף את ההפרש**.

החזרת הלוואת ביצים

(1) לוו ביצה ונמצא בה דם, מן הדין ראוי להחזיר ביצה, אך מחשש ריבית, עדיף לשתף שנמצא דם, ולבקש מחילה. **החזירו ביצה** ונמצא בה דם ודאי שיש להחזיר אחרת במקומה. (2) לוו מספר ביצים אסור להחזיר ביצה נוספת. (3) לוו גודל M [בינונית] לדעת הגר"מ שטרנבוך שליט"א מותר להחזיר אף גודל L כי לדעתו לא מקפידים על כך, אבל לדעת הגאון רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל יש להחזיר בדיוק אותו גודל שקיבלו ולא יותר. כי יש לכל גודל מחיר אחר בחנות.

בדיקת המשקלות, המאזניים והמידות

נאמר בדברים כ"ה, י"ד-טז: "לא יהיה לך בביתך איפה ואיפה, גדולה וקטנה, אבן שלימה וצדק יהיה לך וגו' למען יאריכו ימך על האדמה וגו' כי תועבת ד' אלוֹקֶיךָ כָּל עֲשֵׂה אֱלֹהִים, כָּל עֲשֵׂה עוֹלָם". וברמב"ם ושו"ע חו"מ רל"א שכל המשהה בביתו משקל או מאזניים או מידה חסרה, ואפילו אינו משתמש בה, **עוברים באיסור תורה**. ושמענו ממו"ר הגרש"ז אויערבך זצ"ל, דהיינו אף סרט-מידה הנמצא בקופסת תפירה, אם חסר ממנו בקצהו, יש להשליכו,

שהרי אם ישקלו במשקל או המאזניים הביתיים דבר מה, כדרך שכנות המתחלקות בחומרי אפייה או באגוזים וכדומה, או ימדדו, כדי לחלק ביניהם בד (להכנת תחפושות לפורים וכדומה) יעברו באיסור גזל מן התורה, ואמרו חז"ל גדול עונשן של מידות ומשקלות יותר מעונשן של עריות..... וכבר כתב ה"בן איש חי" (א) כי תצא, ב שעל איסור זה עוברים אף בשעת נעילה, כשעומדים בבית הכנסת ואומרים: **"למען נחדל מעושה ידיו"** ובבית משקל שאינו מדויק, אשר כמוהו כשטר פרוע שנשאר בבית, ונאמר "דובר שקרים, לא יכון לנגד עיני".

הסרת כלים שבורים משימוש בבית

הובא בכף החיים ב, ג: "האוכל בכלים שבורים - תהיה לו שכחה". ובגמרא בבא בתרא קע"ד ע"ב: "אמר אביי, **בתר עניא אזלא עניותא**" [אחר העני נמשכת עניות], ביארו המפרשים, המנהיג את עצמו בעניות ובשפלות, היות ו"בדרך שאדם רוצה לילך מוליכים אותו מן השמים" (גמ' מכות י"ב) הרי זו בחירתו. "כל ישראל בני מלכים הם" (בבא מציעא קי"ב), אמנם, אין הם, מחויבים לאכול בכלי זהב או כסף מפוארים, אך גם כשאוכלים בפשוטי כלי עץ או מתכות, יזהרו שלא יהיו שבורים וחסרים בשפתם. והביא בעל "בן איש חי" בדרשה, את דברי מדרש "שוחר טוב" על הפסוק בתהילים קכ"א: **"ד' צלך על יד ימינך"** - "כשם שהצל עושה מה שהאדם עושה, כך הקב"ה עושה עם האדם, מה שהוא עושה עם עצמו". ואם אוכל מכלים שבורים, עושים רצונו, ואף נשברים לו עוד כלים, על פי בחירתו. וראוי לקראת שנה חדשה, להסירם מלאכול מתוכם.

הרחקת צורות אסורות מהבית

במשך השנה עלולים להיכנס לבית, לוחות קיר, חוברות צביעה ודפי פרסום שיש בהם סימני עבודה זרה, שתי וערב או צורות שמש וירח, שלמבואר בשולחן ערוך יו"ד קמ"א **אסור מן התורה שיהיו בבית**. ושמענו מהגאון רח"פ שיינברג זצ"ל שהאיסור בצורת שמש כשהיא בעיגול שלם ובפרט עם קרניים ובצבע בולט, וירח אסור אפילו רק כחצי עיגול דק (הראני בדרכ"ת ליו"ד שם). ומרן הוסיף ואמר: "ראיתי שיש המדביקים שמשות וירחים בתקרת חדרי הילדים... והקטנים אומרים מולם ק"ש שעל המיטה..... וד' ירחם", והוסיף: "אבל כשהם בהדפס על גבי כלי מיטה או שטיח, כל שיש בהם צורת פה או חוטם - אין בזה איסור". ובפסקי הגר"נ קרליץ זצ"ל ב"קובץ על יד" י"א, שיש

ללמד ילדים לצייר שמש, רק כשבחלקה מציצה בפינת הדף, או לכסות חלק ממנה בענן. ובשו"ת שבט הלוי ז', קל"ד שאין להשהות בבית תצלום של שקיעה או זריחה, אפילו באלבום תמונות, אלא כשחלק מהשמש נסתר מעבר לאופק. **מכל מקום**, מותר ליצור עוגיות בצורת שמש או ירח, ואף מותר להשתמש במדבקות כוכבים לסימון הישגים וכדומה, כי אין זה אלא כגוף הנדסי ולא נאסרה אלא צורת כוכבים שברקיע, כגון בצורת "שביל החלב" וכדומה או כוכב עם שובל ככוכב השביט (פסקי הגר"נ קרליץ זצ"ל שם, עפ"י הש"ך ליו"ד קמ"א, כ"ה).

השבוע האחרון והשבת האחרונה של השנה

"הכול הולך אחר החיתום" - זה הסוד לזכות בדין, על פי הנאמר בבראשית כ"א, י"ז: וישמע אלוקים את קול הנער ויקרא מלאך אלוקים אל הגר מן השמים ויאמר לה מה לך הגר אל תיראי כי שמע אלוקים אל קול הנער **באשר הוא שם**". **"אמר רבי יצחק, אין אדם נידון אלא לפי מעשיו שבאותה שעה"** ! וכשם שבכל יום חדש, יכולים לקיים, כדברי גדולי הדורות, **"השכמת שחרית וערבית"** – היינו, כשם שבאופן שהולך אדם לישון בלילה, באמירת קבלת עול מלכות שמים ו"בידך אפקיד רוחי וגו' " כך ובאותה צורה הוא קם בבוקר החדש, וכן הוא משנה לשנה. **ואמנם כן**, בספרי המחשבה, החסידות והקבלה, שבשבוע האחרון של השנה – **"יום לשנה, יום לשנה"**. ניתן באותו יום, לתקן ולהשלים את כל אותם ימים לאורך כל השנה שחלפה. **ומכאן, שחשיבות מיוחדת לשבת האחרונה של השנה, החותמת שבתות השנה.**

השבת האחרונה בשנת תשפ"ה - פרשת "נצבים"

אמר רבי יוחנן: כל המשמר **שבת כהלכתו**, אפילו עובד עבודה זרה כדור אנוש - **מוחלין לו**, שנאמר: אשרי אנוש יעשה זאת ובן אדם יחזיק בה שמר **שבת** מחללו ושמר ידו מעשות כל רע" (ישעי' נ"ו, ב) 'מחללו', אל תקרי 'מחללו' אלא **'מחול לו'**.

הדלקת הנרות: ירושלים – 6:03

משתדלים לקבל שבת זו מוקדם יותר, לכל המוקדם, מ"פלג המנחה" - **5:22** **ההפטרה:** "שוש אשיש וגו' (ישעי' סא). **אין מברכים את חודש תשרי בשבת** שלפניו כדי לבלבל השטן שלא ידע מתי ר"ח, רמז לדבר "בכסה ליום חגנו"

(לבוש תקפא). וכיון שהוא יו"ט של ר"ה זמנו ידוע, ולמותר להזכירו (שעה"צ תיז, ב).

אבות: פרקים ה-ו.

צאת השבת: ירושלים - 7:14 רבנו תם – 7:54

במוצאי שבת בני **אשכנז** - אינם אומרים "ויהי נועם וגו' ובני ספרד – אומרים.

תכלה שנה וקללותיה, ותחל שנה וברכותיה ונכתב ונחתם לחיים טובים
בבריות שלימה ובשפע ברכה והצלחה.

ערב ראש השנה תשפ"ו – יום שני כ"ט אלול תשפ"ה

קיבלו חז"ל שכל המתפלל ומתוודה ועושה תשובה ביום האחרון של השנה - **כאילו שב כל השנה**, ועולה לו "יום לשנה", שהכול הולך אחר החיתום. ואף הטורחים בהכנת צרכי החג לא יסיחו דעתם מן התשובה וחשיבות היום. ובעבירות שבין אדם לחברו, יקדים לבקש מחילה בערב ראש השנה ולא ימתין לערב יום כיפור (חיי אדם). על כן, נהגו להשכים הרבה (נץ החמה – 6:27) ומרבים בסליחות (נהוג בקהילות אשכנז).

בשחרית אין אומרים תחנון ולא ווידוי (פרט לסליחות). בני **אשכנז** אומרים "למנצח ... יענך וגו'" בין אשרי ל"ובא לציון"

היה רגיל לציין הצדיק **רבי אהרן מקארלין זי"ע** שבמנחה האחרונה של השנה (יש המתפללים כבר סמוך לשקיעה – 6:40) אומרים: "ברך עלינו (ברכנו וכו').... את השנה הזאת.... לטובה".... והרי לא נותרו מן השנה הזאת אלא דקות ספורות...? אלא שיש הקונה שנתו בשעה קלה, ובתפילת מנחה אחת כהלכתה, שהכול הולך אחר החיתום!

התרת נדרים

אחרי תפילת שחרית עושים "התרת נדרים" (ואף שאפשר לעשותה כל היום, לכתחילה יעשו קודם חצות היום 12:31) (סידור בעל שו"ע הרב) והיינו, לנדרים שנשכחו, אבל שזכורים, צריך לפרטם בפני אחד מן המתירים, בשעת ההתרה (שו"ע יו"ד רכ"ח, יד) שמא נדרנו במשך השנה וקיבלנו על עצמנו הנהגות של מצוה, ולא אמרנו "בלי נדר" ולא קיימנו, ואיך נעמוד לפני הבורא

עם עוון נדרים. וניחשב חלילה כ"דובר שקרים לא יכון לנגד עיני". וראוי שהמבקשים ידעו מה הם אומרים, שאינה תחינה בעלמא (כה"ח תקפא, צט).

א. נשים נהגו לסמוך על אמירת "כל נדרי" בליל יום כפור (הליכות שלמה, מועדים, ר"ה). ואישה נשואה יכולה למנות את בעלה כשליח לבקש להתיר גם את נדריה, והבעל אומר בפני המתירים: "שנדרנו ושנשבענו אני ואשתי וכו'" ובית הדין יאמרו: "הכול מותרים לכם וכו'" (שו"ע יו"ד רלד, נו ושו"ת רב פעלים או"ח ד, לד). **רווקות** או מי שאין לה בעל, תבואנה בזמן לאמירת "כל נדרי" בכניסת יום הכיפורים. אין באפשרותה, צריכה לבוא בעצמה לפני שלושה להתיר נדריה. אין גם זה באפשרותה, יכולה לשלוח בקשה בכתב לדיינים והם יתירו לה (הכרעת פתחי תשובה שם). לא עלה בידה כל הנ"ל, תאמר את לשון "מסירת המודעה" שבסיום נוסח התרת נדרים, בינה לבין עצמה, שיש האומר שבשעת הדחק – עולה לה האמירה להתרת נדריה (שו"ת תשובות והנהגות לפוסק הדור הגר"מ שטרנבוך שליט"א א, שלח וג, קס). ובקהילות ספרד באות הנשים והבנות לעזרת הנשים של בית הכנסת, ועושים להן התרה. כמו כן, יש מבנות ונשות אשכנז שמתאספות בבית אחת מהן, ועושים להן התרה.

ב. המתירים יהיו בני י"ג ומעלה ובתנאי שיהיו בעלי חתימת זקן (פת"ש יו"ד רכח, ב עפ"י שו"ת רע"א קמא, עג). מלאו להם שמונה עשרה – רשאים להתיר בכל אופן (ראה ביאור הלכה ט"ל ד"ה או וכו' עפ"י המג"א שם, א). והמתירים יכולים להיות קרובים זה לזה וגם קרובים לשואל ההתרה, פרט לבעל שאינו יכול להיות בין השלושה המתירים נדרי אשתו, ש"אשתו כגופו". אבל אב, בן (גדול) ואח – יכולים. (בידינו תצלום שמרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל עומד ומבקש התרה משלושה, שאחד מהם, בנו רבי שמואל זצ"ל).

ג. אין יוצאים ידי התרת נדרים על ידי שידור, אפילו ישיר, ולא דרך טלפון או פלאפון (כשר), מפני שהמבקש צריך לעמוד בפני השלושה המתירים ולשמוע ישירות את ההתרה.

ד. קטן בן י"ב וקטנה בת י"א ומעלה גם כן יתירו נדריהם, ש"מופלא הסמוך לאיש", נדריו נדרים מן התורה (ש"ך יו"ד שלא, ס"ג וראה שו"ת שבט הלוי ה, קכ"ט). וקטן שנעשה גדול, לא מצטרף למתירים, אלא כשנתמלא זקנו – כנ"ל.

ה. בציבור גדול, שיש חשש שלא יספיקו כל הנמצאים בבית הכנסת להתיר נדריהם, מותר לשלושה לומר ביחד את בקשת ההתרה, ומתירים להם כאחד (מטה אפרים תקפא, מט). לא הספיקו לעשות התרת נדרים בערב ראש השנה

אפשר בעשרת ימי תשובה (מטה אפרים) וכן נהג החתם סופר זי"ע לעשות בערב יום כפור. ומנהג ויזניץ ביום י"ג מדות.

כל איש ואשה שלא הספיקו לעשות התרה, יבואו ל"כל נדרי" בכניסת יום הכפורים ויאמרו מילה במילה עם הש"ץ והיא התרת נדרים.

תענית ערב ר"ה

יש שנוהגים להתענות בערב ר"ה, עד חצות היום – **12:31** (שאלת יעבץ ב, קמז) או עד לאחר זמן "מנחה גדולה" – **1:01** (פמ"ג תקסב, מש"ז, א וא"א, ה), אין צריכים קבלת תענית ביום שלפניו ובמשנ"ב תקפ"א, ט"ז: שאף נער שהגיע ל"ג ונערה שהגיעה ל"ב – מתענים... וכיום לא נהגו בזה הבנות והנשים ואף לא כל האנשים. ויש לציין, שבמדרש ויקרא רבה פרשה ל ובמדרש תנחומא, אמור הובא בטור תקפא: "בשכר תענית זו, נמחלים **שליש** מעוונותיו של אדם".

המתענה ולפני שמפסיק מתפלל מנחה, יאמר "**עננו**" ב"שומע תפילה" (הכרעת הרמ"א תקסב, א ומ"ב, ז).

הערה: מצוה להימנע מאכילת סעודה בערב יום טוב מהשעה – **3:33**

ביקור קברי אבות וקברי צדיקים

יש נוהגים לעלות לקברים לקראת יום הדין (וכן בערב יום הכיפורים) "ששם מקום מנוחת הצדיקים והתפילה מתקבלת שם ביותר אך אל ישים מגמתו נגד המתים אלא יבקש מד' יתברך שירחם עליו בזכות הצדיקים שוכני עפר ושילמדו זכות עלינו, וייתן לצדקה לפני אמירת התחינות". בנות ונשים בימי ראייתן לא תעמודנה בארבע אמות של קבר (לגר"ח נאה זצ"ל – **1.92** מטר) ובוודאי שלא תכנסנה באהל המת, ראה משנ"ב פ"ח, ז פת"ש יו"ד קצה, י"ט ח"י אדם ג, לח. וביערות דבש דף סח שלא ילכו אנשים ונשים ביחד.

האיסור לקרוא שמע, להתפלל, ללמוד תורה ולקיים מצוות ליד קברים

שולחן ערוך אורח חיים ע"א, ז: "**אסור** לקרות קריאת שמע תוך ארבע אמות [1.92 מטר] של מת או בבית הקברות. ואם קרא - **לא יצא**" שולחן ערוך מ"ה, א: "אסור להיכנס בבית הקברות או בארבע אמות של מת **ותפילין** בראשו, משום לעג לרש, ואם הם מכוסים - מותר. שולחן ערוך כ"ג, א: "אסור

להיכנס לבית הקברות בציצית, אבל כשהם מכוסים – מותר".

ספר "פסקי תשובות" כ"ג, א בשם משנה ברורה מ"ה, א ובאור הלכה בשם הטור עפ"י הגמרא ברכות י"ח ע"א: **"ואין ללמוד או להתפלל ולומר שם שאר דברי קדושה ושאר מצוות, והטעם, משום "לעג לרש חרף עושהו" שנראה כמחרף את המתים, שאינם יכולים לקיים את המצוות. ואפילו אינו נמצא בסמוך בד' אמות [1.92 מטר] לקבר, אלא כל שנמצא לפניו מן הגדר של בית הקברות, יש להקפיד על כל הנזכר. ובביאור הלכה שם, שיש מקום להקל בקצה בית הקברות במקום שאין שם כלל קברים. וב"שדי חמד" שנתינת צדקה ליד הקבר, רק לעילוי נשמת הנפטר ואין לקיים "שילוח הקן" בתוך בית הקברות. ושמעתי מהגר"ח קנייבסקי זצ"ל, שההיתר להתפלל ליד אהל או קבר צדיק "אך ורק אם יש שם מחיצה או בריחוק ד' אמות".**

הכנות לקראת שני ימי "יום טוב של ראש השנה"

הכנת הנרות

לפנינו שתי הדלקות הנר. יש הנוהגות ביו"ט להסתפק בשני נרות, ולשנות בסדר הברכה וההדלקה בשונה מאשר בשבת, **ויש שאינם משנים ומדליקים** אותו מספר נרות שמדליקים תמיד לקראת שבת.

המדליקות בנרות ממש, תדבקנה הנרות גם ליום השני, שאסור להמיס נר ביו"ט. לא הדביקו ללילה הבא, בלילה השני לקראת ההדלקה, מותר לנקות את שאריות הנרות שנדבקו בפמוטים בהדלקת היום הראשון, אבל לא בעזרת מים חמים אלא בעזרת כלי שאינו מוקצה, וניחו הנרות החדשים, בעזרת פיסות נייר אלומיניום שהוכנו מערב ר"ה.

המדליקות בפתיל צף, אף שיש מתירים להשחילו ביו"ט (בנין חד-פעמי ההולך לאיבוד) לכתחילה עדיף להכינו מראש. המדליקות **בנריות** המונחות בכוסות זכוכית, יש לטפטף מעט שמן או מים לפני הנחת הנריות, כדי שלא ידבק עיגול המתכת לתחתית הכוסית (מכל מקום אפשרי להוציאו בכלי כנ"ל).

המדליקות בפתילות – מותר להחליף הפתילה בלילה הבא, אך לא לחתכה ביו"ט. וכהכרעת המשנ"ב, תק"א אם לא הבהבו וכיבו את הפתילות מערב יו"ט ראשון, אין להדליק בפתילה זו בלילה נוסף (כיון שהתברר שהיום הקודם הכין ליום הבא), אלא יש להפוך את הפתילה לצידה השני או להחליפה.

יש להכין נר נשמה – כמקור אש (במידה ולא משאירים אש בכיריים) ורצוי של **48** שעות. לא היה אלא של **24** שעות, ספק אם מותר להעביר ממנו **ביום טוב**, בטרם כבה ולהדליק נר נשמה אחר, רק בשביל שיהא מקור אש. כיון שהעברת אש הותרה ביו"ט רק לצורך בישול, מאור וחימום בלבד.

הכנת מכשירי חשמל ושעון שבת

יש לכונן את כל המכשירים החשמליים למצב סטטי למשך יומיים, **מקור עם פיקוד שבת** למהדרין יש לכוננו שיפעל לפחות **48 שעות ברציפות**, ולא להעביר את הפיקוד למצב שבת, אלא בשעות אחרי הצהרים בערב החג.

סעודות החג

נערכים לקראת ארבע סעודות: ביום הראשון - **2** ובשני - **2**. יש להכין לפחות **כ 8 "לחם משנה"**. בפרט לנוהגים לקיים כל סעודה "על שני לחם יבצעו תמימים" (הגר"א). ונהגו באירופה וצפון אפריקה להכין חלות עגולות לר"ה: **א.** עיגול מרמז אין סוף [- בורא עולם] אריכות ימים ושנים [- שלנו] ושתימשך מלכותו. **ב.** רמז בחלה העגולה ל"ויתנו לך כתר מלוכה" (ראה חת"ס ב"תורת משה" בליקוטי ר"ה).

הערה: מנהג חסידים ואנשי מעשה לקנות סכין חדשה לקראת ר"ה ולחדד הסכינים שבבית, כסגולה לפרנסה טובה לכל השנה (מנהגי מהרי"ו, תקכ"ז וספר סגולת ישראל). ואם צריכה הסכין הטבלה, אין לשכוח להטבילה לפני כניסת החג.

יש לפתוח כמות גדולה יותר של יינות ומיץ ענבים, שקיות חלב, אריזות, קופסאות שימורים שפתיחתם אסורה ביום טוב. , להפריד מעדנים, "שלוקים" ולהכין פעקלא'ך לקטנים קשורים בגומייה ולא בסגר מתפתל (קושר – מתיר) עדיף לציידים בימי ראש השנה, לקראת התקיעות בחטיפים שאינם מרעישים כגון במבה, מרשמלו וכדומה כדי לאפשר לציבור לשמוע תקיעות כדן.

המעוניינים לקפל מפיות נייר בצורות מיוחדות [כמניפות וכדומה] - עליהם להכין **ליומיים מלפני החג**. שביום טוב יש בזה משום איסור בנין. אלא אם כן, יקופלו בחג באופן שאינו משאיר קפלים בנייר, כגון, קפל פשוט כמשולש, או גלגול כנרות או במשיכה באמצע המפיון והכנסתו לכוס, שכאשר מוצא מהכוס מתפשטים מיד הקפלים כבראשונה (שו"ת שבט הלוי ה, ל"ו).

כרטיסי ברכה, שמכילים הצאצאים להוריהם, על מנת שיפתחום בליל החג, יש להימנע מלהדביק את המעטפה, ולהימנע מלקשור בסרט בקשר על גבי קשר. ואף בעניבה אחת על גבי קשר – יש לפתוח את הקשר ולקושרו שוב לפני החג, כדי שלא יהא סגור מעת לעת ויאיסר בפתיחה בחג (ראה משנה ברורה שיז, כט).

הכנת רשימות תפריט הסעודות השונות והמשתתפים בהם - יש המכילות לעצמן רשימה, מה יגישו בכל סעודה, ומה יש להוציא מהמקפיא והמקרר, ולמבואר בשולחן ערוך ש"ז, י"ב אסור לקרוא רשימה כזו בשבת ויום טוב, שמא יבואו למחוק או להוסיף על הרשימה, ועוד, שיבואו לקרוא גם בשטרי הדיוטות - חשבונות ורשימות שאינן מותרות לקריאה בשבת ויום טוב (משנ"ב שם, מ"ז), להלן כמה אפשרויות להיעזר ברשימה כזו, על פי ההלכה:

1. מותר לעיין בחטף, רק כדי להיזכר, ללא עיון ברשימה (שלחן שלמה שם, בשולי הגליון ס"ק ו).
2. לבקש מאחר, שאין בסמכותו לבצע שינויים ברשימה, שהוא יעיין במקומו, שאין חשש שישנה, וגם לא יבוא לקרוא בשטרי הדיוטות, כי העיון לצורך סעודת יום טוב (הגר"נ קרליץ זצ"ל באיל משולש שטרי הדיוטות ג, הערה ל"ה).
3. יש מתירים כשהרשימה עטופה ב"לימינציה", או שתלויה במרומי המקרר או הקיר.. ואין ניתן לשנות בה.

שימוש בגוי לניקוי וסידור הבית בחג

בבתים או מוסדות, שבהם ריבוי אנשים, ואין די בשבת ובחג בטאטוא הרצפה בלבד, מותר להזמין מלפני החג מנקים שאינם יהודים, לשטיפת הרצפות. ובשעת ההזמנה יש לומר, שאינם חייבים בשטיפה כבכל ערב שבת בעזרת סחבות ומטליות, אלא בהסרת הלכלוך והעברת הריחות הרעים בעזרת שפיכת מים עם חומר ניקוי נוזלי, ושפשוף וגריפת המים בעזרת מגב גומי לבור השופכין המרושת, או שבראשו מכסה עם ידית, (שו"ע שלז, ג ומ"ב י וטז). ואם ישתמש הגוי בחג במטלית וסחבה, ביוזמתו – אין למחות בו (בספר מאור השבת במכתבי הגרש"ז אויערבך זצ"ל, לב [יב] עפ"י הרמ"שב, י).

הערה: אין כל היתר לומר לגוי לבוא ברכבו, שיבוא בצהרי יום ראש השנה לנקות ולסדר, משום איסור אמירה לנוכרי.

כלל יסודי בהלכות בישול סעודות יום טוב

כל תבשיל שלא יפוג טעמו כלל, אם יבשלוהו לפני יום טוב – צריך לבשלו לפני החג. ובכלל זה, כל מלאכות "אוכל נפש" מלישה ואילך. שכחו ולא בשלו לפני החג, או שלא היה מספיק זמן לבשל, מותר לבשל ולעשות כל פעולה המותרת ביום טוב [- כמפורט להלן עמ' 19] על ידי שינוי באופן העשייה הרגיל, כגון להניח את הקדירה בקרבת מקור החום, ולקרבה בעזרת המרפק או להניח את הסיר כשמרימו בזרועותיו. ואמנם, היתר זה, אף כשתכננו מראש לבשל ביום טוב, אולם **אין ראוי** לסמוך על עשיית השינוי, ויש להקדים כל שאפשר להכין מלפני כניסת החג. **בכל מקרה, כשנאנסו** ולא יכלו לבשל בערב החג, **או שהגיעו** בחג עצמו סועדים רבים, וצריך להוסיף מנות – **מותר לבשל ולעשות** את כל המלאכות המותרות ביום טוב – **ללא שום שינוי** (שו"ע תצה, א משנ"ב וביאור הלכה ד"ה מיהו וכו').

ההכנות לראש השנה

הכנת הגוף

א. נוהגים להסתפר, לקצוץ ציפורניים ולהתרחץ לקראת החג – להראות שאנו בטוחים בחסדו, שייצא לצדק דיננו (א"ר ומט"א תקפא עפ"י הטור) ונהגו הגברים לטבול במקווה בהגיעה שעה שלפני חצות היום - **12:31** לקדושת היום (רמ"א תרכה מט"א, נ"ג מ"ב תקפ"א, כ"ו ונוהג כצאן יוסף עמ' רס"ד). וכדברי אלף המגן ש"עיקר טבילה זו אחר שעה חמישית, שאז מתחילה להתנוצץ קדושת היום, ותהיה מגמת פניו לרחוץ ולהיטהר לכבוד היום ולהשליך כל זוהמתו".

בגד הראוי ליום הדין

ב. "אין ללבוש בראש השנה בגדי רקמה ומשי כבשאר יום טוב כדי שיהא מורא הדין עליו, אלא יש ללבוש בגדים לבנים [מכובסים] ונאים" (כיום נהגו יותר ללבוש בגדי לבן ביום הכיפורים) עכ"פ יש ללבוש בגדים פחות חשובים (משנ"ב וכף החיים תרפא) מפני שחיצוניות מעוררת הפנימיות והבגד משפיע על לובשו ועל הסביבה, ויוצר את האווירה הנדרשת ליום הדין, ומותר ללבוש "**פראק**" של יום טוב, בראש השנה, שהרבה לובשים אותו אף בימי החול ואינו נחשב בגד מפואר כל כך (ימי הרחמים" לגר"ב ספטימוס שליט"א בשם הגריש"א והגר"נ קרליץ זצ"ל).

בגד חדש מן הדין, מותר ללבוש בר"ה, ואדרבה, יש ובלילה השני לובשים בגד חדש לברכת שהחיינו בהדלקת הנר או בקידוש, וכן הכריעו פוסקים רבים. אמנם, יש לציין, שבלקט יושר או"ח עמ' ל שיש נהגו שלא ללבוש מלבוש חדש משום שמחה יתירה ביום הדין, וכן מנהג בעלזא.

מחזור התפילות סידור ותהילים

ג. הקונים מחזור או ספר תהילים חדש ראוי שיעברו עליהם לפני כניסת החג כדי להפריד את הדפים שעדיין מחוברים, משום שהפרדתם בשבת או ביום טוב, נחשבת כ"מכה בפטיש" (שו"ע סי' ש"מ). אמנם, אם כבר הופרדו הדפים, אלא ש"נדבקו" שוב מלחץ הכריכה – מותר להפרידם. כמו כן ראוי לכל אדם לסדר לעצמו התפילות והפיוטים, כדלהלן, וגם יילמד בניו ובני ביתו הקטנים שיידעו ולא יצטרכו להפסיקו בר"ה ויוה"כ להראותם הסדר (באה"ט תקפ"ב, ג ומטה אפרים שם, נח) יש המניחות בין דפי המחזור ממחטות חד-פעמיות ("טישואים") לעת הצורך, אך ספק אם ספר תפילה מתאים לאחסון זה, ויש להשתדל למצוא מקום אחר למטפחות הנייר, אלא אם כן משמשות כסימניה.

הסדרת התפילות

ד. "חייב אדם להסדיר תפילתו קודם שיתפלל" (שו"ע סי' ק) היינו, לעבור ולשנן את נוסח התפילות שעומד להתפלל, בוודאי תפילות הימים הנוראים, אלא אם כן, מתפלל מתוך ה"מחזור", ואסור להתפלל בעל פה, אפילו הנוסח שגור בפיו. והפיוטים, חייבים להבין את פירושי מילותיהם, ואין די באמירתם מתוך המחזור (משנ"ב, שם פמ"ג תקצ"ב, מ"ז, ב ומט"א תקפ"א, נ"ח).

הערה: מנהג לפרוע חובות הנדרים והנדבות ומה שחייבים לצדקות בערב ראש השנה – מנהג וורמיזא עמ' קנ"ד.

לקראת כניסת החג

"האישה צריכה להיות זריזה ולהחליף הבגדים מבעוד יום ולסדר מקום הסעודה ולערוך השולחן ולכסותו במפה יפה מבעוד יום, כדי שיימצא הכול מוכן ומתוקן בכניסת הלילה והוא לסימן טוב לכל השנה" (כה"ח תקפ"ג, א).

כניסת החג

הדלקת הנרות בליל ר"ה: בירושלים – 5:59

בהדלקת הנר **מברכים** "להדליק נר של יום טוב" (מנהג שו"ע הרב – "להדליק נר של יום הזיכרון"). הטועה וברכה על הנרות "להדליק נר של שבת" – יצאה ידי חובה, שיום טוב גם כן איקרי שבת. בנות אשכנז והנוהגות כבן איש חי מברכות שהחיינו בהדלקת הנר. ובנות ספרד לדעת הגר"ע יוסף זצ"ל לא תאמרנה שהחיינו בהדלקה אלא תצא בקידוש. **אישה המקדשת לעצמה**, לא תברך שהחיינו בהדלקה, אלא בקידוש בלבד (לוח א").

זמן הדלקת הנרות ביום ראשון של ראש השנה: בכל יום טוב, שחל בחול, מן הדין, אפשרי להעביר אש ולהדליק הנרות כששבים מבית הכנסת, וכן נוהגות רבות מנשות עדות החסידים, וכידוע, מנהג זה בא מחו"ל שם תמיד ביו"ט שני אסור להקדים ולהדליק לפני הלילה, ולכן הנהיגו שגם ביום הראשון מדליקים בלילה, כדי שלא לטעות בין שני הימים, ויתכן, שבראש השנה, שייכת סיבה זו גם בארץ ישראל **אכן, פוסקים רבים** בדעה שביום ראשון של ראש השנה ובכל יום טוב שחל בימות החול, עדיף להדליק בזמן לפני כניסת היום, שאין זה נאה שחוזרים מבית הכנסת והבית חשוך בלא נרות יום טוב (חזון איש הובא באורחות רבינו ב, עמ' ק שבות יצחק ו, א בשם הגריש"א אור לציון ג, יח ומרן הגרשז"א זצ"ל בהליכ"ש יו"ט ט סוכה ובחזון עובדיה יו"ט עמ' שו הוסיף, שישנם ילדים שיטעו ויאמרו אימא עוד לא הדליקה נרות, ויבואו לחלל יום טוב). ולמעשה, כל אחת נוהגת כמנהג עדתה ומשפחתה.

תפילת ערבית

יש נוהגים: להתפלל תפילות עמידה בראש השנה ויום הכפורים בכריעה ובכפיפה כמו במודים (שו"ע תקפב, ד), והנוהגים כן צריכים להזדקק באמירת השם, ובהגיעם למלך עוזר וכו' כדי לכרוע בחתימת מגן אברהם וכו' (מטה אפרים שם, יא). וטוב יותר **להתפלל בגוף זקוף ובלב כפוף ובדמעות** (קיצור שו"ע קכט, ב וחיי אדם קלט, א). "ויתפלל ערבית של ראש השנה בבכייה ובכוונה גדולה מאוד, דואג ובוטח" (החיד"א ב"מורה באצבע" ט אות רנ).

התירו להגביה הקול מעט בתפילות עמידה בר"ה ויוה"כ אפילו בציבור כדי לעורר הכוונה ומפני שיש בידי כולם מחזורים ולא יתבלבלו (שו"ע שם, ט וק"א, ג) ומכל מקום, אין להגביה הקול מדי, וטוב יותר להתפלל בלחש כמו כל השנה (משנ"ב קא, יא), ועפ"י הקבלה אין להגביה הקול כלל (מג"א קא,ב, שע"ת תקפב, ו בשם הזוה"ק והאריז"ל).

נוסח "מי כמוך וכו' "

רבים נוהגים על פי כתבי הארי"ל לומר בנוסח התפילה בראש השנה, ובעשרת ימי תשובה בשחרית מנחה וערבית: "מי כמוך **אב הרחמן** וכו' ", ובתפילת מוסף וכן בתפילת מנחה של שבת שובה וכן בנעילה - **"אב הרחמים"** (שער הכוונות בכה"ח תקפ"ד, ל"ד עפ"י הסוד).

טעות בתפילת ראש השנה

1. טעה ולא אמר זכרנו וכו' ומי כמוך וכו', כל שלא אמר ד' שבחתימה – חוזר. אמר ד' – שוב אינו חוזר (משנ"ב תקפב, טז) ובשו"ע הרב שבתוך הברכה יאמרם במקום שנזכר.

2. הטועה ולא חתם "המלך הקדוש", יש שחידש שבליל ר"ה אינו צריך לחזור, כדין השוכח יעלה ויבא בליל ראש חודש, כי אין מקדשים החודש בלילה (הגאון רבי אבלי פאסוועלער, הובא בשעה"צ תקפ"ב, ד) והצדיקו דבריו הגר"ש הכהן מו"ץ וילנה בשו"ת בנין שלמה, כדבריו: "ודברי הגאון מוהר"א שרירין וקיימין ומאירים כשמש בצהרים" וכן בשו"ת אגרות משה או"ח א, ק"ע. אבל הכרעת המשנ"ב שם, קיצור שו"ע בפאת השולחן קכ"ט, ליקוטי חבר בן חיים לתלמיד החת"ס ושו"ת בית הלוי א, מ"ב שדי חמד ועוד – שיש לחזור ולהתפלל.

הערה: יש לומר המלך הקדוש, אמר מלך קדוש, בדיעבד אינו חוזר (מ"ב שם).

3. אמר בטעות הא-ל הקדוש ונזכר תוך כדי דיבור – מתקן. אמר בטעות הא-ל ולא סיים הקדוש, אפילו שהה הרבה, מסיים המלך הקדוש ואינו חוזר לראש (דעת תורה וכף החיים שם, ט). מסופק אם תיקן תוך כדי דיבור – אינו חוזר.

4. המדלג על "יעלה ויבוא" – אינו חוזר, כיון שהזכיר קדושת היום ב"ותתן לנו" (אלף המגן, ל"ה).

בקשת צרכים פרטיים

מותר לבקש בתפילות הימים הנוראים כל בקשה פרטית וכללית, אפילו חל **ראש השנה** או יום הכיפורים, **בשבת** (מטה אפרים תקפ"ב, כ"ח). כמו כן, מותר וראוי להתפלל על חולים ר"ל ואין צורך להוסיף יו"ט הוא או שבת היא מלזעזק" (מטה אפרים תקפד, כה אורחות רבנו ח"ב עמ' קפ"א בשם מרן החזון איש זצ"ל וכן דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל ב"מוריה" אלול תשע"ד). ובתפילת עמידה, מוסיפים את הבקשות לפני "יהיו לרצון" השני (מ"ב סוס"י קכ"ב).

בכי בראש השנה

לעניין **הבכי בימי ראש השנה**: לדעת האריז"ל, מי שאינו בוכה בימים אלו נפשו אינה מתקנת כראוי (באה"ט תקפ"ד, ג), ובמגן האלף ש"זה מראה על קושי הלב ורוע תכונות הנפש" ... ולדעת החיד"א ושד"ח יעשה לפחות קול של בכי... מכל מקום, יהיה הבכי, בכי של רוממות וכיסופין, אבל לא בכי של חרטה צער ועצב (מטה אפרים תקפ"ד, כ"ח). והובא בשם האריז"ל שהמרגיש לפתע, במהלך ימי ר"ה, התרגשות גואה וגוברת, עד כדי דמעות, בידוע שבאותה שעה הוא נידון....

מאידך, לדעת הגר"א ב"מעשה רב" אין לבכות בר"ה, כדברי הנביאים בנחמיה ח, ט-י: "היום קדוש הוא, אל תתאבלו ואל תבכו, לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים, ואל תעצבו, כי חדוות ד' היא מעוזכם".... יש מבארים (ביניהם הגר"מ שטרנבוך שליט"א, נין ונכד להגר"א), שאין סתירה בין דברי האריז"ל לבין דברי הגר"א, בשעת התפילות והתקיעות - לכל הדעות מותר לבכות בראש השנה כנאמר "ודמעתה על לחייה" "והיא בוכה"... (חנה) אבל מחוץ לשעת התפילה והתקיעות - יש להשתדל מאד להיות בשמחה, כי הוא יום המלכת המלך, וסימן טוב לכל השנה, להיות בביטחון, בשמחה ובטוב לבב.

לשנה טובה תכתבו

לאחר ערבית מברכים זה את זה בברכת **"לשנה טובה תכתבו (י) ותחתם (י)** (רמ"א תקפ"ב, ט) **לאלתר לחיים טובים"** (חיי אדם קל"ט, ה), ויש מוסיפים: **"לאלתר לחיים טובים וארוכים בספרם של צדיקים גמורים"**. ולרבים אומרים: **"תכתבו ותחתמו"** ולנשים **"תכתבנה ותחתמנה"**. [דעת הגר"א שאין להזכיר בר"ה חתימה אלא ביוה"כ, אך המנהג כמג"א מפני ש"צדיקים נחתמים לאלתר בר"ה"], ומרן הסטייפלר זצ"ל ברך לכל מי שפגש בדרכו מביהכ"נ לביתו.

ברכה זו מברכים לכל היותר, עד חצות היום הראשון של ר"ה (12:31) – מג"א. ולדעת הלבוש ברכה זו יש לברך עד סוף שעה שלישית (9:30) בלבד. שהצדיקים והצדיקות נכתבים ונחתמים לאלתר לחיים טובים והמתברך לאחר מכן בנוסח "תיכתב" עלול להיפגע, כביכול חושבים אותו לבינוני, או ח"ו גרוע מזה. לאחר מכן אפשר לברך "לשנה טובה תחתם (י)" או בכל ברכה מבלי להזכיר כתיבה.

וכבר הובא בספרים הקדושים, שכך קיבל הבעש"ט זיע"א מרבותיו, שכל ברכה ל"כתיבה וחתימה טובה" מיום **חמשה עשר באב** [- בגימטריא 928] בדיוק "**כתיבה וחתימה טובה**" [- 928] בוראת מלאך מליץ טוב ליום הדין.

סעודת ליל החג

קידוש

א. לפני הקידוש, היה נוהג מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל להזהיר לנשים שברכו "שהחיינו" בהדלקת הנרות, שלא תענינה "אמן" על "שהחיינו" שבקידוש,

ובדיעבד, אם ענו - אינו הפסק (מנחת שלמה תניינא, ס), ויש שפסקו, שאף לכתחילה, יכולות לענות (שו"ת אגרות משה או"ח ד, ק"א). מכל מקום, מי שענתה אמן, נכון שלא תשתה מכוס הקידוש, מפני שהפסיקה באמן בין הגפן לשתייה (שו"ת הר צבי או"ח נד שו"ת שבט הלוי ח"ג או"ח סט וחזון עובדיה עמ' קל"ג) ויש שכתבו, שתעשה איזה הפסק ותברך הגפן לפני שתייתה (לוח דבר יום ביומו). ואשה המברכת בכל קידוש הגפן לעצמה לפני שתייתה, לכל הדעות עונה אמן שוב על ה"שהחיינו" שבקידוש.

ב. בסעודות לילות ראש השנה אחר ברכת "המוציא", **בוצעים את החלה העליונה**, שלא כבסעודות שבת (רמ"א ערד, א בשם הכל בו והגה"מ). **מטבילים המוציא בדבש** – לצאת מספק דין "עיקר וטפל" בהטבלת תפוח בדבש. (יתכן שהדבש העיקר לברכה) ועפ"י לקט יושר דוקא בדבש דבורים, כיון שהדבש נלקט ע"י הדבורה העוקצת – מעז יוצא מתוק, ומקוים שהקב"ה יהפוך לנו הדין לרחמים. יש מבני ספרד שנוהגים להטביל מקודם במלח, ולאחר מכן בסוכר (כפה"ח שם, ד). והגרי"ח זוננפלד זצ"ל לאחר ההטבלה

בדבש ואכילתו טבל את צידה השני של הפת במלח (שלמת חיים, שמו). והגרשז"א והגריש"א זצ"ל טבלו רק בדבש, אך לבקשתם היה גם מלח על השולחן מפני שמגן מפני הפורענות (הליכו"ש ר"ה, א.ו. והליכות האיש עמ' קצב). וכן נהגו החזון איש והגרי"י קנייבסקי זצ"ל (תורת המועדים, ג). ויש שעפ"י הקבלה אינם מניחים כלל דבש על השולחן הדומה למזבח. ויש המטבילים המוציא בדבש עד הושענא רבה.

הערה: יש נוהגים בכל ליל שבת ויום טוב שאין מטבילים במלח, מפני שאין הקטר חלבים ואימורים בליל ש"ק, ולא שייך "על כל קרבנך תקריב מלח" בלילה (מנהגי חתם סופר ח, י"ב).

ג. "אוכלים ושותים ושמחים, שאף שהוא יום הדין מכל מקום יש אומרים שיש בו גם מצות "ושמחת בחגך" (וכן מדייק הגר"א נבנצל שליט"א מלשון הרמב"ם) אמנם, לא יאכלו כל שבעם למען לא יקלו ראש ותהי יראת ד' על פניהם" (שו"ע תקפג ומשנ"ב). הכרעת הפוסקים, שאין להתענות בר"ה, ולכל הדעות אסור להתענות בליל ר"ה (שו"ע תקצא, לבוש וב"ח שו"ע הרב, א באור הגר"א, ח"י אדם ושע"ת).

ד. כידוע, לקיום מצות שמחת יום טוב, **חובה על גברים** לאכול בשר לפחות באחת משתי הסעודות בכל יום, ולדעת הגר"צ אבא שאול זצ"ל ויבדל"ח הגר"מ שטרנבוך שליט"א אין די לזה בבשר עוף, אלא בשר בקר דומיא דשלמי חגיגה. נשים אינן חייבות דווקא בבשר, ששמחת יום טוב שלהן בבגדים ותכשיטים כפי ממונו של הבעל (רמב"ם יו"ט פרק ו'). ואכן, לקראת יום חגנו, יש לקנות לאישה בגד או תכשיט, ולקטנים ממתקים.

"סימנא טבא"

בגמרא בשני מקומות (הוריות יב. כריתות ה) מבאר אב"י שמכיוון שלסימנים יש משמעות "יהא רגיל אדם לאכול בראש השנה קרא(דלעת), ורוביא (תלתן) כרתי, סילקא(סלק) ותמרי (תמרים)". **הסיבה** שאוכלים מאכלים אלו הם כדי לרמוז על כך שבשנה הבאה עלינו לטובה יקרו לנו דברים הרמוזים בפירות וירקות אלו: **"ב"מאור ושמש"** בפרשת קבלת הברכות מיצחק אבינו, מביא מקור מהתורה כי לסימנים יש משמעו, כי לפני שיצחק רצה לברך את בנו עשיו, ביקש ממנו שיכין לו מאכל "כאשר אהבתי". ולכאורה יש לשאול, מה

הקשר בין עניין הברכה לעניין המאכלים שיצחק אוהב ? מבאר המאור ושמש :
 "כי המשכת הברכות הוא לפי ענין המאכלים, ודברים מתוקים - הם ממידת
 חסד, והחמוצים - הם ממידת גבורה, לזה אוכלים בראש השנה דברים
 מתוקים ודבש".

בלילה הראשון אוכלים את "הסימנים" לאחר המוציא. אומרים את ה"יהי
 רצון", בפרי הראשון שעליו מברכים, לאחר טעימה קצת, בהרהור תשובה
 (למנהג אדמוה"ז – לפני הטעימה) ולדעת המשנ"ב – בשם "יהי רצון מלפניך
 ד' אלוקינו ואלוקי אבותינו וכו' " וכן נהג מרן הגרשז"א זצ"ל בסימן הראשון].
 מנהג ירושלים לומר: "יה"ר מלפני אבינו שבשמים וכו' " (וכן נהג הגריש"א זצ"ל).

הערה: אפשר לומר ה"יהי רצון" על הסימנים גם בלי לאכול מהם כגון:
 כשחוששים לתולעים. (הגר"מ שטרנבוך שליט"א כמנהג הגאונים). ולדעת
 הגרי"ש אלישיב זצ"ל, אזי אומרים את ה"יהי רצון" בלא שם. פירוט בדיקת
 ה"סימנים" לראש השנה, בספרנו "הכשרות" פרק י"ג.

סדר אכילת הסימנים

א. תמר (מכוונים לפטור כל פרי העץ), **ואומרים:** "יהי רצון וכו' שייתמו
 שונאינו" **היינו: שונאינו למטה** [חמאס, חיזבל"ה תימן ואירן] - בן איש חי א
 נצבים, ד.

ב. רימון – אומרים: **יהי רצון וכו' שנרבה זכויות כרימון** ואם הוא עתיד
 לשמש כ"שהחיינו" בליל ב', מביאים אותו לשולחן בליל א', רק לומר עליו את
 ה"יהי רצון", ומוציאים אותו מהחדר. **ויש לכוון**, שזכויותינו תהיינה מרובות
 מהעבירות, ועל ידי כן ניקרא צדיקים גמורים (פמ"ג מש"ז תקפג, ב מטה יהודה
 שם, ה ואלף המגן, טז). על פי מה שאמרו חז"ל רימונים אלו תינוקות של בית
 רבן, שאין בהם חטא (מועד לכל חי, יב, יז).

ג. תפוח (אדום ומתוק - מחזור ויטרי) **מטובל בדבש** (שו"ע ושו"ע הרב תקפג,
 א וכף החיים, יז). **ואומרים:** **יהי רצון וכו' שתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה**."

ד. קרא (דלעת או דלורית) – אומרים: "יהי רצון וכו' שיקרע גזר דיננו, ויקראו לפניך זכויותינו" (ש"ע תקפג, א ומ"ב). וכיוון שהוא "פרי האדמה" שבדרך כלל לא מברכים עליו בתוך הסעודה, הגרי"ש אלישיב זצ"ל הקפיד לברך "בורא פרי האדמה" על בננה או מילון ולפטור את הסימנים שברכתם "האדמה" (עדות נכדו הר"ר אריה שליט"א). **ולדעת הגר"ע יוסף זצ"ל** עדיף לאוכלם עם מעט פת בלא ברכה. **אמנם**, לדעת הגרש"ז אויערבך זצ"ל מברכים "בורא פרי האדמה, על הראשון מפירות האדמה (קרא), מפני שאין מינים אלו מחמת הסעודה.

ה. רוביא (לוביא או חילבה). ואומרים: יהי רצון וכו' שירבו זכויותינו. ויש לכוון שנזכה לעשות "תשובה מאהבה", ועל ידי זה זדונות נעשים לנו כזכויות, שאם לא כן, מנין ירבו זכויות, כשאין לנו אותן (קצה המטה תקפג, י').

ו. כרתי (כרישא) – אומרים: "יהי רצון וכו' שיכרתו שונאינו". ויש לכוון, על השונאים למעלה – המקטרגים בשמים שלא יוכלו לקטרג. אבל אין הכוונה לשונאים שלמטה (מטה יהודה תקפג, ג ואלף המגן שם, טו).

ז. סילקא (תרד או סלק) – אומרים: "יהי רצון וכו' שישתלקו אויבינו" (ש"ע תקפג, א ומ"ב). ויש לכוון על כוחות הדין המקטרגים בשמים (בא"ח א נצבים, ד).

ח. דגים – אומרים: "יהי רצון וכו' שנפרה ונרבה כדגים" (מ"ב שם, ד). **ט. ראש של איל, כבש או דג (חיי אדם קלט, ו וערוה"ש תקפג, ג), ואומרים: "יהי רצון וכו' שנהיה לראש ולא לזנב". ומכוונים לרא"ש – לעשות רצון אבינו שבשמים. בן אצל אביו ותלמיד אצל רבו, אומרים גם כן "שנהיה לראש" ואין בזה זלזול בהם (מועד לכל חי י"ב, י"ט).**

מאכלים שאין אוכלים בראש השנה

מאכלים **חמוצים ומרים** (משנ"ב תקפג, ה מט"א וכה"ח שם) בכלל זה פירות בוסר ואולי אף לא חסה [מרור] אם אינה מטובלת במתיקות. ובכלל **חמוץ**: חמוצים, וסלטים המטובלים בהרבה חומץ, אבל מותר טיבול מעט בחומץ, לנתינת טעם (כף החיים, שם). וכתב החיד"א (במורה לאצבע) "בבתינו לא

יעלה הלימון על השולחן בר"ה" ומסתבר שרק לטיבול מעט, מותר. אין אוכלים **אגוז** (מכל הסוגים, כולל פיסטוק ובטנים [אגוז אדמה] (רמ"א ושו"ע הרב) - שאגוז בגימטריא חט[א] ומרבה ליחה והשתעלויות המפריעים בתפילה.

הסיבה, לאי אכילת אגוז, למרן החת"ס כיון שעל הפסוק בשיר השירים: "אל גינת אגוז ירדתי" דורשים חז"ל: "מה האגוז הזה אעפ"י שהוא מתגלגל במקום הלכלוך והרפש, קליפתו העבה משמרתו, כך ישראל אעפ"י שהם מתגלגלין בגלויות הם שומרים עצמם וכו'" - ואין ראוי להזכיר הגלויות בר"ה. אבל אגוזים טחונים בעוגה או תבשיל, שאינם נראים ורק טעמם מורגש - מותר לאכול (שו"ת באר משה ג, צ"ז ועוד). ויש שאינם אוכלים שעועית ושום, שאלו מרבים ליחות.

מאכלים חריפים: אף שמובא בתשובות הגאונים שיש שלא אכלו, הכרעת ערוה"ש שם, ג שאין להימנע מאכילתם. **יש שאסרו אכילת ענבים בר"ה** (מנהג הגר"א במעשה רב, משנ"ב תר, ד וכה"ח תקפ"ג, כ"א וכן נהגו בבית מרן הגרש"א צ"ל). ולדעת הגר"ע יוסף צ"ל אין לאכול ענבים שחורים דווקא. ויש שכן נהגו לאכול ענבים (מט"א תרו, לקט יושר עמ' קכ"ט ובארחות רבנו ח"ב עמ' קע"ה שכן נהג מרן הסטייפלער צ"ל).

"יעלה ויבוא" בברכת המזון

בכל סעודות החג אומרים בברכת המזון **"יעלה ויבוא..... ביום הזיכרון הזה וכו'":** שכחו לאומרו: **בלילה** - אם טרם התחילו הברכה הרביעית, אומרים: "ברוך אתה [בני אשכנז בשם ומלכות] וכו' אשר נתן ימים טובים לעמו ישראל, את יום הזיכרון הזה בא"ה מקדש ישראל ויום הזיכרון" (מ"ב קפח, יט). נזכרו לפני ד' של הטוב והמטיב, אומרים כנ"ל, אמרו כבר ה"א-ל" (משנ"ב קפ"ח, כ"ג) - **חוזרים ומברכים** (תהילה לדוד, ישוע"י ובקצוה"ש בשם פסקי הסיידור ובמנחת שלמה ב, נ"ח מפני שבילול ראש השנה, לכל הדעות אסור להתענות).

ביום - אם התחיל ברכת הטוב והמטיב - אינו חוזר. **ובני ספרד** - אינם חוזרים על שכחת יעלה ויבא בברכת המזון בראש השנה. **בנות ונשים** אינן חוזרות על שכחת יעלה ויבא, בכל יום טוב (פרט לליל הסדר) מפני ששמחת יו"ט שלהן לאו דווקא באכילה (הגרע"א פסקים, א).

ברכת האורח

ראוי למתארחים בסעודות ראש השנה, אפילו בנים ובנות אצל הוריהם, שיקפידו לברך "ברכת האורח" כהכרת הטוב למארחים, ולהרבות זכויותיהם ביום הדין (ראה שו"ע או"ח רא, א). "ולא לחינם יסדוה רז"ל, והתמיה עלינו האשכנזים שהקלנו בה בברכה זו, והישלכנוה אחר גווננו, וכן לא יעשה" (היעב"ץ בסידור בית יעקב) וטוב עין יבורך.

הנהגות בימי ראש השנה

א. יש להיזהר יותר מכל השנה, מלכעוס בימים אלו, מלבד גודל האיסור תמיד, יש בשמירה על הרוגע והשמחה, לסימן טוב לכל השנה כולה. ואף אם ישב אדם בטעות על מקומו הקני לתפילה, אם לא נרמז, יש לשבת בתוך ד' אמות (לגר"ח נאה - 1.92 מטר) למקומו, וזה כאילו ישבנו במקומו. (משנ"ב תקפ"ג, ד ח"י אדם קל"ט, ו ובן איש חי, נצבים).

ב. נוהגים לסיים אמירת ספר תהלים פעמיים בר"ה – כנרמז "כפר" בגימטריא 300 פרקים) "לעמך ישראל". ואכן, יש המשתדלים לאומרם בכל עת שאפשר במשך היום והלילה. והיו מגדולי הדורות זי"ע שאמרו שעדיף לומר תהלים בר"ה מלימוד אחר. וכן נהג הגרי"ז הלוי סולאוויצ'יק לומר תהילים. ואמר שבלימוד גמ' יכולה להתעורר קושיה המצריכה חיפוש וביטול זמן, ואין זה טוב בראש השנה, "אבל בתהלים אין הפסקות ולא ביטולים" (פניני הגרי"ז עמ' מה).

אכן, יש לציין, שהגאון מטשעבין זצ"ל ישב בראש השנה אחה"צ, עם חתנו הגרב"ש שניאורסון זצ"ל, ועסקו בסוגית "שור שנגח". ומפורסם שהאדמו"ר בעל ה"דברי חיים" זי"ע הסתגר בחדרו קודם התפילות והיה שקוע בספר קצות החושן, באמרו שהתורה היא התבלין וסם החיים הגדול ביותר כנגד היצר הרע (כדאיתא בקידושין "אם פגע בך מנוול זה... משכהו לבית המדרש וכו'). וכמובן, הכול לפי מה שהאדם מרגיש.

ג. אף המקלים לעשן בשאר יו"ט, "יש לבעל נפש לפרוש בראש השנה מעישון סיגריות, אם לא שיש לו צורך גדול לרפואה" (מטה אפרים, תקצ"ט וכן כתבו שע"ת תקי"א ומחזיק ברכה תקי"ז, א) ובשו"ת התעוררות תשובה או"ח,

רכ"ה שאביו הכת"ס זצ"ל, הגם שבכל יו"ט לא נמנע מלעשן (ראה שו"ת כת"ס ס"ו) אבל בר"ה נמנע מחמת אימת הדין, וכן הזהיר האדמו"ר מהרי"ץ מלובביץ זצ"ל. והלוואי ויתקיים ביום ר"ה "וכל הרשעה כולה כעשן תכלה".

ד. נכון לכל אחד לקבל על עצמו בימים הנוראים **איזו הנהגה טובה או הידור במצווה** מכאן ולהבא, איש לפי מעלתו (הגה"ק בעל ערוגת הבושם זצ"ל הגה"ק בעל אריה דבי עילאי זצ"ל ובמנהגי מהרש"ב מלובביץ זצ"ל).

שחרית יום ראשון של ראש השנה

נוהגים להשכים לבית הכנסת בראש השנה, ורבים (בפרט מבני ספרד) מתפללים בימי ר"ה – כותיקין, שעיקר הדין בשלש שעות ראשונות של היום, והוא אחד מהימים שנהגו ישראל להשכים בהם (מטה משה תתקנ"ח ומטה אפרים תקפ"ד) ואכן, יש הנזהרים להיות ערים מעלות השחר יום א' דר"ה - **5:16** יום ב' - **5:17** (מט"א, כף החיים שם ובא"ח) על כן לדעת הגר"נ קרליץ זצ"ל מי שהתעורר לאחר עלות השחר - לא יחזור לישן. אמנם, מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל מלמד זכות על המתפללים מאוחר יותר, אם נחוצה להם השינה ויש זמן מספיק לתפילה – אינם בגדר הישן בר"ה – ישן מזלו, כיון שהלכו לישן בלילה, ולא משהאיר היום. ולדעת פוסק הדור הגר"מ שטרנבוך שליט"א העיקר להיות ערים מהנץ החמה - **6:27**.

בברכת הטלית בבוקר, טוב לכוון שתחול הברכה עד אחר התפילה, ואז אף כשפושטים את הטלית בהפסקה, אין צורך לחזור ולברך בעטיפתה (מטה אפרים תקפד אלף המגן, יא). בדיעבד, גם אם לא כיוון, כשמתעטפים בשנית – **אין לברך** (ביאור הלכה ח ד"ה היה בדעתו וכו').

עמידה בעת פתיחת ארון הקודש

מנהג העולם לעמוד, כשפותחים את ארון הקודש במהלך התפילות, אולם אין זה חיוב מן הדין, שהרי ספרי התורה במקומם, שמקום שהוא למעלה מ 10 טפחים, כרשות אחרת, ועושים כן דרך כבוד, שחובת עמידה, דווקא כשמוליכים את הספר (ט"ז יו"ד רמ"ד, י"ג ושער הציון קמ"ו, י"ח). והגרי"ש אלישיב העיר, שאכן, אלו שמקומם ממש מול ארון הקודש - יש עניין שיעמדו, משום הידור לתורה (הליכות האיש עמ' ר"א).

עמידה בחזרת הש"ץ בשעה שאומרים פיוטים

כתב ה"דעת קדושים" (הובא בדעת תורה ק"ב, ד): שהאיסור לעבור כנגד המתפלל הוא רק בזמן שמתפלל תפילה שתקנו אנשי כנסת הגדולה ולא בזמן שמוסיף תחנונים. ומרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל מאז שראה דבריו, העתיקם בכתב ידו בסוף המחזור הישן שלו, והחל לשבת בעת אמירתם, למרות שהקפיד תמיד לעמוד בעת חזרת הש"ץ (כדברי הרמ"א קכ"ד, ד: "יש אומרים שכל העם יעמדו כשחוזר שליח הציבור התפילה"), ובוודאי, חלשים וזקנים - לא יתאמצו לעמוד.

"אבינו מלכנו"

נהגו שמ"אבינו מלכנו החזירנו בתשובה שלימה" עד "כתבנו בספר סליחה ומחילה" הש"ץ אומר בקול והקהל אומרים אחריו. התחיל הש"ץ והמתפלל עדיין לא הגיע לשם - יאמר עמהם, ואח"כ ישלים את שלא הספיק (הגר"ח"ק זצ"ל ב"נתיבות ההלכה" קובץ 31 עמ' 174). באמירת המילים **"קרע רוע גזר דיננו"**, יש לומר **"קרע-רוע"** בנשימה אחת, דהיינו שד' יקרע את הרוע שבגזירה, והנשאר יהיה לרחמים (מ"ב תקפד, ג).

הלל: אין אומרים הלל בראש השנה ויום כפורים (שו"ע תקפ"ד, א) "לפי שספרי חיים ומתים פתוחים ואיך נאמר שירה, אף שאנו בטוחים שנצא זכאים, מכל מקום צריך להיות ירא וחרד מאימת הדין" (משנ"ב שם).

קניית "עליה לתורה" מכספי מעשר

מי שהיה בדעתו בשעת ההתחייבות לקניית העלייה לתורה, לפרוע את התשלום מכספי מעשר, **יכול לפרוע מהמעשרות** (ט"ז יו"ד רמט, א וכן הורה הגרשז"א (הליכו"ש תפילה יב, יט). ואף שרעק"א [בהגהותיו שם, א] כתב בשם השל"ה שיכול לתת ממעשר, רק כשיעור שמוסיף על מה שחברו רצה לתת, מכל מקום, ב"אהבת חסד" ב, יט כתב החפץ חיים, שאם הכסף מתחלק לעניים, יכול לקנותה מכספי מעשר, ולא חילק באיזה סכום מדובר.

הערה: הנודר לבית הכנסת בשעת עשיית ה"מי שברך" - וודאי אפשר לפרוע מכסף מעשר (הוראת החזון איש, אורחות רבנו א, עמ' שג).

קריאת התורה: מוציאים שני ספרים, בראשון קוראים ה' קרואים "וד' פקד את שרה וגו' " (בראשית כא, א), לפי שבראש השנה נפקדו שרה רחל וחנה (משנ"ב תקפד, ו) וגם אותנו יפקוד השם לטובה ולברכה (כף החיים שם, טו). ובספר השני "ובחודש השביעי וגו' " (במדבר כט, א).

ההפטרה: "ויהי איש אחד וגו' (שמואל-א, א).

"ראוי לכל גבר ירא ד' להשתדל שתהיה לו "עליה" בימים הנוראים. ואף במקומות שמוכרים, יקנה אותה בדמים כפי יכולתו. ואדרבה, יש עילוי יותר במצווה הבאה אליו בדמים ממצווה הבאה אליו בחינם אין כסף (מ"ב תקפד, י).

תקיעת שופר

אכילה ושתייה לפני התקיעות

מעיקר הדין, אסור לאכול ולשתות לפני תקיעת שופר, כמו לפני כל מצווה שזמנה ביום, קל וחומר ממקרא מגילה אפילו של לילה, שרוב העולם שומעים בצום. והחת"ס צ"ל לא התיר לפני תקיעות אלא לש"ץ חולה נכפה שאם לא יטעם ייחלש ליבו (שו"ת יו"ד, ז). אמנם, **בצורך גדול**, אפשר להקל בטעימה עד כביצה פת או מזונות [56 סמ"ק] או משקים בשיעור כביצה (משנ"ב תרצב, יד ותרנב, ז). ובוודאי חלש, שאין דעתו מיושבת עליו אלא אם כן יאכל לפני התקיעות, יעשה קידוש ויאכל ממיני מזונות וישתה מעט קפה וכדומה, ויעשה זאת בצנעה (מטה אפרים תקפח, ב וכף החיים, יא).

המנהג כיום בהרבה ישיבות ובתי כנסיות, לקדש ולאכול לפני התקיעות וכן הנהיג הגר"י סלנטר צ"ל (שו"ת תשובות והנהגות ה, רעט) . נימוקים נוספים למנהג שהתפשט, כיון שמאריכים בתפילת מוסף עד אחרי חצות, נהגו להקל בטעימה כנ"ל, שאין להתענות ביום טוב עד אחרי חצות היום (חזון איש בתשובה ח"א עמ' קנו מקראי קדש ימים נוראים, כט), ומשום פחד יום הדין לא חששו שישכחו את מצות התקיעות (שו"ת התעוררות תשובה א, רכה). ובפרט שהתקיעות מצוה הנעשית על ידי רבים, ויש זמן קבוע בבית הכנסת לתקוע, אין חשש שמא יימשכו באכילה והשתייה ויאחרו לשמיעת התקיעות. מכל מקום, מצוה מן המובחר לבקש מחבר או שכן שיזכיר שצריך לשמוע תקיעות (שו"ת צ"א ו, ז).

הלכה למעשה: מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל פסק: שמי שאין לו צורך כלל – וודאי שלא יאכל לפני התקיעות. ונראה, שהטעם שנהגו להקל בישיבות, הוא משום שנהגו להאריך הרבה בתפילה, ויקשה עליהם לכוון אם לא יטעמו עד גמר התפילה (הליכות שלמה ר"ה ב, א). וכן הורה הגרי"ש אלישיב זצ"ל ואין לאכול אלא במקום צורך גדול, ועדיף לאכול פירות וכדומה מלאכול פת או הרבה מזונות (בקובץ תשובות ג, פט).

אישה חלשה, יכולה לאכול לפני שמיעת התקיעות לכתחילה (קיצור שולחן ערוך, קכ"ט) והיינו אפילו בחלישות כל שהיא (קצור הלכות המועדים עמ' מ"ו) ופשוט שלאחר תפילת שחרית – אסור לאכול לפני קידוש.

חובת אישה בתקיעת שופר

אישה, מעיקר הדין, פטורה מתקיעת שופר, ככל מצוות עשה שהזמן גרמא (שו"ע משנ"ב תקפז, ב) ויש סוברים שקיבלו על עצמן מצוה זו כנדר, כלשון שו"ת רע"א בהשמטות א: "רוב נשים דידן מחמירות לעצמן וזהירות לקיים שופר והווה כקיבלו עליהן" ובבן איש חי ניצבים י"ז: "אך רוב הנשים קבעו מצוה זו עליהן בתורת חיוב ובאות לבית הכנסת לשמוע קול שופר". ואם אין ביכולתה לשמוע, מכאן ואילך, משום שעברה דירה וכדומה – חייבת בהתרת נדרים, ככל מנהג טוב שנהגה שלש שנים רצופות מבלי לומר "בלי נדר".

אישה המאחרת לתקיעות

נשים [ובוודאי אנשים] **בני אשכנז,** שאיחרו לתקיעות, וכבר נאמרו הברכות, רשאיות לברך לעצמן בזריזות ברכת "לשמוע קול שופר" וביום הראשון אף "ברכת שהחיינו" במידה ותשמענה לאחר מכן, לפחות "שלושים קולות". **בנות ספרד,** אסורות לברך על מצוות שהזמן גרמא, כלשון הרמב"ם: "איך תאמר וציונו, והרי לא ציונו".

אף בת אשכנז אינה מוציאה ידי חובת תקיעות או ברכותיה את האיש, ואף לא את הקטן משהגיע לגיל חינוך, מפני שצריך לשמוע ממי שחייב במצווה (דעת הגרש"ז א זצ"ל שש"כ נח, הערה פב).

הערה: בת אשכנז, שבאה לבית הכנסת לחזרת הש"ץ של מוסף, ומתפללת יחד עם הש"ץ, שהיא תפילה בציבור אמתית (ראה ספרנו "תפילה כהלכתה"

פרק יג, א), ושומעת שעתידים לתקוע בשופר – יכולה לברך לעצמה, באמצע תפילת עמידה "לשמוע קול שופר" אך לא תברך "שהחיינו" (הגר"נ קרליץ חוט שני ר"ה, עמ' סא).

כמה תקיעות חייבת אישה לשמוע

מעיקר הדין, די לאישה לשמוע "שלושים קולות" שלפני מוסף או של אחרי מוסף (הגריש"א באשרי האיש ג, טז). אכן, אם קבלה על עצמה גם תקיעות דרבנן, צריכה לשמוע "שישים קולות". ואם קבלה גם תקיעות של מנהג – צריכה לשמוע "מאה קולות" (הגר"ח קנייבסקי זצ"ל תורת המועדים, ה).

נשים העומדות בסמוך לבית הכנסת או אפילו בביתן, ושומעות התקיעות ומכוונות לצאת – יוצאות ידי חובה, שהתקוע בבית הכנסת מכון להוציא כל השומע תקיעותיו (שו"ע תקפט, ט ומ"ב ט"ז) אבל השומעת תקיעות, מבית הכנסת הנמצא בתוך **מרתף** והחלונות בסמוך לקרקע – ספק אם יוצאת, ועדיף שתכנס לבית הכנסת, כי בחוץ שומעים קול "הברה" כהד, ולא קול תקיעה (באור הלכה תקפ"ז).

הערה: ילדים קטנים שטרם הגיעו לחינוך, מוטב שיעמדו ליד אימותיהן בעזרת הנשים בשעת התקיעות ולא יפריעו לאבותיהם ואחיהם לשמוע את התקיעות כדין. כיוון שהנשים אינן חייבות במצווה מעיקר הדין – כנ"ל. ואיש שלא שמע תקיעות כדין - ביטל מצוות עשה של תקיעת שופר בראש השנה (משנ"ב תקפז, טז).

הפסק במהלך שמיעת התקיעות

הערה: גם הנשים אסורות להפסיק בדיבור באמצע שמיעת התקיעות, לפחות במשך תקיעות "דמיושב".

אמירת "יהי רצון" בין התקיעות: מנהג הגר"א (במעשה רב, רו) שלא לומר "יה"ר וכו' " שבין סדרי התקיעות. וכן הנהיגו הגרע"א (פסקים ותקנות עמ' סג) הגרשז"א והגריש"א זצ"ל גם מחשש תערובות בכוונת שמות המלאכים, וכך כתב בשו"ת שבט הלוי (ה, סה): "ידענו שהצדיקים המדקדקים האמתיים לא אמרוהו כלל, ועכ"פ לא את היה"ר שמוזכרים בו שמות המלאכים". וכן הביא פוסק הדור הגר"מ שטרנבוך שליט"א (בשו"ת תשובות והנהגות א, שדמ) שכן

הכריז הגרי"ז סולאוויצ'יק שלא לאומרו. **למעשה:** כיון שרבות אלפי ישראל הנמנים על קהלי החסידים נוהגים לומר את ה"יהי רצון וכו' " כפי שנדפס בסידורים, בין כל סדר וסדר, וכבר הורה מרן החפץ חיים שאין למחות ביד האומרים (שער הציון תקצג, טו) וכן דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל (בקובץ תשובות א, ס) "הנוהגים לומר, אין למחות בהם לא ביד חזקה ולא בקול דממה דקה".

אמירת תהלים: יש שהתירו לומר תהלים כשהש"ץ מאריך בניגונים בחזרת הש"ץ של מוסף (יסוד ושורש העבודה שער האיתון, ד הגר"נ קרליץ בחוט שני ר"ה עמ' פג). אמנם, בזמננו, ברוב בתי הכנסת בדרך כלל לא מאריכים כל כך בניגונים – יש להקשיב לחזרת הש"ץ כראוי ואפשר לשיר עם הש"ץ (הגרשז"א בהליכו"ש ר"ה, ב והגרי"י קנייבסקי באורחות רבנו ב, עמ' קעג).

ברכת "אשר יצר": המתפנה במהלך התקיעות – מברך "ברכת אשר יצר" (שו"ת מנחת יצחק ג, מד וד, מז שו"ת שבט הלוי ה, סו ודעת הגרשז"א בהליכו"ש שם, טז והגריש"א בקונטרס מצוות הברכות, עמ' יט).

תקיעות ליחיד

המתפללים בביתם ביחידות: ובאים לתקוע להם, לכתחילה, לא יתקעו להם עד שיעברו ג' שעות מעלות השחר - משום שבשעות אלו מידת הדין גוברת. ואין נכון לתקוע אז (משנ"ב תקפ"ט, י"א ותקצ"א, ט"ו). וכן לא יעמדו לתפילת מוסף, בטרם חלפו שלש שעות זמניות של היום – **9:30** (שו"ע תקצ"א, ח ומשנ"ב). **וכשתוקעים, ליחיד בבית,** אין תוקעים על סדר הברכות שבתפילת מוסף אלא רק תקיעות "דמיושב" הראשונות (שו"ע תקצ"ב, ב ומשנ"ב).

שמיעת התקיעות בעזרת "מכשיר שמיעה"

יש שציידו, ששמיעה על ידי "מכשיר שמיעה" אינה נחשבת "קול הברה" [שאין יוצאים בו - משנ"ב תקפז, ז], ויוצאים בה ידי חובת שמיעת קול שופר (שו"ת אגרות משה או"ח ב, קח ושו"ת שבט הלוי ה, פד). אמנם, החזון איש דן בעניין זה, ובהסבר הספק ביאר מרן הגרשז"א (בשו"ת מנחת שלמה א, סט) שהמכשיר יוצר גלי קול חדשים שנוצרים ע"י זרמים חשמליים שקלטו את קול השופר, וכעין זה כתב בשו"ת חלקת יעקב (או"ח, פב) ש"הקול, קול שופר יחד עם קול אחר" **מאידך,** גלי קול השופר הם שיצרו את הזרמים, שאותם

משמיע המכשיר. למעשה, המסוגל לשמוע בלי המכשיר, וודאי שיוציאנו ויתקרב לתוקע לשמוע ישירות קול שופר. וכן נהג מרן הסטייפלער זצ"ל בביהכנ"ס לדרמן מידי שנה.

תפילת מוסף

אף שנחלקו הפוסקים אם חייבות הנשים בתפילת מוסף של שבת ויום טוב, מכל מקום, בתפילות מוסף של ראש השנה ויום הכיפורים ודאי חייבות (שו"ת התעוררות תשובה ג, ס"ו ושו"ת יביע אומר ב, ו) שאינן אלא בקשות רחמים. **הערה:** כנ"ל, אין להתפלל מוסף ביחידות, בר"ה לפני תום 3 שעות של היום (9:30).

יחיד היכול להתפלל בראש השנה תפילה אחת בלבד

מי שאין ביכולתו להתפלל בימי ראש השנה, אלא תפילה אחת בלבד, כגון רופא או כל המחויב לעמוד על משמרתו, וכן המטפלים באחרים או בילדיהם, עדיף שיתפללו תפילת מוסף, כיון שבמוסף כלולות גם כן, שבע ברכות עמידה של שחרית, בתוספת מלכויות זיכרונות ושופרות שאמירתן – חובת היום (שו"ת שבט הלוי ט, קכז).

השלמת ברכות "מלכויות זיכרונות ושופרות"

מי שטעה או נאנס ודילג על אחת מברכות מלכויות וכו' – אינו יכול להשלימה בתפילת מנחה. ומן הדין, עליו להתפלל שוב תפילת מוסף, על כל פנים, בטרם הגיע השקיעה (הגר"ח"פ שיינברג זצ"ל בקובץ המועדים עמ' תס).

סוף זמן תפילת מוסף לכתחילה – 1:31. שיר של יום – תהילים פא.

הערה: המתפללים תפילת "מנחה גדולה" בסמוך לתפילת מוסף - אין אומרים "אבינו מלכנו" (הגרי"מ"ט זצ"ל בלוח לא"י עפ"י הגר"א). והגר"א נבנצל שליט"א ביאר, משום שכבר אמרו בשחרית, ומאותו טעם שאין אומרים לאחר מוסף.

סעודת היום - יש להשתדל לסיים את סעודת היום הראשון או עכ"פ להתחיל באכילתה לפני תחילת שעה עשירית של היום (3:30), כדי לאכול סעודת ליל שני של ראש השנה לתיאבון.

שינה

נהגו שלא לישון במשך היום, ביום הראשון של ר"ה עפ"י דברי הירושלמי "מאן דדמיך בריש שתא – דמיך מזליה" [הישן בראש השנה, ישן מזלון] והעייף מן התפילות ואינו מסוגל לומר תהילים ואינו מסוגל ללמוד, מותר לישון אחרי חצות היום (12:31) שכך נהג האר"י ז"ל. ואף שבמטה אפרים כתב: "הלואי ונתקן בהקיץ מה שתיקן האריז"ל בשינה"... מכל מקום הולך בטל - כישן.

תשליך

נהגו לאומרו ליד ים, נחל או מעין [אפילו יבשו מימיו - כף החיים] או ליד אוצר של מקווה טהרה. ואמירתו ליד "אקווריום" שאינו קבוע בקיר או בקרקע – אף שלדעת הגר"ש אלישיב זצ"ל "דברים בטלים", אמנם, כשאין שום מקום אחר לאומרו, ניתן לאומרו ליד כלי ששטים בו דגים (הגר"ח קנייבסקי זצ"ל בסדר תשליך ומנהגיו עמ' מג).

ראוי בכל קהילה, שהנשים תלכנה לומר תפילת ה"תשליך" בנפרד מן האנשים. וכתבו הפוסקים, שבמקום שהולכים יחד או אומרים בתערובת עדיף שלא יאמרו תשליך כלל (ערוה"ש תקפ"ג, ד) ובמטה אפרים תקצ"ח באלף המגן: "ויש לבטל המנהג שהנשים הולכות ל"תשליך" כי באים על ידי זה לערבוביה, ואוי לעיניים שכך רואים ביום הקדוש הזה, ודבר זה תלוי על פרנסי העיר להשגיח על זה". ויש לשבח מקומות שקבעו זמן מיוחד לגברים וזמן לנשים.

הערה: לעניין ניקוי הבית, ורחיצת הגוף ביום טוב - להלן עמ' 50

לקראת ליל שני של ר"ה

יש להמתין בסבלנות עד לצאת הכוכבים – 7:10 ולא להכין דבר מהיום הראשון ליום השני, לא לקצוץ ולהכין סלטים, לא להדיח כלים ולערוך את השולחן ואף לא להחליף בגדים לצורך הלילה אם כבר סמוך ללילה. יש

אומרים שאף אין להוציא חלות או מאכלים מהקפאה בטרם צאת הכוכבים. ועל כן המעוניינים יכולים להוציאם לקראת סעודת היום שאין ניכר שמכינים ליום הבא, וממילא יישארו לערב.

סעודת ליל שני של ר"ה

כשעומדים להתחיל בסעודת החג, מדליקים את הנרות [בהעברת אש] בסמוך לקידוש, ולפני ההדלקה, המברכות שהחיינו בנר, נהגו להניח על השולחן פרי חדש, או בגד חדש אם יש, ומכוונים גם עליהם, בשעת אמירת ה"שהחיינו" בהדלקה ובקידוש.

האפשרויות לפרי חדש בעונה זו: תמרים - טריים, הנמכרים באשכולות, בצבע צהוב (אפשרי להקפאם, ונעשים ממש ממתק. **הערה חשובה:** יש לתלוש את התמרים מהענף בו תלויים, לפני יום טוב. מפני שנחלקו הפוסקים בשאלה – מה דין תמרים שנותרו מחוברים למכבדות שלהם. מצד מלאכת 'קוצר' אין בעיה, שהרי הענף עצמו תלוש, השאלה האם יש כאן איסור 'דש'. יש אומרים שהואיל ורגילים להוציא את התמרים מאשכולותיהם בשדה, הרי פירוקם נחשב כמלאכת 'דש' (כך משמע מרש"י שבת עג, ב, וביאר זאת באורחות השבת ד, ב). ויש אומרים, שמלאכת 'דש' שייכת רק כאשר מוציאים דבר מתוך דבר, ואילו התמרים אינם בלועים בתוך אשכולותיהם (כך משמע מתוס', ועוד ראשונים). וכדי לצאת מהספק, ייטול תמר ויאכלהו, ורק אח"כ יתלוש תמר נוסף ויאכלהו, שבאופן זה, אין הוא נוטלם כדרך מלאכה אלא כדרך אכילה.

רימון - במידה וטרם אכלו ממנו בעונה זו, ורק הניחוהו על השולחן בלילה הראשון, לצורך אמירת ה"הי רצון" ומיד הוציאוהו, ולא עמד שם כשברכו "שהחיינו". **מנדרינות וקלמנטינות** - כשהן כבר בשלות ואינן חמצמצות. **חבוש** - מבושל. אין פרי או בגד חדש, מכל מקום, אומרים שהחיינו בנרות ובקידוש. **ויש לדעת**, שכשיש פרי חדש יש לכוון ב"שהחיינו", בעיקר על קדושת היום השני (ש"שתי קדושות הן") ולא רק על הפרי, כיוונו מחוסר ידיעה, רק על הפרי, בדיעבד, יצאו ידי חובה (מנחת שלמה א, כ).

מיד לאחר הקידוש לפני נטילת ידיים, טועמים מן הפרי החדש, בברכת הפרי, כדי להסמיך את אכילתו לברכת ה"שהחיינו" – מחצית השקל ומטה אפרים ת"ר, ו. וכן נהג הגרשז"א זצ"ל (הליכו"ש ר"ה פא). ואכל ממנו פחות מ"כזית", שאם אוכלים ממנו "כזית", מתחייבים ב"ברכה אחרונה" והנכון, שבשעה שמברכים "העץ" על הפרי, יכוונו להוציא בברכה גם פירות או ליפתן שיאכלו בסוף הסעודה לקינוח, ואז אפילו אכלו מהפרי יותר מ"כזית" – אינם מתחייבים בברכה אחרונה (ספר שש"כ מ"ז, הערה רכ"ב עפ"י משנ"ב קע"ו, ב וארחות רבנו שכן נהג הגריי"ק זצ"ל). והנהגים לאכלו בתוך הסעודה, סומכים על כך, שנטילת הידיים וברכת "המוציא" אינם מהווים הפסק (כה"ח, ו והגריש"א זצ"ל באשרי האיש ג, יד).

הערה: אין להפסיק בדברים שאינם מעניין אכילת הפרי, בין הקידוש לבין אכילת הפרי, **ובכלל זה**, הנשים שברכו "שהחיינו" בהדלקת הנר, וכיוונו גם על הפרי החדש. ואכן, מורנו הגרשז"א אויערבך זצ"ל, הכריז בביתו בליל שני של ר"ה, לפני הדלקת הנר, שכל המסובים יימנעו מלדבר בדברים אחרים, עד לאחר טעימת הפרי.

יש שאוכלים את ה"סימנים" **גם בלילה השני** (שע"ת תקפ"ג בשם א"ר, וראה מועדים וזמנים א, עמ' ק"ו), ובן איש חי נהג לאכול ה"סימנים" כשהיו לו – גם בסעודות היום, וכן הוא במט"א תקצ"ז, ה. וכן נהג הגרי"ש אלישיב זצ"ל לאוכלם בשני הלילות ובשני הימים, שביום עיקר הדין, וצריך לסימנא טבא".

יום ב' של ראש השנה – יום רביעי

קריאת התורה: מוציאים שני ספרים, בראשון קוראים ה' קרואים ב"ויהי אחר הדברים האלה גו' (בראשית כב, א) להזכיר זכות עקידת יצחק (משנ"ב תרא, א). ובספר השני מ"ובחודש השביעי וגו' (במדבר כט, א). ההפטרה: "כה אמר ד' מצא חן וגו' " (ירמ' לא, א) שמחובת היום להזכיר זיכרונות, ונאמר "הבן יקיר וגו' זכור אזכרנו עוד וגו' " (משנ"ב שם, ה).

סוף זמן מוסף לכתחילה – **1:31**. שיר של יום - **פא "אבינו מלכנו"** – בני **אשכנז** אומרים בשחרית. והמתפללים שלא בצמוד לסיום מוסף – אף במנחה. ובני **ספרד** – גם בשחרית וגם במנחה.

הלכות יום טוב

מה בין יום טוב לבין שבת?

א. התירו עשיית מלאכות שלצורך "אוכל נפש". ב. התירו טלטול מרשות לרשות, לצורך (אף כשאין שם עירוב).

ג. החמירו חכמים באיסור "מוקצה" ביום טוב יותר מאשר בשבת.

א. צורך אוכל נפש

שבעה ימים בשנה בארץ ישראל ושנים עשר בחוץ לארץ נקראים "ימים טובים", ואלו הם: ראשון ושביעי של פסח, חג השבועות, שני ימים של ראש השנה וראשון ושמיני של חג הסוכות. ימים אלו אסורים בעשיית מלאכה, השובת בהם – קיים מצות **עשה**, והעושה בהם מלאכה – עבר **בלא תעשה**, כנאמר: "וביום הראשון מקרא קודש וביום השביעי מקרא קודש יהיה לכם, כל מלאכה לא יעשה בהם" (שמות יב, טז).

יוצא מן הכלל – "אוכל נפש"

הותרה ביום טוב עשיית מלאכה לצורך אפיה ובישול, טיגון וצליה – המלאכות שלצורך אכילה, כנאמר: **"אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם"** (שמות, שם). וכך לימדנו חז"ל במסכת ביצה לו ע"ב: "אין בין יום טוב לשבת אלא אוכל נפש בלבד" לעניין שאר המלאכות [מלבד מלאכות של "אוכל נפש"] שווה יום טוב לשבת בכל המלאכות האסורות.

הגדרת "מלאכת אוכל נפש"

כל מלאכה הנעשית לצורך האכילה ביום טוב עצמו [ואף מיום טוב לשבת שלמחרת על ידי "עירובי תבשילין"], והיינו מתהליך ה**לישה** ואילך: לישה, אפיה, טיגון וכדומה שהרגילות להכין מהם כמות קטנה עבור אותו היום בלבד. אבל מלאכות הנעשות בשלב מוקדם יותר, שבדרך כלל נעשות לימים רבים, כגון: קצירה, קטיפת פירות, תלישת ירקות מהקרקע, סחיטה ניפוי קמח וכדומה - אסורות. גם אם נעשות בשינוי (שו"ע תצה, ב ומ"ב, יג). פרט לטחינה וברירה שהותרו בתנאים מסוימים כדלהלן.

בכלל הלישה המותרת: הכנת עיסה לטיגון קציצות, הכנת טחינה, אינסטנט

פודינג, דייסות, ג'לי או קצפת ריץ' וכדומה, ביצים או טונה עם בצל, שמן או מיונז (בלי שינויים כבשבת).

הערה: יש אומרים שהמלאכות שלצורך אוכל נפש שנאסרו: קצירה, בצירה, סחיטה וכו' – אסורות **מן התורה** (רמב"ן רשב"א ראה שער הציון תצה, יח). ויש אומרים שאסורות **מדרבנן**, מחשש שמא ידחה אדם מלאכות שאפשר לעשותן מערב יום טוב, ונמצא טרוד ועסוק במלאכה ועבודה כל החג, וימנע משמחת יום טוב, וכן פסק השו"ע שם. במשנה ברורה הביא את שתי השיטות ולא הכריע, על כן, **אסורה אף אמירה לנוכרי** לעשותם עבור ישראל.

מאכלים שהיה אפשר להכינם מלפני יום טוב

כל מלאכה שאם תיעשה לפני החג, לא יפוג הטעם הטוב של המאכל, ולא יהיה שום הפסד אם יעשו מערב יו"ט – **יש לעשותה** מערב יום טוב. **דוגמאות:** הכנת גבינות, ריבות, לפתני פירות [קומפוט], אורז, קוסקוס או צימע'ס. **לא הוכנו מאכלים הנ"ל מערב יום טוב**, בדיעבד, רשאים להכינם ביום טוב **בשינוי** (משנ"ב תצה, ח-ט כף החיים, י), **והיינו:** לחתוך לחתיכות גדולות יותר או לבשל על אש קטנה (שו"ע ומשנ"ב שם), להניח את הקדירה בקרבת מקור החום, ולקרבה בעזרת המרפק ויש שכתב, אפילו להניח את הסיר כשמרימו בזרועותיו (הגר"נ קרליץ זצ"ל חוט שני יו"ט ב, ב).

מאכלים שאין טעמם נפגם כלל מערב יום טוב אך לא היה ניתן להכינם, כגון: שלא ידעו שירצו במאכל זה ביום טוב, לא היו עדיין המצרכים הנדרשים להכנתו בערב יו"ט, הגיעו בהפתעה אורחים נוספים, או שהיו טרודים ולא היה פנאי להכינם בערב יו"ט – **מותר להכינם** ביום טוב ללא שום שינוי (משנ"ב תצה, ח). ואפילו לא ידעו מבעוד יום כיצד להכין בבישול או בטיגון או בצליה – מותר לכתחילה לבשלו או לצלותו ביום טוב ללא שינוי (הגרש"ז אויערבך בשש"כ ב, ב והגר"נ קרליץ בחוט שני יו"ט ב, ב).

כמו כן, **חימום מים** לשתייה אינו נחשב שאפשר מערב יום טוב, כיון שאז יהיה הפסד בהשארה על גז או חשמל פועל כדי לשמור על חום המים, וכן המים מתמעטים בהשהייתם מערב יו"ט וישתו הרבה, ויחסרו מים ביום טוב (שש"כ ב, הערה ו וחוט שני ב, ב).

בישול לצורך סעודת הלילה כשיש מקרר או מקפיא

כל תבשיל שבטבעו מפיג טעם אפילו מעט, [שניצל טרי, חביתה או ציפ'ס] מותר לבשלו ביום טוב, אף כשמבשלים בליל יו"ט עבור סעודת הלילה (רמ"א תצה, א ומשנ"ב, ט). שלא חילקו הפוסקים במאכל שיפוג טעמו, בין לצורך היום או כבר ללילה. על כן אף בעידן המקררים והמקפיאים, השומרים שלא יפוג טעם המאכלים, כיון שהאוכל מצד עצמו מפיג טעמו, לא חייבו חכמים לבשל מערב יו"ט או לעשות פעולות חיצוניות [קרר והקפאה] כדי שלא יפוג טעמו (הגר"ש אלישיב זצ"ל הלכות המועדים ב, הערה 36-37). ויש אומרים, שסיבת ההיתר אף בימינו, מפני שתבשיל שמוציאים ממקרר או מקפיא, אף שחימומו, אינו משובח כטעמו של תבשיל שבושל באותו יום, ולדבריהם אכן במה שידוע שטובים מאתמול כמו מהיום – יש להחמיר (הגר"נ קרליץ חוט שני ב, ב ושו"ת באר משה ח, רכה).

הכמות המותרת לבישול ביום טוב

הותר בישול ביום טוב, אף בכמות שיהיה לכולם ולכל האורחים בשפע, אפילו אם אולי לא יאכל הכול בחג (לקט יושר).

כמו כן, מותר לבשל ביום טוב **באותו סיר** אפילו כמות גדולה יותר מאשר צריך ליום טוב, בתנאי שהכול הונח בסיר לפני הנחתו על האש, שאין איסור "ריבוי בשיעורין" ביום טוב, כי בישול ביום טוב בגדר "הותרה" (שו"ע תקג, א). כמו כן, במקרים שכמות גדולה יותר בסיר משביחה את המאכל מותר להוסיף אף כשהסיר כבר על האש. [דוגמה: תוספת בשר שומני או ירקות שמשביחים את המרק. אבל בטיגון שניצלים אין להוסיף תוך כדי טיגון מעבר לכמות המיועדת להיאכל ברווח, כי כל נתח, טיגון בפני עצמו].

בכל מקרה, **כשעברו והוסיפו לתבשיל באיסור** – מותר התבשיל באכילה, אף שיש עוד אוכל בסירים אחרים (שו"ע ומשנ"ב יג).

הערה: כל ההיתרים הנ"ל בטרם נאכלה סעודת היום. אבל לאחר מכן, אסור לבשל לצורך הלילה הבא, אפילו יערימו לאכול מעט מכל תבשיל, שזו "הערמה הניכרת" ואסורה (שו"ע שם). ובכל הנ"ל אין לומר: המיותר יהיה לאחר יום טוב.

הכנת קפה או תה

מותר לשפוך ביום טוב מים רותחים על קפה או תה שאינם מבושלים, ואין צורך למעט באיסור, לשפוך מכלי שני וכדומה, אף אם לא ישתנה טעמם בכך (הגרי"ש אלישיב זצ"ל בלקט הלכות יו"ט לרי"א דינר י, א). כמו כן מותר לשפוך מים רותחים לתוך כוס רטובה, ואין צורך לנגב או לנער את טיפות המים שבתוכה, כפי שמחמירים בשבת וכן מותר לשפוך רותחים לבקבוק תינוק עם דייסה שאינה מבושלת (הגרי"ש"א בהלכות חג בחג י הערה 43 וחוט שני עמ' נט).

פרטים נחוצים במלאכת בישול

מותר לבשל לאפות לצלות ולטגן על אש דלוקה או שהדליקה ביו"ט על ידי העברת אש, מאש שכבר דולקת (מבלי לכבות הגפרור, ומותר להעביר באיזה צד של הגפרור שרוצים). רצוי להרחיק לפני יו"ט מן השטח את ה"מצת החשמלי". ותמיד כדאי להעביר אש להדליק שלהבת, כשהכפתור במצב נמוך. **מותר להגדיל להבה אבל אסור להנמיכה**, אלא אם כן, כשהלהבה הגבוהה במשך הבישול, עלולה לגרום לשריפת האוכל או לחריכתו, אך לא כאשר רק קצת ייחרך או יישרף, או קצת יתאדו המים. כשיש צורך להנמיך, ויש אפשרות להעביר אש ללהבה יותר קטנה: לדעת המשנה ברורה והגרש"ז אויערבך זצ"ל עדיף להדליק את הלהבה הנוספת מלהנמיך את הגבוהה! מאידך לדעת הגר"מ פיינשטיין (אג"מ או"ח א, קטו) ולגר"ע יוסף זצ"ל (הובא בשש"כ יג, י) מותר להנמיך הגבוהה!.

כיבוי אסור אפילו בסגירת ברז הגז הראשי שבחצר! היתירו רק גרם כיבוי על ידי הנחת כלי עם מים (עם ביצה קפה, תה, סוכר) וממתינים עד שיגלוש, וסוגרים את הכפתור בשינוי, וצריך לשתות מעט מן המתבשל.

הערה: אין צריך לומר, שמותרת העברת קדירה מלהבה קטנה לגדולה יותר או הטמנת הסיר בשמיכות וכדומה, למחר ולשפר את הבישול.

הדלקת להבה ביום טוב בכיריים עם חישן בטיחות

לקראת חגי תשרי תשע"א העלה ראש מכון "צומת" הרב ישראל רוזן זצ"ל את השאלה בפני ארבעה מגדולי הפוסקים: **הרה"ג רבי יהושע נויבירט והרה"ג רבי זלמן נחמיה גולדברג זצ"ל, ויבדלח"ט הרה"ג רבי אשר וייס והרה"ג**

רבי אביגדור נבנצל שליט"א וכולם פסקו **להתיר**, מנימוקים שונים – כמפורט בדפי ההלכה לפסח תשפ"ה.

שימוש בתנור חשמלי מותר ביום טוב, רק אם הופעל מלפני יום טוב או על ידי שעון שבת, בתנאי שהתנור במצב "שבת" שאין שום השפעה לפתיחת הדלת או סגירתה על הבערה כיבוי או תאורה בזמן השימוש.

המכשירים החשמליים חובה שיהיו ביו"ט במצב סטטי. כל שינוי בפיקוד חשמלי גורם: הבערה, כיבוי, בונה וסותר.

דיני פעולות שונות במטבח ביום טוב

קילוף וחיתוך - התירו לקלוף ירקות ופירות אפילו במקלף [ידני], מותר לקצוץ ירק דק דק, אבל אסור לעשות צורות מיוחדות בירק או בפרי, אפילו ביו"ט, כמו כן גם ביום טוב כשרוצים למלוח יותר משתי חתיכות ירק, יש להקדים ולשפוך שמן, לימון או חומץ [שזו פעולה שלמים רבים – כבישה והחמצת ירקות]. ובכלל זה, העירני מו"ר הגרש"ז אויערבך זצ"ל שאסור לפזר סוכר על כל פרי, שרגילים לעבדו ולשווקו כקונפיטורה או בשימורים כגון, על תותי - שדה (בדוקים!). אבל מותר פיזור סוכר על חצי אשכולית (זהו רק פרי אחד).

טחינה - כל שאפשר לטחון מערב יו"ט והדבר לא יתקלקל או יפוג טעמו, יש להקדים את טחנתו לערב יו"ט [כגון גזר חי כרוב וכדומה], אבל כל שייפוג טעמו אם ייטחן לפני החג [כגון בצל, שום, בננות, תפוחי עץ, חזרת וכדומה], מותר לטחון ביום טוב אף בעזרת כלי המיוחד לכך [קוצץ ידני, מגררת ("פומפיה") כותש שום או מועך פיר"ה].

כמו כן, אף בדברים שיכלו להכין מעיו"ט ושכחו או לא הספיקו וצריך להם, מותר לטוחנם בשינוי, על גבי מפה ולא לתוך קערה, או להחזיק המגררת הפוך שלא כשימוש הרגיל. דברים שאינם גידולי קרקע [ביצים, טונה ודגים, עוף או בשר וגבינה קשה וכדומה], מותר לטחון או למעך אותם גם לכתחילה במזלג כדרכו ומבלי לשנות (שש"כ ז, ו עפ"י שו"ע תקד, ג). **הערה:** כל מאכל שבישלו ביום טוב עצמו – אין צורך בשינוי במהלך הכנתו.

ברירה - ביום טוב, כשיש קצת פסולת בין האוכל, כגון: כמה קליפות יחידות של ביצים או אגוזים בין הביצים או האגוזים, גרעינים מאבטיח או פירות – מותר להוציא הפסולת, כל שהדבר ימהר יותר את האכילה (מ"ב תקי, י ושו"ע

הרב שם). יש המתיר להוציא קצת עצמות מדגים או עוף, שיש בזה פחות טרחה, ואי אפשר לברור מעיו"ט כי יפסידו צורת המנה (תשובת הגרי"ש אלישיב זצ"ל בספר הזיכרון מבקשי תורה עמ' רב). **כמו כן**, ביום טוב מותר להשתמש אף בכלי, ואף לברור ליותר מאוחר באותו יום. **ומכל מקום**, פרפר או נייר שנפל לכוס יש להוציא עם מעט משקה (מ"ב תקו, יב) ולדעת כף החיים, עם קצת יותר משקה ממה שצריך רק בשביל להוציא את הנופל – ככל גדרי ההלכה בשבת. משקה שאפשר לסנן מעיו"ט ולא יפיג טעם, אסור לסנן במסננת אלא בשינוי, לכן מסננים מיץ תפוזים מגרעינים, רק בכלי שאין משתמשים בו בחול בכפית או בעזרת ממחטה חד-פעמית, טישו (מ"ב תקי, יז וחוט שני עמ' קלא).

גם ביום טוב, אסור להשרות ירקות ופירות מלוכלכים בקערה עם מים משום "בורר על ידי מים", ויש לשטפם תחת זרם המים בברז, בעזרת האצבעות מלמעלה למטה.

מיון כלים ובגדים: אף שיש שכתב, שלא התירו בורר ביו"ט אלא באוכלין מטעם אוכל נפש (הגר"נ קרליץ זצ"ל בחוט שני עמ' קכו) מגדולי הפוסקים התירו לברור דברים אלו ביו"ט לצורך היום [כיון שאין הדרך לברור אותם אלא ליום זה] ואף שאינו אוכל נפש, מתוך שהותרה וכו' (שו"ת שבט הלוי י, עט ובספר הלכות חג בחג בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל).

בישול - מותר לבשל לאפות לצלות ולטגן על אש דלוקה או שהדליקה ביו"ט על ידי העברת אש, מאש שכבר דולקת (מבלי לכבות הגפרור, ומותר להעביר באיזה צד של הגפרור שרוצים). רצוי להרחיק לפני יו"ט מן השטח את ה"מצת החשמלי". ותמיד כדאי להעביר אש להדליק שלהבת, כשהכפתור במצב נמוך.

מותר להגדיל להבה אבל אסור להנמיכה, אלא אם כן, כשהלהבה הגבוהה במשך הבישול, עלולה לגרום לשריפת האוכל או לחריכתו, אך לא כאשר רק קצת ייחרך או יישרף, או קצת יתאדו המים. כשיש צורך להנמיך, ויש אפשרות להעביר אש ללהבה יותר קטנה: לדעת המשנה ברורה והגרש"ז אויערבך זצ"ל עדיף להדליק את הלהבה הנוספת מלהנמיך את הגבוהה! מאידך לדעת הגר"מ פיינשטיין (אג"מ או"ח א, קטו) ולגר"ע יוסף זצ"ל (הובא בשש"כ יג, י) מותר להנמיך הגבוהה!.

כיבוי אסור אפילו בסגירת ברז הגז הראשי שבחצר! התירו רק גרם כיבוי על ידי הנחת כלי עם מים (עם ביצה קפה, תה, סוכר) וממתינים עד שיגלוש, וסוגרים את הכפתור בשינוי, וצריך לשתות מעט מן המתבשל.

ב. הוצאה מרשות לרשות

מותרת בין לצרכי אכילה, לצורך מצוה או כלים לשימוש בהם היום, וכן מוציאים קטן לרשות הרבים כדי לטייל עמו (שמחה להורים ושמחה לילד) וכן מותר בעגלה (אך יש אומרים שיש לרוקן מהעגלה כל מה שלא צריך ליו"ט).

שו"ע תקי"ח ומ"ב: "אף על פי שהותרה הוצאה לצורך, מכל מקום לא יישא אדם משאות גדולים כדרך שבחול, אלא ישנה, כגון יין לא בסל או בקופה אלא על כתפו אחד או שנים שמוכח שהוא לצורך יום טוב. אא"כ לצורך אורחים. והאיסור במקום הילוך רבים, אבל מזוית לזוית או מבית לבית באותה חצר, אדרבה טוב יותר מלהרבות בהילוך".

ג. מוקצה

חששו חכמים, כיון שיום טוב נראה בעיני בני אדם קל יותר בהלכותיו מיום השבת, והחמירו בכמה נושאים בהלכות מוקצה, יותר מאשר בשבת (שולחן ערוך סי' תצ"ה ומשנה ברורה).

א. כל דבר שאמנם ראוי למאכל בהמה, (במקום שמצויות בהמות), שבשבת אינו מוקצה ומותר בטלטול, הדין ביום טוב, שכל שאינם ראויים למאכל אדם הינם מוקצה ואסורים בטלטול.

ב. התירו טלטול מוקצה לצורך אוכל נפש, כגון שיירי גחלים או נרות כדי לבשל או להדליק בהעברת אש, הסרת אבן שעל גבי חבית לשתות מהחבית, או להזיז מעבד מזון (מיקסר) חשמלי, כדי להגיע לאוכל העומד מאחוריו. אבל אסרו לאכול מוקצה או להשתמש בו, כגון: ביצה שנולדה ביום טוב, שארית שמן שבנר שהודלק לכבוד יום טוב, כמו כן, אסרו להשתמש באבן (מוקצה מחמת גופו) כדי לפצח בה אגוז. וכן חמץ שנמצא ביום טוב של פסח, אסור לטלטלו אפילו כדי לבערו או לשרפו במקומו.

ניקוי הבית

אסור להדיח ריצפת חדר שלם בשבת ויו"ט אף לא בשפיכת מים וחומר נזלי (בלא סמרטוט) וגריפתם במגב. אכן, אם ישנו כתם מקומי – מותר לנקות באותו מקום בלבד כנ"ל. ובור ניקוז שברצפה שיש לו מכסה אין לפתחו אלא כשיש לו בית אחיזה. (שו"ע ש"ח, י). יש בראש הפתח רשת - גורפים כרגיל. ניקוי הבית על ידי שאינם יהודים – לעיל עמ' 21

רחיצה ביום טוב

המצטער מחום או מהזעה, מותר לרחוץ ביום טוב **במקלחת** [טוש] ומותר לערב מעט חמים, להפיג צינת הקרים שיהיו פושרים, בין אם החמים באים מדוד חשמלי שמימיו הוחמו מערב יום טוב והוא כבר כבוי (גליון רע"א שז, ה), בין במים שמתחממים מעצמם בדוד שמש ואף שאי אפשר להוציא חמים מבלי שייכנסו קרים, כיון שרחיצת כל גופו נחשבת כיום צורך כל נפש על כן הדבר מותר (ראה בית מאיר יו"ד קצז, ג ודעת הגרשז"א זצ"ל בשש"כ א הערה קלא ובשולחן שלמה יו"ט וחזה"מ תקג, ז ותקיא, ג).

אולם, אין להשתמש אלא בסבון נזלי ולהיזהר מסחיטת שיער. היינו, שמותר רק ל"טפח" - להצמיד את המגבת לשיער, והמים היוצאים, נספגים מיד במגבת, ולדברי "בן איש חי", יש לכרוך את המגבת סביב השער כטורבן. ובכל אופן, אין למשוך את המים מן השיער כלפי חוץ [גברים יזהרו בכך גם כן, בשיער הזקן והפאות, כבכל שבת ויו"ט]. ויש להיזהר שלא לידי סחיטת המגבת, ולא לתלותה לייבוש במקום ובדרך שתולים בחול. .

זהירות ! אסור להשתמש אף ביום טוב במכשיר "**יונקרס**" מחמם-מהיר ע"י להבת גז, המופעל עם פתיחת ברז המים החמים, ואף לפני כל שבת ויו"ט חובה לנתקו בטרם נכנסה השבת, שעם פתיחת ברז החמים – עוברים על הבערה.

צאת החג - ירושלים – 7:09 רבנו תם – 7:44

מבדילים בברכת הגפן וברכת המבדיל בלא נר ובשמים.

יום חמישי - "צום גדליה - ג' תשרי תשפ"ו

רמב"ם תעניות פ"ה: "יש ימים שכל ישראל מתענים בהם, מפני הצרות שאירעו בהם, כדי לעורר הלבבות ולפתוח דרכי התשובה וכו' ובזיכרון דברים אלו נשוב להיטיב". **צום גדליה** – תענית ציבור ברוב השנים בג' תשרי, לכפר עוון הריגת גדליה בן אחיקם, ממונה מלך בבל על שארית הפליטה, דלת העם הנשארים ביהודה. והרגו ישמעאל בן נתניה עם היהודים אשר עמו במצפה (ירמ' מ, מ"א). ובזאת נכחד יתר הפליטה מארץ יהודה. וקבעוהו צום ותענית לדורות (זכריה ז, ה - י"ט) ששקולה מיתת צדיקים כשריפת בית אלוקינו (גמ' ר"ה י"ח ע"ב ונדרים י"ב ע"א). ואף שיש שכתבו שנהרג בראש השנה (רבנו ירוחם הובא בב"י ורד"ק ירמ' מ"א, א)

להלכה מן הדין אינו "צום נדחה" (הכרעת הביה"ל תרמ"ט עפ"י הריטב"א וכף החיים שם, ח).

תחילת הצום: עלות השחר – 5:17

המעוניינים לקום לאכול קודם עלות השחר צריכים לעשות תנאי לפני הליכתם לישון, במוצאי יום טוב – "איני מקבל עלי התענית עד עלות השחר". לעניין **שתיה**: **בני אשכנז**, הרגיל לשתות, או הצמא, רשאי בדיעבד לשתות, אף אם לא התנה (**משנ"ב**) **בני ספרד**, מלשון השו"ע משמע, שהתנאי מעכב אף לעניין שתייה. מותר להתחיל באכילת פת עד חצי שעה לפני עלות השחר, ותוך החצי שעה אין לסעוד יותר מ"כביצה" פת (56 סמ"ק). **התחיל לאכול לפני החצי שעה** - מותר להמשיך עד עלות השחר (משנ"ב פ"ט, כ"ז).

לבנות ונשים אין איסור, לאכול בחצי שעה שלפני עלות השחר – דעת הגרשז"א זצ"ל – בספר משנת אברהם.

חולים תשושי כוח וזקנים שלדעת רופא הצום עלול להזיק לבריאותם, לא יתענו, ובכלל זה, **מעוברות** (לאחר 40 יום להריון) **מניקות** עד 24 חודשים אחר הלידה אפילו הפסיקו להניק, **ומפלת** ר"ל כמניקה (שו"ע תקנא מ"ב, ג כה"ח ודעת תורה שם).

הערה: כל שאינו צם: אוכל מהבוקר בצנעה אך לא בשר ויין ושאר מעדנים. **קטנים** – אינם צמים, ואוכלים כל שלקיום גופם. אך אין לתת בידם ממתקים, אא"כ לקחום בעצמם (ברכי יוסף, שם).

שטיפת הפה: מותרת לאסטניסט (רגיש) אפילו עם משחה, ויש לפלוט הכול. ולגר"ע יוסף זצ"ל יש להימנע מלהכניס לפה בבת אחת רביעית מים (86 סמ"ק), ויש לפלוט הכול.

בליעת תרופות: מותרת, לגרש"ז אויערבך זצ"ל אפילו עם מים הנצרכים לכך, לגר"ע יוסף זצ"ל עדיף בלא מים, לדעת בעל שו"ת ציץ אליעזר, יש לפגמם, כגון עם תמצית תה סמיכה. ושמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל שדי לפורר קצת מהכדור למים.

נגיעה במאכלים ביום הצום: לדעת פמ"ג מש"ז תריב עפ"י הט"ז "אין לגעת במאכלים שלא לצורך, שמא יבוא לאכול".

הטועה ואכל או שתה – ימשיך בתענית ואין צריך להשלים תעניתו. ולמשנ"ב אף אומר עננו ועולה לתורה במנחה. **טעה וברך על מאכל** – בשדי חמד (בשם נחפה בכסף) שב ואל תעשה (ויאמר בשכמל"ו) ויש אומרים שבצום דרבנן עדיף שיטעם מעט, שלתשובת הרמב"ם, ברכה לבטלה איסור לא תישא וגו' והצום מדרבנן.

רחיצה – אין לרחוץ כל הגוף בחמים דרך תענוג. אלא רק פניו ידיו ורגליו (פמ"ג ושעה"צ תק"נ, ח).

אמירת עננו - בני ספרד – בשחרית ומנחה **בני אשכנז** – רק במנחה (פרט לש"ץ שאומר גם בשחרית).. **השוכח עננו** - אינו חוזר ויכול להשלים באלוקי נצור וכו' העומד לסיים התענית אחרי מנחה, רשאי לומר עננו כל עוד צם, ולבני אשכנז בשינוי: "ביום צום התענית הזה". אומרים **"אבינו מלכנו"** בשחרית ומנחה אפילו כשאין צמים.

חצות היום – **12:30** זמן מנחה גדולה – **1:00** סיום הצום – **6:49** ויש נוהגים – **6:58**

"כה אמר ד' צבא' ... וצום השביעי (תשרי) וגו' יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים והאמת והשלום אהבו" (זכריה ח, י"ט).

עשרת ימי תשובה

"דרשו ד' בהימצאו, קראוהו בהיותו קרוב" (ישעי' נ"ה , ו)

"אמר רבה... אלו עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים" (גמ' ר"ה ע"ח ע"א) ימים בהם שיערי שמים פתוחים, והקב"ה קורא לכולנו: "שובו אלי

ואשובה אליכם, פתחו לי פתח כחודה של מחט... ואני אפתח לכם פתח כפתחו של אולם". "שלוש תפילות נשמעות: תפילת יחיד בדמעות בכל יום, תפילת יחיד בין ראש השנה ליום הכפורים ותפילת ציבור בכל יום (הג"ה אלפסי זצ"ל בתפארת שמואל לברכות פ"ג).

גילו לנו חז"ל – "תשובה, תפילה וצדקה – מעבירין את רוע הגזרה"

עוברים מעבודת הכלל לעבודת הפרט: א. תשובה תפילה וצדקה ב. פיוסים ג. כפרות.

תשובה - הדרך המועילה לעזיבת החטא - "חישוב מסלול מחדש"

לימדנו הנביא ישעיהו בפרק נ"ה, ז: **"יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו וישוב אל ד' וירחמהו"**, אין די בהחלטה, אפילו נחרצת, לעזוב חטא, ואפילו יזעק האדם, ויצהיר 100 פעמים: "שוב לא אעשה חטא זה", ויתוודה ויכה על לב, שוב ושוב, אין בכך די, כי איך נדע אם יש תשובה? ומה יהיה מחר, כעבור שבוע? או חודש?

מלמדים אותנו גדולי המחשבה, המוסר, החסידות והקבלה, כי עזיבת חטא באופן היותר מועיל, היא בהתבוננות, וחיפוש הגורמים והסיבות לנפילה בחטא! כדברי דוד המלך ע"ה: אשרי האיש, אשר **בדרך חטאים לא עמד** (תהלים א), לא נאמר "אשר אינו חוטא"... אלא **"בדרך חטאים לא עמד"** וכן נאמר בתפילותינו: **"דרך תשובה הורית"**. כשם שבחולי הגוף ר"ל, יש לחשוף ולמצוא את הגורמים והסיבות לחולי, ורק אז אפשרי בס"ד להירפא, כן הוא בחולי הנפש [העוונות והחטאים]. דרך משל: הנכשל בחטאי הלשון, בלשון הרע, בשקר או ברכילות.... אינו סובל מ"פעילות יתר" ["היפראקטיביות"] של פעולת השפתיים... או רפיון בשירי הלשון... ושמא ייטול "ריטלין" לזמן מה, או יחזק בסדרת תרגילים את שירי לשונו.... הבעיה נמצאת יתכן, בקנאה מוסתרת.... אולי בדימוי עצמי נמוך.... המביאים לצורך המתמשך לעסוק בחסרונות הזולת, ובהתכבדות בקלון חברו? כבכול, חסרונותיו – צרת רבים...

החפץ באמת לתקן דרכיו ולשוב בתשובה שלימה, עליו לקיים "באנו באש ובמים".. **באש** - התלהבות בכי והתעוררות מלב חם ורותח, ויחד עם זאת, לבוא **במים** - מי דעת, בהתבוננות וחשבון נפש נוקב ויורד עד לתהומה של נפש (הרה"צ ר' שלמה וולבה זצ"ל) והרוצה לשוב מחטאיו, אין די לו ב"תשובת

כפרה" באמירת וידויים והכאות על הלב...עליו לקיים "תשובת טהרה" - כטובל במקווה, שנטהר כשעולה מן המקווה כאדם אחר. כפי שלמדנו האריז"ל הק' מהי הכוונה שיכון הטובל במקווה [- מקווה מים ממש, או המקיים: "מה מקווה מטהר.. אף הקב"ה מטהר את ישראל"] : "שידמה בנפשו, כשנמצא תחת המים ששב לבריאת העולם: "והארץ הייתה תהו ובהו וחשך על פני תהום ורוח אלוקים מרחפת על פני המים", ובהיותו תחת למים, זרועותיו וברכיו צמודות לגופו - כעובר ברחם אמו, וכשעולה מן המקווה - יהיה בעיניו, **כתינוק חדש הבא לעולם**, לא אותו שנכנס למקווה, הוא היוצא, וזו "תשובת טהרה" ושב ורפא לו, יצא מ"מקווה תשובת הטהרה" אדם אחר... כתינוק שנולד... בבחינת "לב טהור ברא לי אלוקים ורוח נכון חדש בקרבי". ובזה תתישב תמיהת בעל "מסילת ישרים" בפרק ד': הכיצד יכולה תשובה לבטל עוונות וחטאים שנעשו? כנאמר "מי אלה כעב תעופינה (ישעיהו ס, ח) וכנאמר בזמר לשבת "על כן אכבס בו ליבי כבורית" [בסבון] "וסר עוונך וחטאתך תכופר" (ישעיהו ו, ז) **הייתכן** למחוק כתמי העוונות? **והתשובה:** העוונות והחטאים נעשו, ואם זוכים [תשובה מאהבה] נהפכים אפילו לזכויות. אך תוצאת התשובה היא **שהחוטא נעלם**..... אין זה אותו אדם..... החטאים והעוונות אף אם טרם נתקן נזקן בכל העולמות, **הם אינם שייכים אליו כבר**..... !!! וכך מתקיים: "יעזוב רשע דרכו וגו'".

הידורים ויתר הקפדה במצוות

קיצור שו"ע ק"ל, ב: "ראוי לאדם שיתנהג בימים אלו גם בחומרות שאינו נוהג בהם כל השנה, כי גם אנו מבקשים מאת השי"ת שיתנהג עמנו בחסידות..."
דוגמאות: בדיקת מזוזות, הכנות לסוכות, אמירת ברכת המזון, ק"ש שעל המיטה ואשר יצר – מתוך הנוסח, זהירות מפת עכו"ם, יותר תהילים, יותר צדקה ותיקון המידות והמעשים. (הידור וחומרה – אין זה מחייב בתורת נדר לכל השנה – ב"י וערוה"ש תר"ג).

..... "ותפילה" ....

שינויים בתפילה

א. "המלך הקדוש": הטועה ואמר הא-ל הקדוש: אם נזכר תוך כדי דיבור ולא התחיל אתה חונן וכו' – חוזר ומתקן. נזכר לאחר מכן, או התחיל אתה חונן וכו' – חוזר לראש התפילה. ואינו אומר שוב ד' שפתי וגו' (מ" קי"ד, כ"א). ואפילו

ספק אמר – חוזר (כי אין שייך "להרגיל לשונו בעשרה ימים וגם אי אפשר לומר החתימה בשם").

ב. "המלך המשפט": הטועה, לבני אשכנז – תוך כדי דיבור, חוזר ומתקן. לאחר מכן – אינו חוזר (סוף סוף אמר "מלך" ואמר "משפט") לבני ספרד ולדעת שו"ע הרב, נזכר עד יהיו לרצון וגו' (השני) חוזר להשיבה שופטינו וכו' עקר רגליו – יחזור על תפילת עמידה בנדבה. יש לציין שיש מפוסקי ספרד שלדעתם, ממשיך בתפילתו (בן איש חי פר' נצבים, י"ט) והכפ החיים (רס"י קי"ח), וביארו שכיון שרבו הדעות בזה - ספק ברכות להקל, אפי' נגד מרן ואין חוזר. ויעויין גם בשו"ת אור לציון (ח"ד פ"ו אות ד) שכתב כן, ולדבריו, לאחר שיסיים תפילתו יחזור ויתפלל בתנאי שאם אינו צריך תהא נדבה.

ג. "זכרנו לחיים וכו' בספר חיים וכו'": מתקנת הגאונים, ואין חוזרים בשביל טעות בדבר שאינו נזכר בתלמוד אא"כ נזכרים בטרם חתימת הברכה, חוזרים לבקשה. השוכח זכרנו לחיים וכו' וכבר חתם מגן אברהם יבקש בשומע תפילה זכרנו וכו' (שאין בקשה גדולה מזו בימים אלו) – בן איש חי, ניצבים.

הערה: "ברית כרותה לשפתיים" – יש לדייק לומר זכרנו לחיים - בשווא תחת הל' (טור בשם מהר"ם מרוטנבורג). האומר לחיים – בפתח (ח"ו לא חיים) בוודאי מתכוון לחיי הנצח-חיי עוה"ב (ר"י מעמדין).

ד. "אבינו מלכנו": אומרים שחרית ומנחה (גם ביחידות – דע"ת תקפד, א).

בני אשכנז – פרט לערב שבת במנחה ולא בשבת, מפני שהוא כתחנן שאינו נאמר במנחת ע"ש (מחציה"ש תקפד, ג). ואפילו מתפללים מנחה גדולה מיד אחרי חצות ומחצית השעה (משנ"ב רסז, א).

בני ספרד – אומרים בכל יום כולל שבת, בדילוג "אבינו מלכנו חטאנו לפניך".

ה. יש אומרים כל עשרת ימי תשובה בברכת המזון: "הרחמן הוא יחדש עלינו את השנה הזאת לטובה ולברכה" (מט"א תר"ב, א).

ו. האומרים בעשרת ימי תשובה בין ישתבח לקדיש "שיר המעלות ממעמקים", מי שעדיין בפסוקי דזמרה, יכול לאומרו עם הציבור, בין פרק לפרק, ויכול לחזור ולאומרו במקומו, כשיגיע לאחר ישתבח (אלף למטה תקפ"ד, ב וקיצור הלכות המועדים, ר"ה דיני שחרית, ד).

פיוסים

שולחן ערוך או"ח תרו א: "עבירות שבין אדם לחברו אין יוה"כ מכפר עד שירצה חברו ואפילו לא הקניטו אלא בדברים צריך לפייסו". ומי שאינו מעביר שנאה – אין תפילתו נשמעת. (א"ר ומט"א) "וכל אדם צריך לבקש מחילה מהוריו, אחיו ואחיותיו, מאשתו, ואישה מבעלה, ומרביתו חבריו ושכניו - שמא פגע או צערם. והם יאמרו שמוחלים" (בן איש חי וילך).

עיקרי הדינים

א. "מנהג העולם שהולכים רק לאוהביהם [שכלל לא פגעו בהם מעולם] לבקש מחילה ועפ"י רוב אינו לצורך... ואלו שעושים מהטפל עיקר, כופרים בעיקר המחילה... ושמא יתעוררו אוהביו שפגע בהם... ורע עלי המעשה" (יוסף אומץ).

ב. עדיף לבקש בעצמו, כי מודה ועוזב ירוחם (א"ר והחיד"א). ואם נודע לו שחברו כבר מחל לו, מכל מקום אין מתכפר לו לגמרי, וחסר לו בכפרה, אם לא יבקש בעצמו (פלא יועץ ערך תשובה), וכן הובא בשם הגר"י בלאזר זצ"ל (במועדים וזמנים א, נד), וכעין זה הובא בשם החזו"א (חוט שני יו"כ עמ' ק) "שעיקר ענין הפיוס הוא שעל ידי זה שמכניע עצמו לבקש ממנו מחילה, נחשב הדבר כתשובת המשקל על מה שחטא כנגדו". ורק אם לא מתפייס מהפנייה האישית, מבקשים עד שלש פעמים גם בעזרת אחרים.

ג. "והמבקש מחילה מרבים בכלל (מודעה, רמקול...) אינו יוצא אם יודע שפגע באיזה יחיד בפרט" (משנ"ב)

ד. אין לבקש מחילה, באקראי, על רגל אחת, במפגש מיקרי בסופרמרקט, רכבת קלה, ברמזור.

ה. "בשעת בקשת המחילה אם נתגנה חברו בפני אחרים צריך לפרט מה שחטא לחברו, (החפץ חיים כלל ה, י"ב) אכן כשיודע שחברו יצטער ויתבייש מזה כשיפרט החטא, אזי לא יפרט, אלא יבקש מחילה כללית, אם פגע בדבר מה מבלי לפרט" (בשם ר"י מסלנט מועדים וזמנים א, נד)

ו. לא יהא אדם אכזרי שלא למחול, שכל המעביר על מידותיו מעבירים לו... מידה כנגד מידה ומן השמים מוחלים גם לו. [יש לציון, שכתב א"ר, א בשם המקובלים, שמי שאינו מעביר שנאה שבלבו על חברו ביום הכיפורים – אין תפילתו נשמעת. וכן כתב מטה אפרים, ד] אלא אם כן, אין הבקשה אמיתית.

כמו כן, יש לדעת, שתלמיד לרב וילדים להורים כשאין מוחלים, צריכים לבקש אפילו מאה פעמים.

ז. המבקש יאמר "הנני מבקש סליחה ממך ד' ... ומפלוגי... שהרי חטא שבין אדם לחברו הוא גם בין אדם למקום (א"ר).

שבת "שובה" – פרשת "וילך"

הדלקת הנרות: ירושלים – 5:54

מעין שבע - ש"ץ ששכח לומר "**המלך הקדוש**" בברכת מעין שבע, **טרם חתם הברכה** – יחזור לתחילת מגן אבות. אבל אם **סיים כבר הברכה** – אינו חוזר (ראה שע"ת תקפב, ב"ב שם, י) ובליקוטי מהרי"ח סדר ר"ה: "שב ואל תעשה עדיף וספק ברכות להקל". הובא גם כן, בלוח לא"י.

י"ג מידות: מנהגים שונים בעניין אמירת י"ג מידות בפתיחת הארון בשבת, והמנהג המקובל שאין אומרים. **ההפטרה:** "שובה ישראל וגו'" (הושע יד) ומוסיפים "וד' נתן וגו' וי"א "תקעו שופר וכו' (יואל ב, יא ויח, כא) בני ספרד מוסיפים "מי אל-ל כמוך וגו' (מיכה ז) אומרים "אב הרחמים" (מג"א תרב, מ).

בתפילת מנחה: אומרים "צדקתך וגו'" (רמ"א תרב, א ומט"א שם, מד) שלא כמהרי"ל שבשבת זו אין לומר "משפטיך תהום רבה". אין אומרים פרקי אבות, מפני שהרב דורש לעורר העם לתשובה, ויבואו לשמוע ולהתחזק.

מוצאי שבת: ירושלים – 7:05 רבנו תם – 7:45

בני אשכנז – אינם אומרים "ויהי נועם וגו'" **בני ספרד** – אומרים

קידוש לבנה: דעת הגר"א, לומר קידוש לבנה במוצאי שבת "שובה" כדי להקדים עוד זכות לפני יום הכיפורים (מעשה רב, קנט) ובשעה"צ תרב, ז: "ועיין בביאור הגר"א שכתב דכן עיקר". וכן נהג מו"ר הגרש"ז אויערבך זצ"ל (מבקשי תורה קובץ ג עמ' שעה). והמנהג המקובל בירושלים, להמתין למוצאי יום הכיפורים (הגר"ש"א באשרי האיש ג, כא).

מלווה מלכה: אף המקיים סעודת מלווה מלכה בדרך כלל באכילת מיני תרגימא [עוגות], במוצאי שבת זו, הראשונה בשנה החדשה, יהדר ליטול ידיו ולאכול עכ"פ כזית פת (מטה אפרים תרב, מז).

כפרות

א. שו"ע תר"ה, א: מה שנוהגים לעשות כפרה בערב יום כפורים לשחוט תרנגול וכו' יש למנוע המנהג. (משום דרכי אמורי, ונראה כאילו מקריבים קרבנות בזמן הזה) רמ"א: ויש מהגאונים שכתבו מנהג זה וכו' וכן נוהגים בכל מדינות אלו ואין לשנות. וכן נהוג כיום בכל העדות (כף החיים שם, ח). ואם עושים גם לאחרים, יעשו תחילה לעצמם ואח"כ לאחרים שיבוא זכאי ויכפר על החייבים (סידור השל"ה ומט"א, ד).

ב. העושים בכסף: עושים בסכום כל שהוא (י"א בשו"י תרנגול וי"א במנין ח"י) במזומן, לא בצ'ק ובוודאי לא בכרטיס אשראי. מניחים הכסף במפית ומסובבים מעל הראש ואומרים: "זה הכסף ילך לצדקה ואני אלך ואכנס לחיים וכו' " ואין להשתמש לפדיון כפרות בכסף מעשר (משנ"ב ובאר היטב), והכסף ילך לצדקה לעניים דווקא. **ג. העושים בבעלי חיים:** דווקא בכאלו שאין מקריבים על המזבח. ואפשרי גם בדגים (מ"ב תר"ה, ד בשם הלבוש).

פרטי דינים לנוהגים בבעלי חיים

א. לוקחים לכל אחד מבני הבית תרנגול לזכר ותרנגולת לנקבה (אריז"ל) כשאין היד משגת אפשר בתרנגול אחד לכל הבנים ובתרנגולת לכל הנקבות. (שו"ע הרב, ג) ובגמר הכפרה לא יאמרו "נפש תחת נפש". איש שעשה בתרנגולת ואשה בתרנגול – יצאו בדיעבד. (א"ר מבוטשאטש תנינא, תרה)

ב. למעוברת לוקחים גם תרנגול אולי תלד זכר, למ"ב – שתי תרנגולות ותרנגול אחד. לאריז"ל – שלש נקבות ושני זכרים. והכול על ראשה בלבד.

ג. אולטרה סאונד – נאמן (שו"ת קנה בושם ב, כ שלא כדעת מנחת יצחק) – ולוקחים כפי שהורה הסורק.

ד. מעוברת שטרם מלאו מ' ימים להריונה – צריכה כפרה רק לעצמה. (הגרי"ש אלישיב והגר"ש וואזנר צ"ל) ועדיף לתת לעני שווי הכפרה ולא את העוף עצמו. **הערה:** מי שלא עשה כפרות בעשי"ת יכול להשלים בהושענא רבה. (שו"ת שארית שמחה,

"היום הקדוש" – "יום הכיפורים" תשפ"ו

הורה לנו הבורא יתברך בתורתו: "והייתה לכם לחוקת עולם בחדש השביעי בעשור לחדש תענו את נפשותיכם וגו' " והבטיחנו: "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאותיכם, לפני ד' תטהרו" (ויקרא ט"ז, כ"ט). אבינו מלכנו האב הרחמן, ברוב רחמיו וחסדיו יאמר לעמו "סלחתי כדברך", אך מזכיר לכולנו האדמו"ר מקוצק זי"ע: אמנם כן, "ביום הזה יכפר", אולם עלינו מוטל: **"עליכם לטהר אתכם" ! "לפני ד' תטהרו" !**

ערב יום הכפורים, יום רביעי ט' תשרי

אסור בתענית (אפילו תענית חלום), **בני אשכנז** אין אומרים מזמור לתודה וכו'. **לכל העדות** אין אומרים **תחנון** ואין אומרים מזמור **למנצח** יענך וגו'. בסליחות מתוודים רק פעם אחת. **ובני אשכנז – אין אומרים** אבינו מלכנו וכו' בשחרית, **ולא** במנחה – כבכל ערב שבת רמ"א תרד, ב). **בני ספרד** אומרים בכל התפילות אבינו מלכינו, ואף בשבת, בדילוג "חטאנו לפניך".

מצות אכילה ושתייה

כל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי (ברכות ה ע"א). ולכן מצוה לאכול בערב יום הכפורים ולהרבות בסעודה ובשתייה (שו"ע תרד, א ומשנ"ב). **סיבות המצווה: לרש"י** – הכנה למצווה, חלק מהמצווה, על כן המצווה מן הבוקר, ולא כבר מהלילה (ביאור הגר"א ויד אפרים) ומצות אכילה אפילו למי שאינו מתענה רק לשיעורין, משום שהוא זקוק בוודאי להכנה רבה. ובאלף המגן תקמ"ד בשם השדי חמד, שאף חולה מסוכן ר"ל שאוכל כדרכו ביוה"כ, גם הוא במצוות אכילה בערב יוה"כ.

לרא"ש (יומא פח) – להראות חיבתו של הקב"ה, כמלך שגזר על ילד שעשועיו להתענות יום אחד, ולפני כן, האכילו והשקו. **לרבנו יונה** (שער רביעי אות ח-י) – להראות שמחתנו בהגיע יום כפרתנו. וכי יש לנו מלך מוחל וסולח לעוונותינו. ויש לכוון לקיים מצות התורה לאכול ביום זה כדי שיהיה בכוחנו לצום ולהתפלל כראוי. והסעודות כנגד סעודות יו"ט של יוה"כ. והאוכל בכוונות הנ"ל, יכופר על כל אכילות אסורות ואכילה גסה שאכל במשך השנה האחרונה (יסוד ושורש העבודה י"א, ה)

נשים חייבות גם כן במצוות אכילה בערב יום הכיפורים, אף שהיא "הזמן גרמא", כיון שהיא הכנה לתענית – ונאמר "כל נפש וגו'". ויולדת וקטנים שאינם צמים – אינן במצווה. (כת"ס).

החויב והקיום: יש לאכול סעודה אחת בפת, בנוסף לסעודה המפסקת, ויש להרבות פי 2 ממה שאוכלים ביום אחר (סדור הרב ובכה"ח בשם פע"ח), והא"א (בוטאטש), א ביאר כוונתו, דהיינו לאכול מעט יותר מאכילת יום אחד. אמנם בכף החיים, ב שעפ"י האריז"ל יש לאכול לפחות שתי סעודות של פת בברכות המוציא וברכת המזון. ומנהג לאכול (בנוספת) דג, עפ"י מעשה המובא בטור סי' תרח ואין לאכול בשר בקר, שום, ביצים ומאכלי חלב חמים (זולת קפה או תה בחלב) ולא יין ישן – כל היום. (משנ"ב תרח, ט"ז ומט"א). המנהג לאכול אף את הסעודה הראשונה (הנוספת למפסקת) כדרך סעודת יום טוב, בפריסת מפה ונרות דולקים וכו' (אורחות חיים תרד, ד וקצה המטה תרה, ל"ז עפ"י תניא רבתי).

הערה: השדי חמד מסתפק אם חייבים באכילת פת, ובמנחת חינוך, שי"ג. שאין צריך, שלא נאמר סעודה, אלא "כל האוכל ושותה", וכן פסק בשו"ת שבט הלוי ד, נד. ויש נוהגים לבצוע בסעודה מפסקת על חלה עגולה, אך אין נוהגים ב"לחם משנה" (עפ"י סידור הרמ"ך). ויש נוהגים עפ"י הקבלה בשבע סעודות, מכל מקום יש להשתדל להיות במצב אכילה ושתיה במשך כל היום. (כת"ס, קיד) ומהרי"ל דיסקין אכל צימוקים כל היום.

טבילה וטהרה

נוהגים לטבול במקווה בערב יום הכיפורים (טור או"ח, תר"ו) משום טהרה מטומאה (רמ"א שם, א) או משום תשובה (מג"א, שם). מדקדקים בטבילה זו משום חציצה, על כן, יש לקצוץ הציפורניים, ולנקות מתחתן, ולהתרחץ בחמים ולצחצח שיניים. יש מעדות החסידים שגם נשים ובנות טובלות לטהרה לקראת היום הקדוש וראה קצה המטה, יד שמיישב את הפוסקים הנמנעים מטבילת בנות רווקות, עפ"י דברי הריב"ש, ואף לא בערב יום הכיפורים. בחורים מגיל בר מצווה – טובלים, ויש מחנכים אף את הקטנים בטבילה זו (הלכות חג בחג כ"א, כ"א). אבל אסור לבן מגיל 9 ללכת למקווה יחד עם אביו. מותר לטבול בערב יוה"כ משעה לפני חצות, ומכל מקום עדיף לפני מנחה, לומר הווידי בטהרה.

מי שאין באפשרותו לטבול: ישפוך על עצמו ט' קבין מים שאובים (רמ"א ומשנ"ב שם) היינו: לדעת הגר"ח - 12.5 ליטר. ויש שכתבו, שאפשר לסמוך על עמידה תחת זרם המקלחת, כשהמים יורדים על ראשו, ושתי ידיו מול לבו ברפיון, במשך כ 3 דקות רצופות, ובכוונה לטהרה לקראת היום הקדוש (שו"ת מנח"י ד, כ"א) ויש להקפיד שהמים יזרמו בזרם חזק (שו"ת שבט הלוי א, כ"ד).

תפילת מנחה – זמן מנחה גדולה: 12:58

תיקנו חכמים להתפלל מנחה בערב יוה"כ לפני סעודה המפסקת עם וידוי מלא והוא הראשון מתוך 10 וידויים שאומרים במשך יוה"כ כולל הנאמרים בחזרת הש"ץ (מהרי"ל) ואף הנשים מתוודות בתפילת מנחה לפני הסעודה המפסקת, שאף הן מחויבות במצוות וידוי (ספר החינוך מצוה שסד: "ונוהגת בזכרים ובנקבות").

וידוי נאמר בעמידה ("ויעמדו ויתוודו" – נחמיה ט, ב) וטוב שישחה כמו במודים (מ"ב תרז, י), אא"כ זקן או חלוש, ורשאים לשבת בעיקר בווידיים שבחזרת הש"ץ. ובשו"ע תר"ז, צ ב: שאין חובה לפרט חטאים אישיים. והרוצה לפרט, רשאי, ולרמב"ם הוא משובח. אבל רק בלחש ולא בקול שנאמר: "אשרי נשוי פשע כסוי חטאה" (תהילים לב), והמתבייש מוחלים לו מיד. **הכאה על הלב** באמירת הווידי אינה מעכבת. אלא שנהגו, לזכור כי הלב חומד וכו' וממנו היצרים והתאוות. וטוב לקפוץ ידו כשהאגודל מכוסה באצבעות (חיד"א מה"פלא יועץ"). ויזהר שלא יכה על לב חברו.... יש המשייכים עבירות שעשו, "זה בגלל פלוני וכו' " (הגר"א דסלר זצ"ל). השוכח וידוי באחת התפילות אינו חוזר על התפילה ואומר רק הווידי. (דעת הגרשז"א זצ"ל במחזור המפורש וכן הוא בשו"ת שבט הלוי ט, ע"ג).

סעודה מפסקת

סעודה חגיגית בהתרוממות והתרגשות (גילו ברעדה). מטבילים המוציא בדבש ויש בסוכר ויש אף במלח. אוכלים מאכלים קלים: לא דג, בשר שמן, ביצה, ולא שומשום, חמוצים, וחרפים (שום) ולא משקאות משכרים.

המסיימים את הסעודה המפסקת אחרי פלג המנחה – **5:09** לפני ברכת המזון, יתנו בפה או בלב שטרם נכנסים לתענית, לגר"ע יוסף זצ"ל אם לא קיבלו הצום בפה או בלב – מותר עדיין לאכול. ואף מי שלא התנה מותר בשטיפת הפה. (מקראי קודש ע"פ מהרי"ל דיסקין זצ"ל).

ברכת הילדים

לפני כניסת יום הכפורים נהוג לקבל ברכת ההורים ולבקש מחילה אם פגעו בכבודם (כיבוד אב ואם גם כן מצוה שבין אדם לחברו, שאין יוה"כ מכפר בלא פיוס – בן איש חי) והובא הנוסח בקיצור שו"ע קל"א, ט"ז וחיי אדם קמ"ד, י"ט ובמחזורים, ויש להשתדל לקבל ברכתם אפילו הם במדינה אחרת, דרך הטלפון וכדומה.

הטמנה מערב יום כפור

בני אשכנז אסורים, להטמין מערב יוה"כ למוצאו, פרט לצורך יולדת, חולה או קטנים (משנ"ב) ואם משאירים עבור הנ"ל, מותר להוסיף גם לצורך הבריאיים. ובפרט לחלשים הצריכים לאכול מיד אחרי הצום או הזקוקים מיד לשתייה חמה וכדומה (חת"ס לשבת מ) הטמינו עבור גדולים – מותר לאכול במוצאי הצום מיד, ואין צריך להמתין בכדי שיעשו. **לבני ספרד** - מותרת ההטמנה לכתחילה גם עבור גדולים בריאים.

תוספת יום הכפורים

מצוה להוסיף מחול על הקודש ולקבל קדושת יוה"כ לפני שקיעת החמה (6:28), על כן מהראוי לקבל מזמן הדלקת הנרות ועכ"פ לכל המאוחר כ:חמש-עשר דקות לפני השקיעה.

הדלקת הנרות

ירושלים – 5:48

פורסים מפה על השולחנות. מכינים נר נשמה שיידלק כל יוה"כ לצורך הבדלה. ונר לנפטרים. שהרי מזכירים את הנשמות, וי"א שעל כן נקרא יום **כיפורים** - שמכפר לחיים ולמתים ר"ל. כמו כן, "וכל נשוי יש לו להדליק נר החיים" ויש להשאירו בחדר השינה (רמ"א תרי, ד ומ"ב, יא ומט"א תרג, ח.).

הברכה: "להדליק נר של יום הכיפורים". ויש המברכות שהחיינו בהדלקה, ואזי לא תברכנה בביהכ"נ אלא רק תשמענה מהש"ץ ותענינה אמן. (שו"ע תריט, א ומ"ב, ג) בהדלקת הנר צריכה אישה להיות מוכנה לקדושת יוה"כ עם נעלי יוה"כ וכו'. **מי שעשתה תנאי** בהדלקת הנרות שאינה מקבלת עדיין קדושת יוה"כ **לא תברך** "שהחיינו" בהדלקה, אלא עם הציבור בבית הכנסת לאחר "כל נדרי" (קיצור הלכות המועדים).

יש להשתדל להגיע לביהכ"נ לזמן אמירת כל נדרי **בעוד יום**, שאין מתירים נדרים בשבת ויו"ט, בפרט מי שעדיין לא עשה התרת נדרים, ואומרים מילה במילה עם הש"ץ. הנשים, ואף הגברים שקיבלו עליהם קדושת היום ב"הדלקת הנרות" או ב"תפילה זכה", מכל מקום מתירים הנדרים ב"כל נדרי", כיון שנחשב כאילו התנו שקיבלו קדושת היום פרט ל"התרת הנדרים" באמירת "כל נדרי" (מנחת שלמה, נדרים כ"ג, ב עמ' קנ"א).

תפילה זכה: יש לאומרה בכוונה, ולקבל על עצמו ה' עינויים (מ"ב תרז, א) ואם אין מספיק זמן לגמרה, לפחות יאמר בינו לבין עצמו, שמוחל לכל מי שהזיקו.

איחולים וסגולות לצום קל

יש אומרים שכיון שנאמר "ועניתם את נפשותיכם" אין לעשות סגולות ואין לאחל "צום קל" – שדי חמד בשם גאון אחד. אמנם, הכרעת הפוסקים: "ועניתם" היינו – שלא לאכול ולשתות, ומותר לחזק הגוף ולאחל "צום קל" ואדרבה על כן אוכלים ושותים בערב יוה"כ (שו"ת חלקת יעקב ב, נח צ"א ז, לב ומשנה הלכות ז, ס"ב) ועדיף לאחל "צום מועיל".

לבישת "קיטל"

נוהגים ללבוש בגד לבן לתפילה ביום הכפורים (רמ"א תר"י, ד) דוגמת מלאכי השרת, ולב האדם נכנע על ידי לבישת בגד הדומה לתכריכין. וכשהוא מיוחד רק לתפילה, אסור להיכנס בו לחדר שירותים, פרט להטלת מים בלבד שיש להקל, אבל המשמש גם לישיבה בסעודות ר"ה ובלייל הסדר או קפטן ירושלמי לבן שלובשים כל היום – מותר להיכנס בו (משנ"ב שם, י"ח ומט"א, יב).

נשים ובנות: "נוהגים שגם הנשים לובשות בגדים לבנים ונקיים לכבוד היום, אבל לא יקשטו עצמן בתכשיטים של שבת ויום טוב, מפני אימת יום הדין פרט לטבעת או עגילים הרגילים תמיד להיות על הגוף. (מ"ב תר"י, ט"ז). אך אין צריכות להיזהר מעיטורי זהב בבגדיהן, שהן לא נתנו זהב לעגל ולא שייך בהן "שלא יהא סנגור קטגור" (הגהות רע"א, תר"י).

ערבית יום הכיפורים

בקריאת שמע, אומרים בקול רם: **"ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד"**.

יש נוהגים לעמוד על רגליהם בכל תפילות יום הכיפורים, [בהנהגות חת"ס עמ' מ"ו: "ביוה"כ היה מנהגו לעמוד על רגליו כל היום"] ונשים לא תעמודנה

(ש"ע תרי"ט, ה ומשנ"ב) **חולה או חלש** שקשה עליו העמידה, יאמר ברכת אבות ככל שמסוגל בעמידה, ובשאר התפילה יישב ולא יתפלל במהירות כדי לעמוד, כי מבטל הכוונה. ואם אפשר יתרומם לכריעות (ש"ת שבט הלוי י, יט). כמו כן, בעת אמירת הווידי יש לעמוד, ואפילו חלשים, לכל הפחות בעת אמירת המילים: "אבל אנחנו ואבותינו חטאנו" (שזהו עיקר הווידי) – ש"ע תרז, ג. והחלשים ביותר יכולים להקל בווידי שבחזרת הש"ץ, לאומרו בישיבה. **הערה:** מותר לבקש ביוה"כ, בקשות אישיות אפילו על פרנסה או רפואה מפני שהוא חיתום הדין (אורחות רבינו ב, קס"א בשם מרן החזו"א).

קריאת שמע שעל המיטה, אף שבשבת ויו"ט אין אומרים קודם ק"ש שעל המיטה את הבקשה "הריני מוחל וכו' " (כף החיים רל"ט), בליל יוה"כ יזהרו לאומרו, כדי שנהיה כולנו נקיים מחטא ולכן, ראוי לכל אחד למחול לכל איש מישראל (משמרת שלום מ"ב, ב). בליל יוה"כ אומרים גם בקריאת שמע שעל המיטה **"ברוך שם כבוד מלכותו וגו' "** בקול רם (ש"ע הרב בסידורו, יב) כמובן, בזהירות, מבלי להעיר השכנים.

הצום

מצות התורה: "ועיניתם את נפשותיכם..... מערב עד ערב...." אסורה כל אכילה ושתייה (ש"ע תרי"א, א), ולדעתנו של רבי יהודה הנשיא, "עיצומו של יום מכפר", על כן, מי שאין בכוחו, עדיף שישכב במיטה במשך כל יום הכפורים ויקיים מצות הצום. ומכל מקום לא יפחות מאמירת עשרה ידויים במשך היום (מהרי"ל).

לקחת תרופות: חולה אף שאין בו סכנה החייב לקחת תרופה – **מותר לבלעה בלא מים** כיון שאינה ראויה לאכילה והיא פחותה מכשיעור (ש"ת אגרות משה או"ח ג, צא חוט שני יוה"כ עמ' קמה). לא ניתן לבלעה בלא מים – **יש לפגום את המים בדבר מר** (אשרי האיש ג, כג ואור לציון ד, טו). **תרופה שאין טעמה מר,** יש לעוטפה בנייר דק [טישון] ויבלענה (הליכו"ש יוה"כ ה, ח).

מעוברות ומניקות: מתענות ומשלימות את כל התענית ביום הכפורים (ש"ע תרי"ז, א). קשה להן לצום אא"כ תישארנה במיטה כל היום, ואין מי שיטפל בהן או בילדיהן, עדיף שבעליהן יתפללו בבית את כל התפילות, כדי שתקיימנה הצום (הליכות שלמה יוה"כ ו, א אור לציון ד, יד א הגריש"א זצ"ל בחג כה הערה 5 הגר"ש וזנר והגר"נ קרליץ זצ"ל).

מניקה: שאם תתענה לא יהיה מה להאכיל לתינוק, או כשעלול להיגרם לתינוק קלקול מעיים כאב או חום – מותר לה לאכול כל שצריכה לקיום ההנקה (ביאור הלכה תריז, א חזון איש הוראות והנהגות עמ' נו ובחזו"א או"ח נט, ד). ואם די לה, תשתה לשיעורין – כמפורט להלן, ואין לנסות תחליפי חלב אם עד כה ההנקה בלבד, מאכלו של התינוק (הליכות שלמה יוה"כ ו, ב).

מעוברת שלדעת הרופא במצבה עלולה התענית לגרום להפלה – תאכל או תשתה לפי הצורך פחות פחות מכשיעור [כדלהלן] (הליכות שלמה שם) כמו כן, אם מדממת או מקיאה הרבה תאכל ותשתה כנ"ל לפי הצורך (חוט שני יוה"כ עמ' קסו). כמו כן, מעוברת שהפילה פעמיים מחמת תענית – לא תצום, שבספק פיקוח נפש די בחזקה של שתי פעמים (דעת תורה תריז, א).

יולדת: תוך 72 שעות מגמר הלידה - לא תתענה כלל. מתום 72 השעות [אפילו הסתיימו באמצע יום הכפורים] ועד היממה השביעית ללידה: אם אומרת "צריכה אני לאכול" - מאכילים אותה. מכאן ואילך היא ככל אדם (שו"ע שם, ד ומשנ"ב, י"ג וש"ל, י"א). **ילדה בניתוח קיסרי:** יתכן שאף לאחר 3 ימים דינה כמסוכנת ויש לשאול רופא (שעה"צ שם וחוט שני, שם). **מפלת:** אחרי 40 יום ר"ל – דינה כיולדת (ביה"ל תריז ד"ה יולדת הליכו"ש, ו חוט שני שבת ד, עמ' רמח).

חולה וכל איש ואישה שמצב בריאותם אינו תקין - יתייעצו עם רופא, האם מותרים לצום, או אם זקוקים לשתיה? ולכמה? והאם גם לאכילה? וכמה? [הצריך רק לשתות, אסור באכילה (אלף המגן תרי"ח, י)]. ואז יפנו למורה-הוראה, ויקבלו את פסק הדין בשמחה, לקיים "וחי בהם", כדברי מרן החזון איש לד"ר רוטשילד זצ"ל שהנצרך לאכילה ולשתיה, יאמר בטרם מברך: "הריני מוכן ומזומן לקיים מצות ונשמרתם מאוד לנפשותיכם. ובעזרת ד' בשנה הבאה אקיים ועיניתם את נפשותיכם".

הערה: חולה הניזון על ידי "אינפוזיה" – נחשב כצם לכל דבר, מכל מקום חולה החייב עפ"י הדין לאכול – יאכל כדרכו ולא על ידי "אינפוזיה" (שו"ת אגרות משה או"ח ג, צ וד, קא שו"ת דובב מישרים ג, פח לב אברהם ח"א ט, סעיפים י-י"א ושם ח"ב, י).

הנצרכים עפ"י דעת הרופא ודעת מורה-הוראה לאכול ולשתות **לשיעורין,** יכולים לאכול לפי הצורך כל 9 דקות – (הכרעת החזו"א ט"ל, י"ח עפ"י חת"ס) עד 30 סמ"ק מוצק (מקביל לנפח 30 cc מים) להדגמה: מציה וחצי לחמית

(תוצרת אוסם, מחיטה מלאה, באריזה הירוקה), וזהו, פחות מ"כשיעור". וכן, לכל היותר, 40 cc נוזלים. היינו: כוסית קטנה של "לחיים", או גודל של "איגלו" (כל משקה שרוצים – מיצי ענבים ופירות, חלב, מרק צח, (ואז אולי לא יצטרכו גם לאכול – הגרש"ז אויערבך צ"ל ב"נשמת אדם" תשי"ב, א) או לבן ויוגורט מנוערים – תורת היולדת) והצריך, אוכל ושותה בבת אחת – כנ"ל. זקוקים ליותר ישתו כל 6 דקות, כל 4 או כל 2, או ישתו בכפית ולא מהכוס.

הנצרכים ל"שיעורין" יתחילו מן הבוקר או מאז שציווה הרופא ולא ימתינו, שאז יצטרכו חלילה ליותר מ"כשיעורין" ויצא שכרם בהפסדם – דעת מרן הגרש"ז צ"ל בשש"כ ט"ל, סט שו"ת אג"מ ד, קכ"א ומקראי קודש. ב. **האוכלים ביוה"כ** (קטנים, יולדת, חולה) – נוטלים ידיים לפת כרגיל, אין קידוש ואין חובת לחם משנה אפילו חל יוה"כ בשבת (שו"ע הרב תריח, יח). בברכת המזון אומרים **יעלה ויבא** "ביום הכיפורים הזה" ולדעת הגר"ע יוסף צ"ל "ביום מחילת העוונות הזה". ובברכת "מעין שלש" מוסיפים: ו"זכרנו לחיים ביום הכפורים הזה" (שש"כ ט"ל הערה ק"ו). שכחו כל ההוספות הנ"ל – **אין חוזרים** (שו"ע תרי"ח, י מ"ב ושעה"צ).

השותים לשיעורין: מברכים ברכה ראשונה על השתייה הראשונה, ושוב אין מברכים, אלא אם כן, יצאו מהבית, או ישנו חצי שעה שינת קבע במטה, או הפסיקו בין שתייה לשתייה 72 דקות (שמעתי מהגר"ש אלישיב צ"ל), וכמובן שעל שתייה בשיעורין – אין מברכים ברכה אחרונה, שהרי אין שותים רביעית בהמשך אחד (שו"ת מהרש"ם ו, ל"ח ומ"ב ר"י, א).

ולעניין אכילה, אף שהאוכל כזית תוך כדי אכילת פרס (4 דקות) מברך ברכה אחרונה, ושיעור ככותבת, יותר מכזית (שני שלישי ביצה). מכל מקום, כיון שאנו מחמירים לחשב שיעור ככותבת לפי השיטות שלא התקטנו הביצים, ואוסרים לאכול יותר מ 30 סמ"ק, לעניין ברכה אחרונה יש לחשוש לשיטות שהתקטנו הביצים ושיעור כזית הוא כ 45 סמ"ק ומספק ברכה לבטלה – אין מברכים ברכה אחרונה על אכילה "כשיעורין" (ספר נשמת אברהם תרי"ח בשם הגרש"ז אויערבך צ"ל ובשש"כ ל"ט, כ"א ותורת היולדת כ"ב, י"ד).

הערה: מנהג העולם להקל בבליעת רוק הפה ביום כיפור (משנ"ב סו"ס תקסז שאין הכוונה כלל ל/שתייה). ויש שהכריע, שבליילה שעדיין טעם המאכלים בפה – יש להימנע לכתחילה, אם אפשרי, מלבלוע (חידושי חת"ס תריב, ו).

ילדים עד גיל 9 מוחים בהם שלא יצומו ומותר להאכילם אף בידיים (שו"ע תרטז, א), מגיל 9 מחנכים לשעות, (לאחר את הארוחות). ילד וילדה בריאים מחנכים אותם לצום מגיל 11 מדרבנן, אם מסוגלים. ואם לאו, צמים - רק בהגיעם ל"בר" ו"בת" מצוה. (שו"ע ורמ"א תרט"ז, ב).

האכלת ילדים - מותר לתת לקטנים האוכלים גם מה שאינו נצרך לחיותם, ואפילו דברי מתיקה (הגר"נ קרליץ זצ"ל בחוט שני יוה"כ עמ' קנז).

רחיצה

אסור להושיט אפילו אצבע למים צוננים (לתענוג) פרט לניקיון מלכלוך. **בבוקר**, אחרי הקימה, נוטלים – עד סוף קשרי האצבעות, והוא הדין אחרי שירותים (ביום – במשך התפילות). **ובלילה** אחרי התפילה – יש לגעת בנעל ואז מותר במים. ובא"ח א דברים, כא היינו אף בנגיעה בנעליים שאין עשויות מעור, אם באות במגע עם הקרקע. כמו כן, "אם פניו מלוכלכות קצת או שיש לו לפלוף על עינו – יכול ללחלח אצבעו במים ולרחוץ מקום הלכלוך" (משנ"ב תרי"ג, ט).

שטיפת הפה: אסורה (רמ"א תריג, ב). אפילו מתכופפים, שמא יבלע קצת (מ"ב, יא). ואף אסור במי פה שאינם ראויים לשתייה (חוט שני יוה"כ עמ' קלג). **הזקוק לשטיפת הפה מחמת חולי** [דלקת גרון או פצעי פה] – ישטוף במים מרים, ובלבד שיזהר מלבלוע (שו"ת שבט הלוי ד, צב ובשלחן שלמה ערכי רפואה ב, עמ' קצג).

תינוקות שרוחצים יום יום – אם צריכים ירחצום בכפפות. **המאכילים קטנים** – מותרים לשטוף להם פירות ומאכלים אף שידיהם נרטבות בשטיפה (הלכות חג בחג עמ' שנ"ט).

הערה: כוהנים העולים לדוכן, לבני אשכנז – נוטלים את כל כף היד (רמ"א תרי"ג, ג ומ"ב ז). לבני ספרד – עד סוף קצה האצבעות בלבד (כה"ח שם, ט"ו וקצו"ש השלם לגר"ב טולדנו זצ"ל תמ"ה, ו).

סיכה: אסור לסוך אפילו מקצת הגוף וחמורה סיכה מרחיצה, שאפילו לא לתענוג – **אסורה**, אלא לצורך רפואה (בחומר נזלי או במשחה בנגיעות במקום) וכן לתינוק הצריך לכך (שו"ע תריד, א ומ"ב). וכן אסור להתיז על הגוף דיאודורנט נגד זיעה (קיצור הלכות מועדים עמ' קי).

נעילת הסנדל

אסורה נעל עור. יש מחמירים אפילו רק ברצועת עור מלמעלה והפר"ח וברכ"י והגר"ע יוסף זצ"ל מקילים. רק קישוטי עור קטנים מותרים (שמענו מהגר"י פישר זצ"ל). נעל העשויה סקאי (דמוי עור) הגרי"ש אלישיב זצ"ל מתיר והגרש"ז אויערבך זצ"ל אוסר: "משום מראית העין". **מדרס העשוי מעור** – אם לא ניתן ללכת בלעדיו והדבר גורם לצער רב – מותר להכניסו לנעל בד וכדומה (שו"ת חלקת יעקב ב, ריז וחוט שני יוה"כ, קלז).

הנעלה לקטנים - קטן שאין לו אלא נעלי עור, וחליצתן תגרום לו לצער – מנעילים לו את נעלי העור (שו"ת מנחת שלמה ב, לה ובמהדו"ת, ס). אמנם, כיום שמצויים נעליים שאינם מעור גם לקטנים – יש להקפיד על כך לילד מגיל שש (הגר"ש"א באשרי האיש ג, כב). ויש שכתב, שאף מגיל ארבע או חמש (שו"ת אור לציון ד, יג).

תפילת שחרית

ברכת "שעשה לי כל צרכי" – לדעת האריז"ל (הובא בשע"ת תריט, ז) והגר"א (במעשה רב) אין לברכה בבוקר, אלא לאחר הצום, כשנועלים נעל רגילה. ומנהג העולם לברך בשחרית (אלף המגן שם, מז מהר"ם שיק או"ח, כה) וכן הוכיח בהגהות רעק"א (בסי' מז) עפ"י המג"א שם, ח שמברכים. וכן דעת הגר"ש ווזנר זצ"ל. וכן הסכימו הרבה אחרונים (ראה מ"ב תקנד, לד ושעה"צ ז בשם הפמ"ג) שכיון שמותר לנעול מפני עקרב וכו' (לבוש, ד).

מוציאים שני ספרי תורה, בראשון קוראים לששה קראים בפרשת אחרי מות (ויקרא טז, א). ונוהגים שלא להוסיף על הקראים, אף שמעיקר הדין מותר (שו"ת חת"ס או"ח קע-קעא ומט"א תריט, נ). ובספר השני קוראים "ובעשור לחודש (במדבר כט, ז). ב"מי שברך" לחולה, אין צריך לומר "יום כיפור הוא מלזעוק" שיוה"כ יום זעקה (מט"א תקפב, כה ותרכא, א).

ההפטרה: "סולו סולו" (ישעי' נ"ז, י"ד).

הזכרת נשמות

כל מי שאין לו אב או אם ר"ל מזכירים נשמותיהם ונשמות קרובים אחרים שנפטרו, ביום הכיפורים (מטה אפרים תרכא, א). ומי שיש לו אב ואם יוצאים מבית הכנסת בעת אמירת ה"זכור", ועל כן מכריזים "זכור". (קיצור שו"ע קלג,

כא ושערי אפרים י, לב). מנהגים שונים בנוגע לאמירת יזכור בשנה הראשונה לפטירה, שמא יתעוררו לבכי ויפריעו לאחרים (קיצש"ע שם ובכרם שלמה). יש שנשארים ואינם אומרים. ויש שהכריע, שבמקום שאין מנהג, יישארו ויאמרו (דעת הגר"ש וזנר זצ"ל מבית לוי תרסח עמ' ח).

בני אשכנז "נהגו לידור צדקות ביום הכיפורים בעד המתים, כשמזכירים נשמותיהם, שהמתים גם כן יש להם כפרה ביוה"כ" (שו"ע תרכ"א, ו) ועיקר העילוי לנשמת הנפטרים, בנתינת צדקה, לעילוי הנשמה, כנאמר: "כפר לעמך ישראל" - אלו החיים. "אשר פדית" - אלו המתים. "ומשום כך נקרא "יום הכיפורים" לשון רבים, כי יום זה הוא כפרה לחיים ולמתים ר"ל ע"י תפילות ובקשות של ישראל ונתינת צדקה בשבילם" (דרכי משה סוס"י תרכ"א בשם מהר"י ווי"ל) יכולים לומר תפילת יזכור וכו' גם ביחידות, אף שלא נמצאים בציבור – גשר החיים ח"א פרק לא אות ב.

הערה: יש לתת את הצדקה מיד למחרת יוה"כ (מנהג בעל תרומת הדשן), ויש הנותנים לצדקה כבר בערב יוה"כ, ובשעת ה"יזכור" אומרים: "בעבור שנתני לצדקה בעבורם". אחר יזכור אומרים "אב הרחמים".

הערה: המדקדקים להריח בשמים כמה פעמים במשך יוה"כ [עם הפסק שייחשב כ"היסח הדעת"], כדי להשלים למאה ברכות, צריכים להריח שלש פעמים, כיון שלאחר שמיעת ברכות הש"ץ והעולים לתורה – חסרים להם שלש ברכות להשלים למאה (מט"א תרכב, ג).

הערה: סוף זמן תפילת מוסף לכתחילה - 1:27

לפני קריאת התורה במנחה – אין אומרים "ואני תפילתי וגו' " (שו"ע תרכב, א וט"ז, ג).

תפילת נעילה

יש לשמור את הכוחות לתפילה זו, שכולה: "**פתח לנו שער בעת נעילת שער כי פנה היום**", ואם לא עכשיו אימתי, שהכול הולך אחר החיתום, ואף החלוש מן הצום יאזור כגיבור כוחותיו ויכניס בליבו פחד על חתימת הדין, ואפילו כל השערים ננעלים, חלילה, שערי דמעות אינם ננעלים, והכל יתהפך לטובה.

רמז בכתובים לתפילת נעילה: "קמתי אני לפתוח לדודי" (שיר השירים ה, ה) – **זה יוצר של שחרית.** "וידי נטפו מור" – **זה מוסף.** "ואצבעותי מור עובר" – **זו מנחה.** "על כפות המנעול" – **זו נעילה** (כד הקמח בשם המדרש)

ארון הקודש פתוח – אך אין חובה לעמוד (בוודאי כשחלשים) שספרי התורה כברשות אחרת – ט"ז, ורק כשמוילכים את הספר (כבכל נדרי) אסור לשבת ("ויעבור מלכם לפניהם ויעמדו") והיכול, עומד משום הידור וכבוד התורה. (חת"ס). גם נשים חייבות לכל הדעות בתפילת נעילה – שאין תפילת בקשת רחמים יותר ממנה (שו"ת יביע אומר ב, או"ח).

בתפילת נעילה, בכל מקום שנזכרת כתיבה אומרים במקום כתבינו – **"וחתמינו"** (רמ"א תרכב, ב ומהרי"ל). הטועה ואמר כתבינו – אינו חוזר (דע"ת, ב ושו"ת שבט הלוי ד, נ"ה).

הערה: באמירת "שמע ישראל וגו' " שבקבלת עול מלכות שמים בסוף הנעילה, יש לכוון **שלא לצאת** ידי חובת קריאת שמע של ערבית, שהגיע זמנה כדברי המשנ"ב לעניין קריאת שמע שקודם הקרבנות בשחרית, מפני שאינה נאמרת בברכותיה).

זמן תקיעת שופר – 6:48

(תקיעה זו אין צריך לתקוע למתפלל ביחידות (מועד לכל חי להגר"ח פלאג'י יט, קד)

צאת יום הכיפורים - סיום הצום: בירושלים – 6:58 זמן רבינו תם – 7:33

בהגיע הזמן, הצמא או החלש, וכן בני משפחה שאביהם מתעכב בבית הכנסת – רשאים לשתות **מים בלבד**. אף שעדיין לא התפלל ערבית, לאחר אמירת "ברוך המבדיל בין קודש לחול" (אלף המגן, ד ובשש"כ ס"ב, נ"ה בשם הגרשז"א זצ"ל).

הטועה בערבית ואמר "המלך הקדוש" או "המלך המשפט" ולא נזכר תוך כדי דיבור, ממשיך בתפילתו ואינו חוזר (קיצשו"ע קכ"ט, ג חיי אדם כ"ד, י וכף החיים קי"ח, ג וכן הוא במשנ"ב קי"ח, א לעניין "המלך המשפט") כמו כן, הטועה ואמר זכרנו לחיים וכו' או בספר וכו' – אינו חוזר (שו"ע ק"ח, יב פמ"ג במש"ז י"ב וכה"ח, נח)

יש אומרים, שאין להכות על הלב ב"סלח לנו" בערבית מוצאי יוה"כ "להחזיק האמונה שהתכפרו לנו חטאינו" (קצה המטה תרכ"ד, א עפ"י מאורי אור ב"עוד למועד" דף נד ע"ב).

במוצאי יוה"כ: **בני אשכנז** - אין אומרים "ויהי נועם וכו' " **ובני ספרד** - אומרים

תשלומין למנחה ולנעילה

המאחר, ואין לו זמן להתפלל גם מנחה וגם נעילה – **יתפלל מנחה** כיון שזו תפילת חובה בכל יום (הגר"ח קנייבסקי זצ"ל בדרך שיחה א עמ' תקלח. שו"ת שבט הלוי י, יז). השוכח או נאנס, כגון ש"חטפתו שינה" ולא התפלל מנחה ואף לא נעילה – יש שהכריעו, שלתפילת מנחה יש תשלומין בערבית, אבל לתפילת נעילה – אין תשלומין (כף החיים, קח, יב בשם המחזיק ברכה שם, ג שו"ת שבט הלוי ד, יג ה, סז ו, פ).

קידוש לבנה

"מקדשין הלבנה מיד כשיוצאים מבית הכנסת, כדי להתחיל במצווה מיד" (רמ"א תכ"ב, א מט"א תרכ"ד, ד סידור היעבץ וקיצשו"ע קל"ג, כ"ז) אף לפני טעימה, בעוד עטופים בטלית והקיטל, מפני ששמחים שיצאו בדין – משנ"ב תכ"ו, יא (מרן הגרש"ז אויערבך נהג לקדש בעשי"ת – להרבות בזכות).

פוקדים איש את רעהו בשלום ובברכת שנה טובה וגמר טוב בשמחה ובטוב לבב כמו ביום טוב, כנאמר: "לך אכול בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יינך, כי כבר רצה האלוקים את מעשיך" (קהלת ט, ז). (טז) ותוספות כתבו להראות שהוא יום טוב להרבות בסעודה, לכן יפקדו איש את אחיו בצאתו מבית הכנסת כדרך שאומרים ביום טוב, "[גוט] יום טוב", איש לחברו (שער הציון תרכ"ג, טז). ובשעה"צ תרכג, טז שהטעם לתקיעה בסיום נעילה לא רק לציין "סילוק השכינה", אלא כדברי התוס' תקיעה של שמחה, להראות שהוא יום טוב להרבות בסעודה.

הבדלה

מבדילים על הכוס, ומברכים הגפן ועל הנר, אבל לא על בשמים [- כשחל בחול] (שו"ע תרכ"ד, ג). **במוצאי יוה"כ** אין מברכים "בורא מאורי האש" אלא על נר שדלק כל יוה"כ לצורך להאיר ולא השתמשו בו לשום צורך אחר, והוא הנקרא "נר ששבת" (שו"ע תרכ"ד, ה), והיינו לכתחילה הנר עצמו שדלק מערב יו"כ (שו"ע הרב שם, ח עפ"י הרמ"א דרה"ח ומשנ"ב, י"ב). ומן הדין מותר אף על נר שהודלק במוצאי יוה"כ מנר ששבת (שו"ת אגרי"מ או"ח ד, קכב וא"א מבוטשאטש).

מי שאין לו בנמצא שום נר ששבת ואף לא להבת גז שדלקה מערב יוה"כ ואין באפשרותו להשיג מאחרים – לא יברך "בורא מאורי האש" (משנ"ב תרכ"ד, י וביה"ל ד"ה וי"א וכו'). יש שהתירו לברך אף על אור חשמלי (עם חוט להט – נורה רגילה) שדלק כל היום (שו"ת משיב הלכה ב, קצה ושו"ת באר משה ח"ו עמ' רמ"ח).

אישה המבדילה לעצמה (או גם לחברותיה, כשאי אפשר לשמוע מאיש) – מבדילה על יין או מיץ ענבים ושותה בעצמה (שו"ת שבט הלוי ד, נ"ד) בת אשכנז לדעת המשנ"ב לא תברך ברכת מאורי האש. השותה יין או מיץ ענבים כמלוא לוגמיו פוטר שאר המשקים שישתה, במידה והם לפניו או היה בדעתו לשתותם או שרגיל בכך (אפילו לא היו בכוונתו או לפניו).

ברכת הבשמים: אין מברכים על בשמים – כיון שלא אכלו ושתו ולא הייתה נשמה יתירה (שו"ע תרכ"ד, ג) .

מי שלא הבדיל בשנה זו במוצאי הצום, יכול להבדיל רק עד למחרת, כדין שחך להבדיל במוצאי יום טוב (הגהות רע"א רצט, ו).

ילכו מחיל אל חיל

אוכלים ושמחים במוצאי יוה"כ, והוא קצת יו"ט (רמ"א תרכ"ד, ה). ותוקעים יתד ראשונה בסוכה (אורחות חיים, מח) וראה להלן. ויש לומדים משניות ודיני סוכה, ובכל אופן אין להפריע מנוחת השכנים העייפים מעבודת יוה"כ.

שחרית י"א בתשרי נהגו להשכים לתפילה מוקדם יותר מבשאר ימים או עכ"פ להקדים זמן התפילה בחמש דקות, להראות עלייה אחר עלייה, ושלא יקטרג השטן, שהיינו נכנעים רק בעת שאנו צריכים לבקש על דיננו (משנ"ב תרכ"ד, י"ד א"ר קי"ב, ז ושו"ע הרב שם).

בין יום הכיפורים לבין סוכות

נאמר בתורתנו, ויקרא כ"ג, מ: "ולקחתם לכם ביום הראשון וגו'" ודרשו חכמינו: "ראשון לחשבון עוונות", שמיום הכיפורים ועד הסוכות עסוקים כל ישראל במצוות סוכה וארבעת המינים, ואין עושים עוונות, כי מצוה בעידנא (בזמן) דעסיק בה מגינה ומצילה מכל חטא (ראה כלי יקר שם) **ימים אלו ימי שמחה**, שנחנך בהם המזבח בימי שלמה, על כן אין מתענים בהם אפילו לא

ביום פטירת אביו ואמו ר"ל (יאהרצייט), אבל חתן וכלה מתענים ביום חופתם, אלא א"כ חלושים מצום יוה"כ, ומותר להתחתן בימים אלו, ואומרים הווידי במנחה (פת"ש אבהע"ז ס"א, ט). **אין אומרים בימים אלו תחנון** (רמ"א תרכ"ד, ד) וכן אין אומרים יהי רצון שאחרי קריאת התורה (קצשו"ע כ"ג, כ"ז), ובערב החג אין אומרים למנצח וגו' (משנ"ב, י"ח).

חיפוש ארבעה מינים מהודרים

מנהג ישראל קדושים להדר ולחבב מצוה בשעתה, ומקדישים זמן רב למציאת ארבעה מינים נאים ומהודרים. אמנם, לאחר שנמצאו בס"ד ארבעה מינים **כשרים לכתחילה**, "אין נכון לבטל הרבה מתלמוד תורה כדי לחפש "מהודרים יותר, רק בכדי שיהיו לו ד' מינים כשרים בוודאי" (חוט שני עמ' רצ שכך אמר מרן החזון איש זצ"ל על התנהגותו עצמו, בהקדשת הזמן לקיום המצווה).

בניית הסוכה

מצוה להעמיד הסוכה, וראוי אם אפשר לגמרה למחרת יום הכיפורים (רמ"א תרכ"ה, א ומג"א, א) וטוב מיד לאחר הבדלת מוצאי יוה"כ לפני האכילה להתייעץ עם בני הבית היכן וכיצד יעשו הסוכה (בכל אופן, שלא תתעכב משום כך האכילה שגם היא מצוה כביו"ט) ולמחרת מיד אחר שחרית יתחילו בעסק הסוכה, ואם אפשר יגמור כולה, השנה, **אפילו הוא ערב שבת** – עד חצות, "ואחר זה, יש לומר שאסור" (א"ר תרכ"ד, טו שו"ע תרכ"ה, א ומ"ב, ב אמנם, בעשיית מלאכה בכל ערב שבת, הכריעו עד זמן מנחה קטנה).

יש המהדרין להעמיד הדפנות כבר בעשיית, ולהניח הסכך במוצאי יוה"כ ולגמור כולה למחרת (ברכ"י תרכ"ד, א ושע"ת, א "שכן נוהגין המהדרין והמדקדקים במצוות"). אמנם, מי שאינו מספיק לעשותה בהידור וכראוי בזמן קצר, מוטב שלא ימהר, ויעשה כפי יכולתו (מט"א תרכ"ד, טו). בתליית הסדינים והקישוטים ניתן להמתין עד ערב סוכות שיישארו בניקיונם וביופיים (סוכה כהלכתה עמ' לו).

השנה, שיש שבת בין יוה"כ לסוכות: יש שכתב, שמעיקר הדין יש לבנות את הסוכה לפני שבת, "שקודם השבת ולאחר השבת הם כשני זמנים חלוקים, ואין מעבירין על המצוות" (אבני נזר או"ח תנט). אולם פוסקים רבים הכריעו,

שאין זה חיוב מן הדין, רק **הידור** מטעם מצוה הבאה לידיך אל תחמיצנה, שאין מעבירין הוא במצווה עצמה אך לא בהכנה אליה (חלקת יואב באבני נזר, שם) שו"ת מנחת אלעזר ד, נה מחזה אברהם, קלה וכן דעת מרן הגרשז"א זצ"ל (הליכו"ש עמ' קיא) שאין חוששים לחידושו של האבני נזר.

בניית סוכה בשטח שאינו פרטי: א. הבונה סוכתו בשטח של אחר, חייב לשאול ממנו רשות, כשם שאסור להיכנס ולשבת בסוכת חברו בלא קבלת רשות ממנו או מאשתו (מ"ב תרל"ז, י).
ב. בחצר משותפת, כל שכן רשאי לבנות סוכתו במקום שאינו מפריע ליתר השכנים, אולם כשהמקום משמש למעבר או גינה

- צריך רשות מהשכנים או מועד הבית המייצג את כולם. ג. נוהגים לעשות סוכה ברשות הרבים [מדרכה או כביש] כשאין הפרעה לאנשים או רכבים, כיון, שהרשויות [עכ"פ בארץ ישראל] מודעות לצורך הזמני והחולף, וכשרואים ואינם מוחים - כאילו נתנו רשות בפירוש. והרי לכל תושב העיר חלק גם ברשות הרבים, וכאילו "תנאי בית דין" כ"דינא דמלכותא" להתיר שימוש ברה"ר לצורך זה (סוכה כהל"ג, א).

הערה חשובה: בסוכה שדפנותיה על ידי "פסים" מדין לבוד בלבד - צריך מן הדין, לעשות 4 דפנות, ואין די ב 3 דפנות בלבד (מג"א תר"ל, י"ז).

בנייה על ידי אישה וקטנים: לכתחילה, ראוי ונכון, להיזהר שלא יניחו קטנים את הסכך על גבי הסוכה וכן בת או אישה, אלא מי שחייב במצווה מן התורה, ואין צריך לומר שלא יסכך גוי, אולם בהקמת הדפנות, מותרים כל הנ"ל להעמידם אף מלכתחילה (שו"ע י"ד, א משנ"ב ביאור הלכה וכף החיים שם).

הערה: אין לקנות סוכה ממעות מעשר (ערוה"ש י"ד רמ"ט, י). ולפני הנחת הסכך, יש לומר: "הריני הולך לקיים מצות עשיית סוכה כמו שכתוב בתורה, חג סוכות תעשה לך" (כף החיים תרכ"ה, א).

הסיכור

אין לסכך לפני שיעור הדפנות המכשירים סוכה - שתי דפנות ומקצת השלישית (ביכורי יעקב, ח) - משום "תעשה ולא מן העשוי". **כשיש "דופן עקומה" של סכך פסול** [-פחות משיעור 4 אמות - 1.92] אין צריך להניח את

הסכך הפסול לפני שמסככים, כיון שיש מקצת דופן עומד בקרקע, ולא גרע מהתחיל לסכך שלא בסמוך לדופן.

כשיש "דופן עקומה": צריכים הדפנות להגיע עד לסכך, ואין די בי' טפחים לדופן (משנ"ב תרל"ב, ד ותרל"ג, כ) ומכל מקום, כל שנשאר אוויר פחות מג' טפחים - כשר (משנ"ב שם). **כשהסכך הפסול**, של ה"דופן עקומה" יש בו ד' טפחים [32 ס"מ], בסוכה גדולה - אין לאכול או לישון תחתיו (שו"ע תרל"ב, א).

חיזוק הסכך שלא יעוף

אסור להעמיד סכך, שאינו עומד ברוח מצויה, בדברים **שאסור** לסכך בהם (רמ"א תרכ"ט, ז ומשנ"ב), כגון להניח עליו **סולם**, אבל מותר להניח עליו **קרשים מעץ** אם אינם ברוחב ד' טפחים [32 ס"מ] ואין לחזקו בעזרת **אזיקונים** (מפלסטיק) אא"כ הסכך עומד ברוח מצויה, והאזיקונים, רק ליתר חיזוק בפני רוח שאינה מצויה, ועדיף שלא להדקם (קנה בשם).

הנחת אבנים: לדעת הגר"ש וזנר זצ"ל - מותר, בדומה לקיר אבן (שו"ת שבט הלוי ה, ז) והגר"נ קרליץ זצ"ל - אסור (חוט שני ה, א). **קשירה בחוט:** אם הוא מסיבים טבעיים, שלא השתנתה צורתם - מותר, אבל בחוטי פשתן וקנבוס [מנופצים] - אסור (שו"ע תרכ"ט, ה).

דברים החוצצים מעל הסכך

מזגן - אם בולט ד' טפחים בסוכה [32 ס"מ], אם יש בסוכה יותר מז' על ז' [70 X 70 ס"מ] בחלק שאינו תחת המזגן - אינו פסול, אבל אסור לשבת תחתיו. **חבלי כביסה** - לשיטת הב"ח [שאומרים "לבוד" לחומרא], כשהחוטים סמוכים זה לזה בפחות מג' טפחים [24 ס"מ] - פוסלים (שו"ת מנח"ח, נ"ו), אבל למעשה, רוב הפוסקים, אינם חוששים לכך, ולכן, אי אפשר לחייב את השכן להסיר החבלים לסוכות (חוט שני סוכות עמ' קל"ד ו"אשרי איש" ג, כ"ה). ועפ"י שעה"צ שם, ישנה עצה, להניח סכך על החבלים ואז לכל הדעות אינם חוצצים. **סורגים:** דינם כחבלי כביסה כנ"ל ובדרך כלל יש פחות מג' טפחים בין שליבות הסורג, וניתן לסכך עליו.

המשתמשים בגגון שמעל הסכך, כדי לכסות את הסוכה בזמן גשמים: בשעת הסיכוך – על הגגון להיות פתוח, ואם היה סגור, לכמה דעות הסוכה **אינה כשרה**, משום "תעשה ולא מן העשוי". ירדו גשמים במהלך החג, כשהגגון נסגר – **הסוכה פסולה**. מכל

מקום, כשייפסקו הגשמים, אין צריך אלא להסיר את הגגון והסוכה **כשרה**, הואיל ותחילת עשייתה בכשרות (שו"ע ורמ"א תרכ"ו, ג ומ"ב, י"ח)

קישוט הסוכה - מצווה לתלות נוי סוכה לייפותה בסדינים ולתלות בה פירות חשובים, ואם יודעים שהילדים יאכלו מהם בחג, או ינתקו את החוטים בהם תלויים, ויבואו לידי חילול שבת או יום טוב – מוטב שלא לתלותם אלא בגובה שלא יגיעו אליהם (שו"ע תרל"ח, ב ומ"ב, י"א).

יש להיזהר שלא לתלות נוי סוכה מתחת לסכך אלא רק בתוך ד' טפחים [32 ס"מ לגר"ח נאה] בסמוך לסכך (רמ"א תרכ"ח, ד ומ"ב ט"ו), ומספק יש להיזהר בזה ולהקפיד שקישוטי הסוכה לכל אורכם והיקפם, יהיו בתוך ד' טפחים סמוך לסכך (ספר הסוכה השלם מילואים י"ד, ג). ואף קישוטים התלויים על הדפנות, אם סמוכים לסכך כנ"ל, מותר לשבת תחתם, אף אם בולטים ד' על ד' טפחים [32 X 32 ס"מ] מהדופן (שו"ת שבט הקהתי ג, קצ"ז כמפורש בלשון שו"ע הרב שם, ו).

מותר לתלות לנוי סוכה קישוטים המיוצרים לשם חגי הנוצרים או לעבודה זרה, שה"הזמנה" בלבד בלא מעשה לעבודה זרה – לא אוסרת (שו"ת שבט הלוי ב, נ"ז).

קדושת נוי הסוכה

קישוטי הסוכה, בין התלויים בסכך בין על הדפנות, אסורים בשימוש במשך ימי החג, משום "ביזוי מצווה", כולל חול המועד, ואפילו קישוטים שכבר נפלו אכן, כשנפלו בחול המועד – מותר לטלטלם ולהחזירם למקומם. (שו"ע ורמ"א תרל"ח, ב ומ"ב י"ב).

תנאי בני סוכה

לפני כניסת החג, כדאי להתנות: "אין אנו בדלים [מקצים מדעתנו] מנוי הסוכה כל בין השמשות של שבעת ימי החג". כדי שיהיה מותר להסיר את הקישוטים כשיבואו גשמים ושלא ייאסרו בטלטול ביום טוב ובשבת (שו"ע ורמ"א תרל"ח, ב ומשנ"ב, כ"ד). **אכן**, לעניין הסרת נוי סוכה בשבת ויו"ט, **יש לזכור** שאם מחוברים לדפנות הסוכה או לגג ע"י מסמרים או נעצים, אסורה הורדתם – משום סותר. וכן אם נקשרו בקשר שעל גבי קשר – עוברים על בונה וסותר ומתיר קשר (משנ"ב שיד, ח). . ואף כשמחוברים בסיכות כיוון שהחיבור לשבוע, ספק אם מותר להסירם בשבת ויו"ט (פסקי תשובות, כ"ב).

מזוזה לסוכה

"דירת ארעי" פטורה מן המזוזה (שו"ע יו"ד רפו, י"א). ואם הסוכה בפתח הכניסה לבית – יש אומרים שיש לקבוע בפתחה מזוזה בלא ברכה (קונטרס המזוזה שבסוף ספר בית ברוך ובסוכה כהלכתה עמ' 41). חדר או מרפסת קבועים בבית, המשמשים בסוכות כסוכה, אם יש בפתח מזוזה, אף שבימי החג – פטורה, מכל מקום לאחר החג, אין צורך להסירה ולקובעה מחדש, אלא א"כ קבעו את המזוזה בחג הסוכות עצמו (מ"ב תרכ"ו, כ"א ובקונטרס המזוזה שם).

שבת פרשת "האזינו"

הדלקת הנרות: ירושלים – 5:45

אין אומרים "אב הרחמים" ולא צדקתך וגו' במנחה.

מוצאי שבת בירושלים: 6:56 – רבנו תם – 7:36

במוצאי שבת: **בני אשכנז** – אין אומרים ויהי נועם וגו' **בני ספרד** – אומרים.

לקראת כניסת חג הסוכות

הימנעות מאכילה ושינה בערב החג: כתב הרמ"א תרל"ט, ג: "ולא יאכל ביום, מחצות ואילך, כדי שיאכל בסוכה לתיאבון" וכן כתב בא"ח (א) האזינו, ג. אמנם **הכרעת הפוסקים**, דהיינו מתחילת שעה עשירית (3:22) – משנ"ב, כ"ז. אלא שבכל ערב שבת ויו"ט "**מצווה להימנע**" ובערב סוכות הוא **איסור**. בעל "תרומת הדשן" **לא היה ישן** בערב סוכות בצהרים, כדי שיוכל לישון לתיאבון בלילה (לקט יושר סוכה, ז). כי **השינה בסוכה**, קובעת עיקר הדירה.

אגידת הלולב: מצווה לאגוד את המינים בקשר גמור, דהיינו קשר על גבי קשר, משום נוי המצווה (שו"ע תרנ"א, א). המנהג לאגוד את הלולב ומיניו בערב יום טוב, כשמותרת עשיית קשר על גבי קשר (ליקוטי מהרי"ח). שלדעת החת"ס בחידושו לסוכה ל"ו ע"א ד"ה במינו וכו' ודעת ה"בכורי יעקב" ז-ח האיגוד צריך שיהיה **דווקא** בקשר ע"ג קשר. [וכיום, רבים נוהגים להשתמש ב"קוישיקלר"].

כניסת החג

הדלקת נרות יום טוב: ירושלים – 5:42

מכסים את השולחן בסוכה במפה נאה לכבוד החג, יש שפרסו מפה רק בסוכה ולא על השולחנות שבבית, על פי דברי השו"ע שיעשה סוכתו קבע ודירתו עראי (א"ר, א' וחיי אדם קמז, ב). **אמנם יש שכתבו**, שמשום כבוד יום טוב פורסים מפה גם בבית (פמ"ג מש"ז, א ומטה אפרים תרכה, לא). ולא רק שבסוכה (פמ"ג ומט"א תרכ"ה, ל"א). ויש שמכסים את השולחן במפה כל ימי חול המועד, לכבוד החג.

הערה: יש להדליק את נרות החג **בתוך הסוכה** (שו"ע תרל"ט, א). ונשים המדליקות בסוכה ומבקשות מאחר להעבירם לבית או מעבירות בעצמן את הנרות לתוך הבית - **"לא יפה הן עושות"** אפילו מעבירים למקום שמשתמשים לאורם (משנ"ב רס"ג מ"ח בשם הח"י אדם).

הסוכה קטנה וחוששים לדליקה, ואין קופסת זכוכית - ידליקו בבית במקום שמכינים צרכי הסעודה, וטוב להעמיד הנרות, אם אפשר, בחלון הפונה אל הסוכה (משנ"ב שם, ח וראה תרכ"ז, ט"ו). וכשאף זה אי אפשר, יש להדליקם במטבח, במקום שמכינים שם את צרכי האוכל להגישם בסוכה, ולאחר מכן להדליק את החשמל בסוכה, ולברך על הדלקת החשמל, ולכוון גם על הנרות הדולקים בבית הוראת הגרי"ש אלישיב זצ"ל (אשרי האיש ג, כו).

מברכים על הנרות: **"להדליק נר של יום טוב"** ובנות אשכנז והנהוגות כבן איש חי מברכות **שהחיינו** בהדלקת הנר **ובנות ספרד** עדיף שתצאנה בברכת שהחיינו שבקידוש.

אכילה בסוכה בליל ראשון של סוכות

חובה. לקדש ולאכול "כזית" פת לפחות, בליל חג ראשון של סוכות, כנלמד מהיקש ט"ו - ט"ו מחג המצות (שו"ע תרל"ט, ג ומשנ"ב, י"ט) ויש להמתין עד שיהיה לילה ממש – **6:53**. ונכון לכתחילה, לאכול מעט יותר מ"כביצה" פת [לגר"ח נאה זצ"ל - 57 סמ"ק ולהחזו"א זצ"ל 100 סמ"ק], לצאת ידי הסוברים שהחייב יותר מ"כביצה" (מ"ב, כ"ב).

אושפיזין

כשנכנסים לסוכה, מזמינים "אושפיזין עילאין קדישין בקול נעים ובטוב לבב" (מטה אפרים תרכה, מב השל"ה במס' סוכה ויסוד ושורש העבודה יא, יג). **סדר האושפיזין:** יש אומרים, **אברהם יצחק יעקב יוסף משה אהרן ודוד** (כן הוא בסידורי אשכנז, ליקוטי מהרי"ח ג, דף צט וכן נהגו הגרי"ח זוננפלד

והגר"ש אלישיב זצ"ל וכן כתב ב"תשובות והנהגות" א, שעז שמנהג אשכנז לעורר זכותם כסדר תולדותם"). ויש אומרים: **אברהם יצחק יעקב משה אהרן יוסף ודוד** (יסוד ושורש העבודה, שם וכף החיים תרלט, ח).

יש נוהגים להזמין בכל יום (כה"ח שם). ויש בכל **סעודה** (מגן האלף תרכה, נח יסוד ושורש העבודה, שם וכן נהג הגרי"ש אלישיב זצ"ל להזמין האושפיזין בכל ג' הסעודות של כל יום, ביום הראשון לפני הקידוש ובשאר ימים לאחר אכילת המוציא "והיה אומר הזמנה זו, בשפתיים דולקות" (הנהגות רבינו עמ' עה).

יש שלא אמרו סדר האושפיזין (הנהגות הגר"ח קנייבסקי עמ' ריא עפ"י החזו"א. אף שאביו הסטייפלער היה אומר. מנהגי מהרי"צ הלוי כח, ד וכן נהגו הגר"ח והגרי"ז מבריסק, הגר"א קוטלר והגר"י קמינצקי זצ"ל).

מין הגרש"ז אויערבך זצ"ל היה אומר סדר האושפיזין בליל ראשון של החג, והיה אומר שמכון לצאת בזה למשך כל ימי החג (שלמי מועד עמ' קטז).

קידוש

לפני הקידוש, היה נוהג מין הגרש"ז אויערבך זצ"ל להזהיר לנשים שברכו "שהחיינו" בהדלקת הנרות, שלא תענינה "אמן" על "שהחיינו" שבקידוש, ובדיעבד, אם ענו - **אינו הפסק** (מנחת שלמה תניינא, ס), ויש שפסקו, שאף לכתחילה, יכולות לענות (שו"ת אגרות משה או"ח ד, ק"א). מכל מקום, מי שענתה אמן נכון שלא תשתה מכוס הקידוש, מפני שהפסיקה באמן בין הגפן לשתייה (שו"ת הר צבי או"ח נד שו"ת שבט הלוי ח"ג או"ח סט וחזון עובדיה עמ' קל"ג) ויש שכתבו, שתעשה איזה הפסק ותברך הגפן לפני שתייתה (לוח דבר יום ביומו). ואשה המברכת בכל קידוש הגפן לעצמה לפני שתייתה, לכל הדעות עונה אמן שוב על ה"שהחיינו" שבקידוש.

וכך הכריז מורנו הגרש"ז אויערבך זצ"ל לפני הקידוש בליל ראשון: "יש לכוון באמירת ושמיעת ברכת "לישב בסוכה", גם על מצות אכילת כזית פת בלילה זה בסוכה, ולכן **רצוי** שלא להפסיק בדיבור משעת הקידוש ועד אכילת כזית הפת, וכן **להיזהר** לאוכלו בתוך כדי אכילת פרס [כ 4 דקות, ולקטן יש לסמוך עד 9 דקות], **ולכוון** בקיום מצות סוכה לשם זכירת יציאת מצרים, כדכתיב למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים, ושהם זכר לענני הכבוד" (הליכ"ש סוכות ט, ג וכף החיים, נ).

עמידה בשעת הקידוש

יש הנוהגים לקדש בסוכה **בעמידה** עד לאחר ברכת "לישב בסוכה", ואז מתיישבים, ומברכים ברכת "שהחיינו", כשיטת הרמב"ם שהישיבה תחילת המצווה ויש לקיימה "עובר לעשיה" (שו"ע תרמג, ב ומשנ"ב שם כף החיים, ט וכמנהג האריז"ל עפ"י הזוהר). וכן נהג מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל בליל ראשון של החג. **ויש המקדשים בישיבה**, בפרט כשמוציאים ידי חובת הקידוש גם אחרים (רמ"א משנ"ב וביה"ל שם בשם הרא"ש וכן נהג הגרי"ש אלישיב זצ"ל לקדש בישיבה בסוכות בין בלילה בין ביום (הנהגות רבינו עמ' עו).

נטילת ידיים בסוכה

יש שפסקו, שטוב יותר ליטול ידיים מחוץ לסוכה [בזהירות מהשקיית צמחים ביום טוב או שבת], **משום כבוד הסוכה**. אלא אם כן יש שם כיור העומד לכך (ערוה"ש תרלט, הגר"מ פיינשטיין בשו"ת רבבות אפרים א, תכא וד, קנג). **ולענין נטילת שחרית:** אם המים שמחוץ לסוכה רחוקים יותר מד' אמות מהסוכה [1.92 מטר] – **מותר ליטול בסוכה**. אולם, יש להוציא את מי הנטילה מיד לאחר הנטילה מהסוכה (ערוך השולחן שם).

בציעת פת המוציא

יש שפסקו, שבלייל א' אין יוצאים ידי חובה כי אם בפת שיוצאים ידי אכילת מצה, ולא ב"עשירה", ומעט מלח מותר וצ"ע (פמ"ג סוס"י תרמ"ג). ואכן כתב הגר"מ שטרנבוך שליט"א (מועדים וזמנים א, פ"ו), שיש להדר ולא לאכול ל"כזית" ראשון חלה מתוקה [ולבני ספרד, כמובן, אפילו חלה "חצי מתוקה" אין ברכתה המוציא, כל השנה], למעשה, אף שהנ"ל הידור בלבד, מכל מקום, כתב מטה אפרים תרכ"ה נ"ב: "ומצווה מן המובחר ללעוס ולבלוע בשעת המוציא, את כל ה"כזית" כבאכילת מצה (ראה משנ"ב תע"ה, ט). ובאלף למטה תרכ"ה, פ"ז שיש לאכול "כזית" ראשון לבדו בלא דג או סלטים, ותוך כדי "אכילת פרס" - 4 דקות.

הכוונה בעת האכילה והישיבה בסוכה

הכוונה לצאת ידי חובת מצוות סוכה כתיקונה, לכוון בעת הברכה האכילה והישיבה: שצינו הבורא, לישב בסוכה, לזכור יציאת מצרים, וגם זכר לענני כבוד שהקיף הקב"ה את עם ישראל, להגן עליהם מן השרב והשמש, מפני

שהתורה כתבה בפירוש, "למען ידעו דורותיכם וגו'", ואף שלמעשה, כל שכיוון לצאת ידי המצווה בלבד, **בדיעבד** יצא. מכל מקום, יש לאדם לצאת במצווה חביבה זו בדקדוק כדי לצאת ידי כל השיטות (מ"ב תרכ"ה, א). ובמ"ב תע"ז, ה בשם השל"ה: "ראיתי בני עליה, מנשקים הסוכה בכניסתם וביציאתם".

חובת אישה במצוות ישיבת סוכה

בנות ונשים פטורות ממצוות סוכה - כשם שפטורות מכל מצוות עשה שהזמן גרמא, ואעפ"כ, **בנות אשכנז** כשיושבות בסוכה - רשאיות אף לברך "אשר קדשנו וכו' לישב בסוכה (רמ"א תש"מ ומ"ב, א עפ"י שיטת ר"ת בתוס' ר"ה ל"ג ע"א). מאידך, **בנות ספרד** - אסורות לברך (עפ"י שיטת בעל השו"ע שם), כדברי הרמב"ם: "ואיך תאמר וציוונו, והרי לא ציוונו" **"מכל מקום**, מצווה על כל איש ישראל להושיב אשתו ובני ביתו עמו בסוכה להסתופף בצל השכינה ולהודיעם חסדי ד' עם עמו, כדי שתהיה אהבתו ויראתו על פניהם" (כף החיים תר"מ, ה). ובמנהגי חתם סופר ח, י"א: "כל בניו ובנותיו, חתניו וכלותיו אכלו עמו בסוכה כל ימי החג", ופשוט, שעל ידי ישיבת הנשים בסוכה, על כל פנים בלילה הראשון, מקיים גם האיש יותר בהידור "תשבו כעין תדורו".

חובת קטנים וילדים בישיבת סוכה - "בן קטן, שאינו צריך לאמו", היינו, כבן 5-6 מחנכים אותו לאכול בסוכה (שו"ע תר"מ, ב). ואסור להאכילו בידיים פת, מזונות או תבשיל של חמשת מיני דגן מחוץ לסוכה (ישועות חכמה לבעל מסגרת השולחן קל"ה, ט"ו). כשמזג האוויר קר וגשום, או ילד רגיש, שהשהייה בסוכה עלולה להזיק לבריאותו, או תגרום לו צער – יאכל בבית. כמו כן, קטן המסוגל לכך, מחנכים אותו גם כן, לישון בסוכה אלא אם כן, לילות סוכות קרים (ערוה"ש תר"מ, ב).

תינוק בעריסה, הנזקק לטיפול בלילה ואמו חולה או חלושה, במידה ושינת האב בסוכה עלולה למנוע ממנו את שמיעת קול בכי התינוק – האב פטור משינה בסוכה (שו"ת שבט הקהתי א, קצ"ח עפ"י מקור חיים)

הערה: אין להחליף לתינוק **טיטול** בתוך הסוכה. **וכל שכן**, שלא להושיבו להתפנות שם (רמ"א תרל"ט, א).

הנרדם מחוץ לסוכה

יש שנטו לומר, שהמתנמנם או נרדם מחוץ לסוכה, בבית או בבית הכנסת – צריך להעירו שבכל רגע עובר איסור (בן איש חי א האזינו, ח ודעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל ב"זמן שמחתנו" א, ב). אבל דעת הגרש"ז אויערבך זצ"ל שאין חיוב להעירו מפני שנרדם לאונסו ולא עבר בכך שום עבירה, והישן אינו בר חיובא ופטור מהמצוות (ספר הסוכה פסקים והערות, כז). וכן הכריע הגר"נ קרליץ זצ"ל שהמתנמנם בבית המדרש או בנסיעה הוא כ"עין תדורו", וכך היה נוהג בשאר ימות השנה.

שינה ב"שנה ראשונה" בסוכה

מי שאשתו פוחדת לישן לבדה בבית, או שמצטערת מאד מכך, שבעלה אינו ישן עמה בבית – פטור מלישן בסוכה (שו"ת דברי יציב לאדמו"ר מקלויזנבורג זצ"ל או"ח ב, רעד) וכן דעת הגרש"פ שיינברג זצ"ל (ישמח לב א, עמ' רסא). ואשרי הזוכים לסוכת שינה לבעל וזוגתו.

מיטת קומתיים בסוכה

יש שהורו, שאם אין עשרה טפחים אוויר בין המיטות – מותר לישן בתחתונה (שו"ת שבט הלוי ז, לו ח, קמג וי, פז). וכן דעת הגרש"ז (הליכו"ש ח, כא) והגריש"א (בקונטרס הליכותיו עמ' שג). ומודדים ממעל למזרן שהוא חלק מהמיטה עצמה (ספר הסוכה ב, סב).

הוצאת המיטה מהסוכה בזמן השינה

יש המדייקים מדברי המשנה ברורה (תרמ, כז) שאף בשעת השינה צריך שיהיה השולחן בתוך הסוכה. ובספר "שער המועדים" (להגר"ב ספטימוס שליט"א שיצא לאור עתה) עמ' נא דן באריכות בחידוש דין זה המיוחס לבעל המשנ"ב, וציין, ששמע מהגרי"ש אלישיב זצ"ל שאין דרכו של המ"ב לכתוב חידושים מבלי להביא מקור בשעה"צ, וכאן לא ציין שום מקור לחידוש דין זה. וכן כתב בחוט שני עמ' רט.

ואף מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל (הליכו"ש עמ' קסה) פקפק על שמועה זו, ואמר שנראה שאין זה מדויק. ואמנם, הגר"מ שטרנבוך שליט"א כתב (מועדים וזמנים, שלא) שהמנהג שמוציאים את השולחן בלילה כדי להכניס מיטה לסוכה.

ושמעתי בשם הגאון רבי הלל זקס זצ"ל, שכך היה סגנון המגורים בבית מרן החפץ חיים וסביבתו, שכל השנה באותו החדר היה השולחן והמיטה והארונות וכו' ואולי לדעתו, זהו "תשבו כעין תדורו" אף בשעת השינה.

שינה בסוכה ביחידות - הישן יחידי בלילה, כשאין אור בחדר מסתכן (ראה משנ"ב רלט, ט). מכל מקום לעניין שינה בסוכה, אין לחשוש, משום "שומר מצוה לא יידע דבר רע" (הגר"א במעשה רב, רכא הובא בביכורי יעקב, יח). אמנם, במקום שהשינה ביחידות עלולה לבוא לידי סכנה – אין לסמוך על הנס (כף החיים רלט, יג).

שחרית

אחרי שחרית אומרים הלל שלם, כל משך חג הסוכות **טעו וקראו הלל בדילוג** – חוזרים וקוראים הלל שלם, ואם ברכו בראשון לא יברכו שוב. **הלל** נאמר, בדיעבד **עד השקיעה**, שנאמר: "ממזרח שמש עד מבואו, מהולל וגו' "

נטילת לולב

אכילה ושתייה לפני נטילת לולב

אין לאכול לפני הנטילה, פת או מזונות יותר מ"כביצה" – 56 סמ"ק (שו"ע תרנ"ב, ד). ואף בפחות, אין להקל אלא בצורך גדול (משנ"ב, ז). **שתיית קפה או תה ליישוב הדעת**, מותרת לפני הנטילה (ערוה"ש שם, ה). **בנות ונשים:** מותרות לאכול ולשתות לפני נטילת לולב, שאף כשנטלות לולב, לא קיבלו על עצמן, איסור האכילה (א"א מבוטשאטש תרמ"ח ד"ה עוד).

בדיקת ד' המינים לפני הנטילה: **אין צריך לבדוק בכל יום** את המינים לפני הנטילה, כיון שהוחזקו להיות כשרים, אלא א"כ נפלו או קיבלו מכה (דעת הגר"ש אלישיב זצ"ל).

אחיזת המינים - "ימין ד' רוממה", על כן, אוחזים הלולב עם ההדס והערבה [שלש מצוות] ביד ימין, החשובה יותר, ואת האתרוג [מצווה אחת] ביד החשובה פחות, שמאל. איטר יד [שמאל]: **בן ספרד** - נוטל ככל אדם, לולב בימין ואתרוג בשמאל. **בן אשכנז** - נוטל הלולב ביד שמאלו ואתרוג בימינו.

סדר חלוקת המילים בנענועים שבהלל: ב"הודו" – חוץ משם ד' יעשה בכל מילה נענוע אחד. ב"אנא" – שני נענועים. [אין מנענעים בד'] ב"הושיע" – שני נענועים. וב"נא" – שני נענועים (משנ"ב תרנא, לז).

הקפות עם הלולב למתפלל ביחידות המתפלל ביחידות בביתו, יניח ספר תנ"ך על השולחן ויקיף השולחן (בן איש חי האזינו, ט"ו וראה אשל אברהם בוטשאטש מהדו"ת תרנ"א).

נטילת לולב לאישה

אישה פטורה ממצות לולב (רמ"א תרנ"ח, ט) ככל מצות עשה שהזמן גרמא, אולם **בנות אשכנז** רשאיות אף לברך על הלולב (משנ"ב תרנ"ד, א ותרנ"ח, מ"א) ויש שכתב שנחשבת מצוה זו לגביהן, כאילו קיבלוה על עצמן כחובה (שו"ת רע"א בהשמטות לסי' א). **ובת ספרד**, יש אומרים שלא תברך (ברכי יוסף תרנ"ד, ב בשם רבו הגאון רבי יונה נבון זצ"ל, וכן דעת הגר"ע יוסף זצ"ל ראה שו"ת יחוזה דעת א, פח-פט),

אכן, יש הסוברים שגם בנות ספרד תברכנה על הלולב כדברי "ברכי יוסף" שם ובספרו יוסף אומץ סי' פ"ב "נהגתי לומר לנשים שיברכו על הלולב וכמנהג קדום שהיו נוהגות הנשים בעיר הקודש, הגם שמרן פסק שלא יברכו, נראה דאילו שלטו עיניו הקדושות בתשובת רבי יעקב ממרו"ש וכו' ודאי כן היה פוסק ומנהיג" וכן כתב כף החיים תקפ"ט, כ"ג, שכן היה מנהג ותיק בירושלים שהנשים הספרדיות גם הן ברכו על הלולב, ובשו"ת רב פעלים ח"א בסוד ישרים סי' ב שכן היה מנהג הנשים בבבל.

מפורסם, שמרן הגר"ע יוסף בבחרותו כשהיה בבית הגאון רבי יהודה צדקה זצ"ל ראה שאימו ע"ה ברכה על הלולב, ולשאלתו, הרי אסור לאשה לברך על הלולב ? ענתה: "כך הורה לי לברך מרן הבן איש חי בעצמו, ומצוה עלי לקיים דברי חכמים".

הסרת טבעות היד בנטילת לולב

הכרעת המשנה ברורה (תרנ"א, לו) מן הדין יש לחשוש ולהסיר את הטבעות בעת שמברכים על הלולב, ואם נטלו בלא להסיר הטבעת – **יחזרו וייטלו בלא ברכה**. וכן כתב בילקוט יוסף מועדים עמ' קס"ד: "נכון להסיר את הטבעת מעל האצבע בשעת נטילת לולב, אף שמעיקר הדין אין לחוש".

חובת קטנים ובנים בנטילת לולב

"קטן היודע לנענע, אביו חייב לקנות לו לולב", כיום, רבים נוהגים שהילדים מברכים ומנענעים בלולבו של אביהם (שו"ע תרנ"ז, ב וערוה"ש שם, ב). ויש לדעת, שארבעה מינים שקונים לקטן, צריכים שיהיו כשרים לכתחילה, אך אין חיוב להרבות במחירם כדי שיהיו מהודרים (ביה"ל תרע"ה, ד"ה לדין וכו' וספר חנוך לנער כ"ה, ב).

בנים בני מצוות, צריך האב להשתדל שיהיו בידי בניו הבחורים ארבעה מינים כשרים שיוכלו לנענע בהם כתקנת חז"ל (שו"ת ויברך דוד, ע"ט וכרוז שיצא בתשרי תשמ"ו בחתימת גאב"ד העדה החרדית בעל מנחת יצחק זצ"ל).

קטן שנעשה בר מצווה בחול המועד סוכות, נכון שיברך שהחיינו על פרי או על בגד חדשים ויכוון לפטור גם את ישיבת הסוכה ונטילת ארבעת המינים מאז שגדל (פסקי תשובות תק"מ, ב).

סדר ההושענות תשפ"ו

א סוכות יום שלישי – **למען אמיתך** א' דחול המועד יום רביעי – **אבן שתייה**.
ב' דחול המועד יום חמישי – **אערון שועי**. ג' דחול המועד יום שישי – **א-ל למושעות**. שבת חול המועד – **אום נצורה**. יום ראשון – **אדון המושיע**.

סדר שיר של יום (לפי הגר"א) בימי הסוכות תשפ"ו

יום שלישי א' סוכות – ע"ו. יום רביעי א' דחוא"מ – כ"ט. יום חמישי ב' דחוא"מ – נ. יום ששי ג' דחוא"מ – צד – חציו השני "מי יקום עד סוף המזמור". יום שבת ד' דחוא"מ – צ"ב יום ראשון ה' דחוא"מ – צ"ד עד "כל ישרי לב". הושענא רבה – פ"א. שמחת תורה – י"ב.

סוף זמן מוסף לכתחילה – 1:24

צאת החג: ירושלים – 6:52 ר"ת – 7:27

סוף זמן קידוש לבנה: לכתחילה – בליל שני יד תשרי – כל הלילה. ובדיעבד ליל שלישי ליל יו"ט טו תשרי – כל הלילה.

מבדילים על הכוס בלא בשמים ובלי נר. וכדי לצאת מספק לעניין "ברכת לישב בסוכה" בהבדלה, נהוג לאכול מיד בסמוך להבדלה מזונות כשיעור, ולפחות המבדיל יאכל מהם, ואזי מברכים "לישב בסוכה" בהבדלה, לכתחילה.

סדר הברכות באכילת מזונות בסוכה

יש שפסקו, שכשאוכלים עוגות ומיני מזונות בסוכה, יש להקדים ברכת מזונות לברכת "לישב בסוכה". שברכת "לישב", היא מחמת האכילה ואין אמירתה הפסק. ואף לדעת הגר"א שמברכים "לישב" אף על עצם הכניסה לסוכה, והרי אסור לאכול מחוץ לסוכה (חוט שני סוכות עמ' רנ אורחות רבנו ב עמ' רכו ולוח לא"י). מאידך, דעת מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל שיש להקדים ברכת "לישב" שעיקר הברכה על הישיבה והקביעות בסוכה, והאכילה חלק ממנה, ועל מזונות ישנן דעות שלא לברך "לישב", וא"כ יש לחשוש להפסק ולהקדים ברכת "לישב" (הליכות שלמה סוכה ט, יא שש"כ מח, הערה מה ובשו"ת מנחת שלמה ב, נח). וכן הורה למעשה, לידי"נ הרה"ג אליעזר שטרנפלד שליט"א שיש להקדים ברכת "לישב בסוכה" לפני תחילת ההבדלה, מחשש הפסק (כנדפס ב"הליכות שלמה" סוכה ט, י"א).

"שמחת בית השואבה"

מותר לבן חו"ל להשתתף בשמחת בית השואבה בא"י במוצאי יו"ט הראשון של החג, אף שמנגנים שם בכלי זמר, אבל אסורים לדבר עם בני א"י בענייני חול או משא ומתן, [ולא ידברו עם בן א"י היושב ברכבו, דרך החלון, משום "ממצוא חפצך ודבר דבר" ומשום זלזול בקדושת יו"ט שני]. אבל, התירו הפוסקים, לבן א"י **לצלם** בן חו"ל שאצלו יום טוב שני, אם הוא עושה זאת ביוזמת עצמו, מבלי שציווה עליו בן חו"ל.

אבל ר"ל, יימנע מלהשתתף בשמחת בית השואבה, כשמנגנים שם בכלי נגינה, וכאשר רק רוקדים בלא תזמורת - יש להקל (דעת הגר"ש ווזנר זצ"ל כמובא בספר חוה"מ כהלכתו עמ' ת"ג). ובספר "גשר החיים" כ"ג, ג אות ז מתיר רק לומר "שיר המעלות" אך לא לרקוד.

טעות בתפילת חול המועד - בחול המועד מתפללים ערבית שחרית ומנחה כבחול, בהוספת "יעלה ויבוא". **שכח לומר יעלה ויבוא:** אם נזכר בתוך הברכה - **חוזר ליעלה ויבוא**. נזכר לפני "יהיו לרצון (השני) - חוזר לרצה

וכו'. נזכר לאחר שסיים תפילתו - **חוזר ומתפלל**. **הטועה** והתפלל תפילת יום טוב - **לא יצא** (שו"ת הלכות קטנות א, ד ושו"ת לב חיים ב, ט"ו).

השוכח יעלה ויבוא בברכת המזון בחול המועד אם כבר סיים בונה ירושלים - אינו חוזר. אפילו אם היה מדובר על שבת חוה"מ (שו"ע קפח ז ומשנ"ב, כז).

קיצור דיני חול המועד

שולחן ערוך תקכ"ט: "ימים שבין ראשון לשביעי של פסח ושבין ראשון של סוכות ועד שמיני עצרת - הם הנקראים חולו של מועד וכו' וחייבים בשמחה, כנאמר: ושמחת בחגך וגו' (דברים ט"ז, י"ד) ושמחה זו מצות עשה מן התורה".

חייבים לכבד חולו של מועד במאכל ובמשתה וחייב אדם לשתות יין בכל יום (משנ"ב תקכ"ט, ט"ז וביה"ל ד"ה כיצד ולדעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל דווקא יין ולא מיץ ענבים וראוי לשתות "רביעית"). ויש ללבוש כסות נקיה ולא ינהג כמנהג של חול, לבאה"ט בשם המהרי"ל והח"י אדם קו, א – **יש ללבוש בגדי שבת ויום טוב**. אמנם, במשנ"ב תקכ"ט ובתרס"ד, ט – שיהיו חגיגיים יותר משל יום חול (גם בטיולים ומסלולים), ובמשנה אבות ג, יא: "המבזה את המועדות.... אין לו חלק לעולם הבא" ובבאר היטב שם: שמתנהג ומתלבש בהם כבימות החול. "ותהיה מפה פרוסה על השולחן כל ימי החג (ערוה"ש וכה"ח שם).

תפירה רקמה וסריגה – אסורים. תיקון (כפתור שנתלש, מכפלת שנשרה או קרע) – כשזקוקים לבגד במועד, מותרים (אפילו יש בגד אחר). ובת ואישה תתפורנה בשינוי ("כשיני הכלב", תפר יוצא ותפר נכנס, תפירה לא סימטרית), שלא תהיה "מלאכת אומן".

כיבוס – אסור, אפילו לצורך יו"ט אחרון, ואפילו לא ע"י נוכרי שאם היה מותר, עקב טרדות הימים שקודם החג היו דוחים הכביסות לחול המועד, והוא זלזול למועד, וגם כדי שיכנסו כולם למועד בבגדים מכובסים כראוי (שו"ע תקל"ד, א) **בגדי קטנים** [עד גיל 6 - 7] **וזקנים** או סיעודיים המלכלכים תדיר, **מותר לכבס ואפילו במכונה**, ומותר לתלות בגדי הקטנים בפרהסיה (דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל). הערת הגר"מ פיינשטיין זצ"ל: עבור קטנים המלכלכים מותר

אפילו רוצים בגד נאה יותר, והנוסעים, אינם צריכים לקחת מביתם הרבה בגדים לצורך הקטנים כשיש בזה טורח, כדי שלא יצטרכו לכבס.

כיבוס לגדולים: כשנגמר כל המלאי, ואין אפשרות לקנות, מותר בשעת הצורך לכבס **גרביים, ולבנים**, למחליפים כל יום, וכן מטפחות הידיים ומגבות מטבח – לפי הצורך בדיוק, ולתלות בצנעה. אבל חולצה אסור לכבס, אא"כ אין יותר ואין אפשרות לקנות חדשה, ואין די בניקוי הכתמים ומרגישים תחושה מאד לא נעימה (שו"ת שבט הלוי ח, קכ"ד). **ניקוי כתם:** מותר, לא בניקוי כללי, אלא רק בהשריה במים ומעט סבון, בפרט בכתם שאם לא ינוקה, קשה יהיה בכלל לנקותו (שש"כ ס"ו, ע"ג).

גיהוץ – בבגד שרוצים ללבוש במועד והוא מקומט, מותר לגהץ קפלים קיימים והדגשתם, אך לא ליצור קפלים חדשים (שש"כ סו, נו). ובאופן שטחי, בלא שימוש באדים (הגר"ח פ"ש יינברג זצ"ל). ששימוש בקיטור נחשב כמעשה אומן וכיבוס (הלכות חג בחג ג, כט).

תספורת וגילוח: אסורים, אפילו גילחו לפני המועד, ואף לא ע"י נוכרי "שמא יכנס למועד כשהוא מנוול" – אם היה מותר במועד. ואף לרגילים להתגלח בכל יום, אין בכוחנו לעקור תקנת חכמים (שו"ע תקל"א, ב וביה"ל) יש מתירים חלאק'ה בזמנה.

קציצת ציפורניים: לבני **ספרד** – מותר כרגיל. **לבני אשכנז** – רק אם קצצו לפני המועד (משנ"ב, ב), ואפילו נטלו כמה ימים לפני המועד, מותר בחוה"מ, כיון שלא היה לו מה ליטול בערב החג (ערוה"ש שם), כשהם **חציצה** לנטילה, או לצורך מצווה ולמוהל – **מותר** ובכל אופן, מותר בשינוי, ביד או בפה.

קניות בגדים כלים ונעליים: מותרים לצורך המועד (אפילו למתנה), או כשיש מכירה זולה או כשלא ימצא אחר המועד.

כתיבה: אסורה. אא"כ לצורך מצוה (פרסום שעורים, השבת אבדה וכדומה), מותר לכתוב חידושי תורה גם כשאינו חושש לשכחם, וכן לכתוב שיעור ששומעים (שו"ע תקמה, ט ומ"ב, מז). וכן מותר לכתוב דברי תורה באופן שהכתיבה מסייעת להבנה (חוט שני, יט). ומותרת כתיבה ל"דבר האבד" (רשימה לקניות, מספר טלפון גורלי, מרשם רפואי וכדומה) וזה מותר בלא שינוי. ושמעתי מהגר"ק כהנא זצ"ל שראה בכיס מרן החזו"א בחול המועד עט,

ולשאלתנו ענה מרן: "אם אשמע על חולה ר"ל או יולדת שצריך להתפלל לשלומם שאוכל מיד לרשום השם". מותר לכתוב "שטר תנאים" במסיבת השידוכין וכן מה שהמחותנים מסכמים ביניהם (מ"ב שם, כא והלכות חג בחג).

כתיבה על עוגה מותרת, שאין זו כתיבה גמורה והוא הדין הדפסת דף אכיל עם כיתוב או תמונה על גבי עוגה, אין זו כל כך מלאכת אומן (ראה דעת הגרשז"א זצ"ל בשכ"כ סו, הערה כט).

שימוש במחשב (חסום): אסור להוציא במדפסת, אא"כ לצרכי מצוה או צרכי רבים או דבר אבד, הקלדת חומר יש להקליד רק לשמירה זמנית (בדיסק-און-קי), ולא לתוך החומרה (הארד דיסק), משום שזה כבונה (דעת הגרשז"א והגר"ש ואזנר זצ"ל). **שליחת דואר אלקטרוני** – מותרת (אותיות פורחות באוויר). **ציור ומלאכות:** מותרים לילדים עד גיל 8 אם ישתובבו משעמום.

הערה חשובה עקב הימצאות עובדים ועובדות זרות: כל דבר שאסור לישראל לעשותו, אסור לומר לנוכרי לעשותו, בין בטרחא ובין בסחורה. אלא אם כן, לצורך מצוה שרוצים לקיימה במועד (שו"ע תקמג, א מ"ב וביה"ל).

מלאכות המותרות במועד

א. צרכי המועד – מותרים, כשנעשים במעשה הדיוט, לדוגמה: במהלך נגינה, פקע מיתר, מותר לתקן במעשה הדיוט לא ע"י תקן מקצועי. צילום הקלטה (מבלי לפתח התמונה). **טיפול ברכב:** מותר תיקון שאינו מצריך מכונאי, כגון: תיקון תקר (פנצ'ר), הוספת שמן או החלפת נורה לצורך המועד אבל לא תיקון הגלגל החילופי ה"ספער" שנחשב מעשה אומן (שו"ת שבט הלוי א, קסו). אין לתקן אופניים, אלא אם נחוצים לצורך קניית אוכל. **ב. צרכי רבים** – תיקון כבישים חשמל מים, מעלית בבניין רב קומות **ג. צרכי אוכל נפש** – כולל תיקון מקרר, כיריים **ד. דבר אבד** – רק כשייגרם הפסד (אפילו ספק הפסד), כגון השקייית עציצים וגינה בימי שרב. **ה. פועל שאין לו מה שיאכל** (אפילו זקוק לשלם חובות, ויחסר לו לחג).

כל צרכי בריאות הגוף וצרכיו – מותרים, כגון טיפולים רפואיים, בדיקות חיוניות, אך לא לכוון למועד, רק כי יש אז זמן פנוי. מותר חיתוך נייר טואלט, ניקוי הבית, כל הנוגע להיגיינה. מותרת שמירה על קטנים (בייבי סיטינג), אבל יש להשתמש בחלק מהתשלום להוצאות החג (הגרי"ש אלישיב זצ"ל)

בישול בסוף חול המועד: אסור להכין במכוון לקראת הימים שאחרי המועד, אבל אין צריך לצמצם, ואם יישאר - מותר (שו"ע תקל"ג, א). מכל מקום, בישול בחול המועד **לצורך החוגגים יום טוב שני:** לדעת הגאון רבי שלמה זלמן אויערבך זצ"ל - מותר (שו"ת מנחת שלמה א, י"ט).

שבת חול המועד סוכות

הדלקת הנרות: ירושלים - 5:37

לכתחילה מקום הדלקת הנרות בסוכה (שו"ע תרל"ט, א). ולהעביר את הנרות לאחר הדלקתם על ידי מי שעוד לא קיבל עליו שבת לתוך הבית – **אין לעשות כן**, שאסור לטלטל את הנרות לאחר הדלקתם (משנ"ב רסג, מח). בלתי אפשרי להדליק בסוכה – לעיל עמ' 78.

קבלת שבת יש נוהגים לומר מקצת ממזמורי קבלת שבת, ובנוסח אשכנז אומרים "מזמור שיר ליום השבת". תפילות השבת, **בנוסח שבת כרגיל**, בהוספת **"יעלה ויבוא"**, פרט למוסף שבנוסח יום טוב ובהזכרת שבת (שו"ע תרס"ג, ב).

המתפלל בטעות בערבית, שחרית או מנחה נוסח של חג, במידה והזכיר עכ"פ שבת - **יצא** (הוראת הגרי"ש אלישיב זצ"ל שלא כבשו"ת אג"מ או"ח ד, כ"א שלא יצא). המתפלל בטעות **במוסף**, של שבת, והזכיר "יעלה ויבוא" - **נראה שיצא** (ראה חיי אדם כ"ח, י"ב ושו"ת רבבות אפרים ד, צ"ח).

שחרית

הקפות באמירת ה"הושענות"

בשבת אין מקיפים את הבימה ואף לא מוציאים ספר תורה, בזמן אמירת ה"הושענות", אלא פותחים את ארון הקודש, ואומרים **"אום נצורה"** - ההושענא המיוחדת לשבת, ולאחר מכן אומרים "כהושעת אדם וכו' הושיעה את עמך וכו'". (רמ"א תר"ס, א ומשנ"ב). יש קהילות שאומרים את ההושענא – לאחר תפילת מוסף.

קהלת

בני אשכנז קוראים מגילת קהלת בשבת חול המועד לפני קריאת היום (רמ"א תרס"ד, ב). והטעם שקוראים קהלת מפני שהם ימי שמחה, וכתוב בקהלת

"ולשמחה זו מה עושה" (משנ"ב תצ, יז). ומה שמקדימים קריאתה לקריאה בתורה וכן נוהגים בקריאת מגילת שיר השירים בשבת חוה"מ פסח, ורות בחג השבועות לפני שקוראים בתורה, ואין חוששים ל"תדיר ושאינו תדיר - תדיר קודם", מפני שקריאת קהלת, רות ושיר השירים, רק מצד המנהג, ומקדימים קריאתן משום חביבותן, מה שאין כן במגילת אסתר בפורים בבוקר, שהיא חובה, מקדימים קריאת התורה משום "תדיר" - מרן הגרש"ז זצ"ל בשש"כ נ"ח, הערה ק"ו).

הקוראים קהלת מתוך קלף, מברכים "על מקרא מגילה" (מ"ב תצ, יט עפ"י מג"א) ו"שהחיינו" (לבוש ת"צ, ה מעשה רב, קע"ה וכן נהג החזון איש זצ"ל אורחות רבינו ב, עמ' קיב). **ויש שפסקו** שאין מברכים "שהחיינו" (שו"ת תשובות והנהגות א, שכ"ג) ולמעשה, נוהגים לברך, ולדעת, הנמנעים מלברך שהחיינו, טוב שילבש הקורא בגד חדש, ויכוון בברכת "שהחיינו" שעל הקריאה גם על הבגד (הגרי"ש אלישיב זצ"ל בהלכות חג בחג שבועות עמ' קל"ה).

מוציאים שני ספרי תורה. וקוראים לשבעה קרואים בספר הראשון "ויאמר משה ראה אתה וגו' פסל לך וגו' " (שמות לג, יב). [שיש בו ענין סוכה - מ"ב תרסג, ח]. ובספר השני "וביום החמישי וגו' (במדבר כט). **והפטרה**: מיחזקאל לח, יח והיה וגו' ביום בא גוג וגו' [לפי שלעתיד תהיה מלחמת גוג ומגוג בתשרי - מ"ב שם]. **ברכות הפטרה**: של שבת בהזכרת יום טוב. ולגר"א - רק שבת.

שיר של יום - **צב**

הלכות הנוגעות לסוכה בשבת

נפל הסכך או התפרקו הדפנות בשבת של סוכות, אף שביום טוב מותר לתקנם ב"אמירה לנוכרי", בשבת, אפילו בשעת הדחק גדולה, כשאין סוכה אחרת ויתבטלו משמחת יום טוב - **אין להקל** (הכרעת המשנ"ב תרל"ז, א עפ"י שו"ת בית יצחק, י"ג שרק ביו"ט התירו, בצרוף שיטת התוס' שבונה ביו"ט הותר מן התורה).

סוכה במקום שאין עירוב סוכה הנמצאת בגינה פתוחה, שאינה מוקפת מחיצות, או בשדה בסמוך לבית, ואין עירוב, אסור להוציא בשבת מהבית לסוכה או מהסוכה לבית דרך רשות הרבים או כרמלית (משנ"ב תרל"ד, ח). כמו כן, שתי סוכות בחצר אחת ולא עירבו שם "עירובי חצרות", ואין עירוב כללי של

"שיתופי מבואות" - אסור לטלטל מזו לזו אלא על ידי נוכרי. ויש לציין, שסוכת החג בחג אינה חשובה דירה, לאסור על בני החצר בלא עירוב (מ"ב, ש"ע, ד ושעה"צ שם, ג).

אכילת עראי מחוץ לסוכה בשבת - כל ימי סוכות, אסורה אכילת מיני מזונות, עוגות, חביתיות, קוסקוס, בורגול דייסות קוגל אטריות וגרנולה (מחמשת מיני דגן) יותר מכשיעור ביצה [כ 56 סמ"ק] מחוץ לסוכה (ראה "פסקי תשובות תרל"ט, ח). ובשבת נכון להחמיר שלא לאכול אף לא "כזית" מהם מחוץ לסוכה, אם הוא עדיין לפני סעודת השבת הקבועה (לוח א"), שאף שהמ"ב לא חילק בין שבת לחוה"מ אבל הגרע"א בהגהותיו נקט כשיטת הצ"ח לסוכה מ"ט ע"ב).

נטילת לולב בשבת

אין נוטלים את הלולב בשבת, (אפילו חל יום ראשון בשבת), שגזרו חכמים, שמא ייטול את הלולב בידו ויעבירו ארבע אמות ברשות הרבים, כדי להראותו לחכם ולשאול הלכות נטילתו (שו"ע תרנ"ח, ב).

טלטול ארבעת המינים בשבת

שו"ע תרנ"ח, ב: "ואסור לטלטל הלולב [ההדסים והערבות] בשבת, דהוי כאבן, אבל האתרוג מותר בטלטול, דראוי להריח בו". אמנם כיום שאין נוהגים להריח באתרוג ואינו עומד לכך, אם אדם מקפיד על האתרוג, הכרעת הפוסקים, שאף האתרוג אסור בטלטול כמוקצה מחמת חיסרון כיס בין בשבת שבחג בין בשבת שלפני החג, וכל שכן האתרוגים וההדסים העומדים לסחורה (הכרעת ערוה"ש ש"ח, י"ז ודעת הגרש"ז אויערבך זצ"ל בשש"כ כ"ב, הערה נ"ה והגר"ש אלישיב זצ"ל בשלמי יהודה א הערה, מ"ז).

אתרוג של מצווה – אינו מוקצה אלא לאכילה, אבל אינו מוקצה מלהריח בו. ואף שלכתחילה יש אומרים, שיש להימנע מלהריח באתרוג כל ימי החג, מחמת ספק אם יש לברך על הריח בחג, מכל מקום, בשבת שהאתרוג אינו עומד למצוותו – יש להקל לברך עליו ברכת הריח "הנותן ריח טוב בפירות" ולהריח בו (ספר ארבעת המינים השלם עמ' שפ"ב). אבל **הדס של מצווה** – מוקצה אף להריח בו.

הוצא הלולב בטעות מתוך המים בשבת, אסור להחזירו למים, ואף שמוקצה, כל זמן שהוא בידו מותר להניחו במקום שירצה, כיוון שכשיחזיר הלולב למים -

יטלטל את המים המוקצים והאסורים בטלטול, ושיכשוכם זהו טלטולם (שער הציון תרנ"ד). **טוב להדר** שלא יהיו הלולב ומיניו כבושים במים "מעת לעת" [משך 24 שעות רצופות], כך נהג להחמיר החת"ס בתשובתו חלק יו"ד, פ"א: "וכן אנו נוהגים בלולב ומיניו בשבת שבחג, להסירם מן המים ע"י גוי בסוף היום, שלא יהיו כבושים" (הובא במנהגי חת"ס, פ"ח).

אין אומרים אב הרחמים ולא צדקתך וגו' במנחה

בתום הסעודה השלישית, מותר לפנות את הכלים מהסוכה, ואין בזה משום איסור הכנה משבת לחול, כיון שהוא לכבוד הסוכה (ספר ארבעת המינים כהלכתם עמ' קיג).

צאת השבת: ירושלים – 6:47 ר"ת - 7:27

אשכנזים - אין אומרים ויהי נועם וגו' **ספרדים - אומרים**

הבדלה: מבדילים כבמוצאי שבת. וכדי לצאת מספק לעניין "ברכת לישב בסוכה" בהבדלה, נהוג לאכול מיד בסמוך להבדלה מזונות כשיעור, ולפחות המבדיל יאכל מהם, ואז ברכת "לישב בסוכה" בהבדלה, לכתחילה. **ויש לציין**, כנ"ל במוצאי יו"ט ראשון, שמו"ר הגרש"ז אויערבך זצ"ל אמר לידי"נ הרה"ג אליעזר שטרנפלד שליט"א שיש להקדים ברכת "לישב בסוכה" לפני תחילת ההבדלה, מחשש הפסק (כנדפס ב"הליכות שלמה" סוכה ט, י"א). **בני ספרד - אין מברכים** "לישב בסוכה" על ההבדלה.

עליה לרגל בזמן הזה

שו"ת הרשב"ץ ח"ג כ"א: "גם בזמן הזה קיימת כעין מצות עליה לרגל, שאף לאחר החורבן, מכל מקום, קדושת המקדש וירושלים קיימת לעולם, ואף לאחר החורבן עלו ממצרים ושאר ארצות לחונן מקום מקדשינו. **רמז לדבר**, במדרש שיר השירים פרק א': "עיניך יונים" - מה יונה זו אע"פ שאתה נוטל גוזלה מתחתיה - אינה מנחת שובכה לעולם כך ישראל אע"פ שחרב בית המקדש, לא בטלו ג' רגלים בשנה. על כן, יש המשתדלים לבוא אל פני שריד בית מקדשנו ואומרים: "ומפני חטאינו גלינו וכו'" "בנה ביתך כבתחילה וכוונן מקדשך על מכונו והראנו בבנינו ושמחנו בתיקונו", ואומרים שיר המעלות.. עומדות היו רגלינו בשערייך ירושלים וגו'.

נטילת לולב בירושלים ת"ו בין החומות

בעל ה"ביכורי יעקב" (בסי' תרנח, א) עורר את השאלה: האם מצות נטילת לולב כל שבעה נהגת בזמן הזה מדאורייתא בירושלים שבין החומות, כפי שנהגה במקדש. ומקורו, במחלוקת הראשונים בפירוש המשנה במסכת סוכה (פ"ג מ' י"א): שלרמב"ם בפיה"מ (ד"ה בראשונה) ירושלים בכלל המקדש לעניין נטילת לולב, וכל שבעת הימים מצוה זו נהגת בה מדאורייתא. וכבר האריכו גדולי האחרונים בשקלא וטריא על דבריו. **א.** לעניין מי שהזדמן לירושלים העתיקה בימי חג הסוכות, לאחר שכבר נטל לולב בברכה בבית הכנסת. האם צריך ליטול לולב בשנית כדי לצאת ידי המצווה מדאורייתא לדעת הסוברים כן? **ב.** מי שמתכוון להגיע לירושלים העתיקה – כמו שראוי לעשות, זכר למצות העלייה לרגל – האם עדיף שיימנע מנטילת הלולב בביתו כדי שיזכה לקיים את עיקר המצווה בחיוב דאורייתא בברכה? **ג.** האם כל ה"פסולים" של ארבעת המינים שאנו מקילים בהם בששת ימי החג האחרונים פוסלים בירושלים העתיקה בכל שבעת ימי החג כמו ביום הראשון? ולדוגמא: האם ניתן להשתמש בלולב שאול למי שאין לו לולב ברשותו?

ואמנם, ה'דברי יציב' (או"ח סי' רעג) נקט שהרמב"ם חזר בו בהלכותיו ממה שכתב בפיה"מ"ש. אך כאמור, ה"ביכורי יעקב" הסיק בדעת הרמב"ם **שכל ירושלים קרויה מקדש**. ולדעתו, קדושת ירושלים והעזרה לא בטלו בזמן הזה לפחות לשיטת הרמב"ם. ודבריו הובאו למעשה גם בלוח א"י להגרי"מ טיקוצ'ינסקי ובספרים אחרים. ועיין בשו"ת ציץ אליעזר (ח"י סי' ב) שדחה למעשה את סברת הביכורי יעקב, משום שגם אם הרמב"ם סובר עקרונית שירושלים היא בכלל המקדש, עדיין ישנן ספיקות נוספים אם מצות הנטילה במקדש נהגת בזה"ז. **ספק אחד:** שמא היוצא בנטילת לולב דרבנן נפטר כבר אפילו ידי מצות הנטילה מדאורייתא. **וספק שני,** שמא קדושת ירושלים בטלה לפחות בזמן שהמקדש חרב ואינו ראוי לביאה. ומרן הגרשז"א במנחת שלמה (ח"ב-ג סי' נז) הוסיף עוד פקפוק על דברי הביכורי יעקב, ש"גם אם ירושלים בזה"ז היא בכלל "לפני ה'" מסתבר שדין שמחה אינו נוהג בה אלא בזמן שביהמ"ק קיים וצ"ע".

הלכה למעשה: הכרעת גדולי הפוסקים, שאין מצוה מיוחדת ליטול לולב בירושלים העתיקה, ועדיף לכל אחד לקיים מצוה זו במקומו משום "זריזים

מקדימים למצות" אא"כ יבוא לתפילת כוותיקין בעיר העתיקה. ומי שנטל כבר את הלולב במקומו, אינו צריך לחזור וליטול לולב פעם נוספת כשהזדמן לירושלים. והוא הדין לגבי ה"פסולים". נראה, שכל המומים שפוסלים את ארבעת המינים ביום הראשון אך כשרים בשאר הימים – יש להקל בהם כל שבעה **גם בתוככי ירושלים העתיקה**. עד שנזכה כולנו לעלות אל הר בית ה' ולקיים שם מצות שמחה כהלכתה מדאורייתא בלולב כשר.

[**אמנם חובה לציין שמרן** הגרי"ש אלישיב זצ"ל הקפיד לבוא בכל ימי חוה"מ בנץ החמה לכותל, ולברך על הלולב לקיים המצווה מדאורייתא. והגר"ח קנייבסקי זצ"ל הקפיד לבוא לכותל בימי חוה"מ סוכות דווקא בלילה].

הושענא רבה

יש נוהגים להיות ערים בליל הושענא רבה [בפרט נוהגים כן, בני ספרד] מפני שהוא ליל גמר החתימה (משנ"ב תרס"ד, א פע"ח שער כ"ט ושער הכוונות דף קב), יש נוהגים לקרוא ספר דברים – **משנה תורה**, ויש

הקוראים אותו בציבור מתוך ספר תורה בלא הברכות, ובמנהגי האדר"ת זצ"ל עמ' קלט "ליל הושע"ר קראתי משנה תורה בהסוכה שלי, בס"ת שלי וכו' ולהשערתי קבעו זאת רבותינו הראשונים ז"ל לזכר מצות הקהל שקרא המלך משנה תורה בבית המקדש בחג הסוכות". נשים רשאיות לומר התיקון, שיש בו חותם הדין, "וגם נשי בעי חיי" (בא"ח ובשו"ת רב פעלים).

קריאת תהילים: הנוהגים לגמור תהילים בהושענא רבה, יש המתחילים אחר חצות הלילה: (12:25) אף שמן הדין התיירו לקוראם אף קודם חצות, מפני שהם ימי רחמים ורצון (שו"ת לבושי מרדכי או"ח קפ"ו ושו"ת בצל החכמה ד, מ"ד), **והמקדימים** נזהרים להתחיל רק אחרי זריחת אור הלבנה – **10:25**.

בשחרית: משכימים לבית הכנסת, מרבים בפסוקי דזימרה כבשבת ויום טוב, ואומרים גם "מזמור לתודה", אבל אין אומרים "נשמת" (שו"ע תרס"ד, א ומשנ"ב, ב). והנעורים במשך הלילה יזהרו שלא להתפלל בטרם זמן תפילה [הנץ - 6:40]. ובשע"ת תרס"ד, מעשה בעיר מגנצה שטעו ונתעטפו בטלית ותפילין [בחול"ל] בטרם עלות השחר וסיימו פסוד"ז וכו' ובערב ראש חודש ציוו לגזור תענית על הניחו טלית ותפילין והתפללו בלילה, (מהרי"ל הל" סוכה).

הפרידה מהסוכה

סיימו לאכול בסוכה, ביום הושענא רבה, מכל מקום אין לסותרו, שכל היום עומדת לאכילה ולשינה (שו"ע תרסו, א) לאחר הגעת זמן מנחה קטנה – 3:45 מוציאים הכלים והשולחן וכו' שצריכים להיות טוב בבית מן הסוכה (שו"ע שם פמ"ג וכף החיים, ב) ולעת ערב נפרדים מהסוכה בטעימה בה, בישיבה, ולאחר מכן אומרים את ה"יהי רצון וכו'" הנדפס בסידורים (רמ"א תרס"ז, א). ומנהג חסידים ואנשי מעשה כשיוצאים מהסוכה מנשקים לה, ויוצאים בהליכה לאחר (כה"ח, ח).

המעוניינים לאכול או לישון בסוכה בשמיני עצרת-שמחת תורה, יסירו לפני כניסת החג, במקום אחד בסכך ד' על ד' טפחים (32 על 32 ס"מ), ואמר לי הגר"ש אלישיב זצ"ל שלדעתו די להניח בסוכה קדירה גדולה במקום בולט שע"י זה ניכר שאין האכילה או השינה למצווה.

סגולת עלי הערבות: כתב בספר מנורת המאור פרק ז נר ג, ד: "שמעתי שיש בערבה של הושענא רבה סגולת שמירה למתכוון בה, בסכנת דרכים, כפי כושר מעשיו וטוב כוונתו" על כן, יש הנושאים ברכבם מעלי הערבה. וכן כתב הגר"ח פלאג'י זיע"א בספר מועד לכל חי: "יש בערבות סגולה להינצל מליסטים, ויישא אצלו או במעילו מהערבות, או יניחם בבית במקום שידוע לו היכן מונחות, ובשעת סכנה, יחשוב בהן, וינצל מכל רע.

נגיסה מן האתרוג, כסגולה ללידה קלה - אחר התפילה, כששבים מבית הכנסת, יש מעוברות שנהגו, לתת לצדקה, ולנגוס מהפיטם של האתרוג [שיש האומרים, שעץ הדעת, אתרוג היה], ואומרות התפילה הבאה: "ריבנו של עולם, בשביל חוה שאכלה מעץ הדעת גרם אותו החטא מיתה בעולם, ואם הייתי באותו זמן לא הייתי אוכלת ולא הייתי נהנית ממנו, כמו שלא רציתי לפסול אתרוג זה בז' ימי החג שעברו, והיום שפסלתי אין בו מצווה, ותקבל ברצון את תפילתי ותחינתי שלא אמות מלידה זו ותושיעני לילד בנחת ובלי צער, ולא יהיה לי ולולדי שום נזק, כי אתה האל המושיע" (מטה אפרים באלף המגן שבסוף הספר סי' תר"ס סעיף ו מספר נזיר שמשון בשם כתב יד

שמיני עצרת – שמחת תורה

מצוה להימנע מסעודה בערב יום טוב מתחילת שעה עשירית – 3:16

נר זיכרון: נוהגים להדליק לפני יום טוב שמזכירים בו נשמות - נר זיכרון לעילוי הנשמות (**יזכור**), הנערך, בחג שמיני עצרת, ונר אחד עולה לכל הנפטרים, ומזכירים בעת ההדלקה שמותיהם (**בני אשכנז** - עם שם האב. **בני ספרד** - עם שם האם). יש הנוהגים, שהאיש מדליק נר אחד עבור משפחתו והאישה נר אחד עבור משפחתה.

שכחו להדליק נר זיכרון לפני יום טוב: יכולים להדליק (בהעברת אש) בליל יו"ט - בסמוך לשולחן האכילה (שלא יהא "נר לבטלה", שביו"ט אין להעביר אש, אלא לצורך, מאור, בישול או חימום בלבד). **מזכרו רק ביום**, יש להדליק בבית הכנסת, ולקיים: "כבדו ד' באורים". (שו"ע תקי"ד וביאור הלכה שם).

הדלקת הנרות

בליל שמיני עצרת: ירושלים – 5:33

מברכים על הנרות: "**להדליק נר של יום טוב**" ובנות אשכנז והנוהגות כבן איש חי מברכות **שהחיינו** בהדלקת הנר ובנות **ספרד** עפ"י הגר"ע יוסף זצ"ל עדיף שתצאנה בברכת שהחיינו שבקידוש.

בנוסח תפילת שמיני עצרת, וכן **בקידוש** אומרים: "**ותיתן לנו את יום השמיני חג העצרת הזה**". הטועה ואמר "את חג הסוכות" – נחלקו הדעות אם יצא, וטוב שישמע הקידוש שנית מאחר. הטועה ואמר כבר בלילה "משיב הרוח ומוריד הגשם – אינו חוזר (משנ"ב קי"ד, ב).

הערה חשובה: כתב בספר שפתי צדיק: "שמעתי מפי קדשו זקני ז"ל (בעל חידושי הרי"ם ז"ל) שביום שמיני עצרת. המתפלל בציבור, על ידי זה יתוקנו כל תפילותיו שהיו ביחידות מכל השנה".

יש שכתב, שיש **להקדים** אמירת "ברכו בתרא" להקפות - להוציא את העוזבים את בית הכנסת במהלך ההקפות (שו"ת מנחת יצחק ז, י).

הקפות עם ספרי התורה

ריקוד עם ספר תורה פסול: ספר פסול דינו בשבת ויום טוב כמוקצה מחמת חיסרון כיס, שהרי אסור לקרוא מתוכו, והוא עומד לתיקון, מכל מקום, בשמחת תורה נהגו להקיף גם בספרי תורה פסולים, ואין חשש בדבר (דעת מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל בשלמי מועד עמ' קע"ד).

ריקוד בן חו"ל הנמצא בארץ ישראל

ביום שמחת תורה יכולים גם בני חו"ל המתארחים בא"י לרקוד כרגיל בהקפות עם בני א"י אף שלהם אין זה אלא שמיני עצרת, משום שרוקדים לכבודה של תורה (הוראת הגרש"ז אויערבך זצ"לך בספר יו"ט שני כהלכתו ב, טז).

ישיבה בעת ההקפות

כתב המשנה ברורה קמ"ו, י"ז: ודע שבעת שנושאים הספר חייבים לעמוד, עד שייעלם הספר מעיניו או עד שיגיע למקומו, ואפילו סמיכה [הישענות] אסורה, שסמיכה כישיבה". כנלמד מ"ויעבור מלכם לפניהם ויעמדו".

יש המלמדים זכות על היושבים מחמת עייפותם או חולשתם בעת ההקפות: א. חובת העמידה, מן הדין, בתחילת כל הקפה כשאומרים הפסוקים והפזמון, ובוודאי בעת הוצאת הספרים והחזרתם לארון, שאז נקרא ש"נושאים את הספר", אבל לאחר מכן, בפרט כשמתרכזים נושאי הספרים ורוקדים סביבם, הרי זה כאילו הספר "נמצא כעת במקומו" (ערוה"ש, הגרש"ז אויערבך זצ"ל בהליכות שלמה מועדים, ל"ב, ט והגר"ש דבליצקי זצ"ל).
ב. כשרוקדים אנשים סביב הספר והם צמודים זה לזה בפחות מג' טפחים, הרי שבלא ידיעתם, הם נחשבים כמחיצה החוצצת בין הספרים לבין היושבים וכאילו הספר ברשות אחרת, ואז בשעת הצורך והדחק, מחמת העייפות, יש להקל (הגר"י נויבירט זצ"ל בשש"כ).

יש לציין, שבבית הכנסת "אהבת תורה" בירושלים ת"ו, בעת התקנת הספסלים לישיבה, הוסיפו, בעלות נוספת, בהשתתפות המתפללים, בכל ספסל, עוד קרש לאורך הספסל בין רגליו, כדי שיהיה לבוד, ומאחורי כל ספסל - כרשות אחרת, ויכולים המעוניינים לשבת לכתחילה, מאחורי הספסל הראשון. **ואמנם,** מרן החזון איש והגרי"י קניבסקי זצ"ל, הקפידו שלא לשבת, אלא כשספר תורה היה בידיהם (אורחות רבנו ח"ב). ומרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל אמר פעם בשמחת תורה, במתק לשונו: "אלו פנים יהיו לדבר, שכל זקני התלמידי חכמים יהיו מחוץ

לבית הכנסת, ורק הצעירים ירקדו עם התורה..... על כן, חובה ללמד זכות בדבר".

הערה: בשמחת תורה בעת הריקודים והשמחה לכבודה של תורה, יש להקפיד על כל גדרי הצניעות, ועל קיומה של מחיצה כדין בין עזרת גברים לבין עזרת הנשים – שזהו כבודה של תורתנו הקדושה.

זמן אמירת "שנים מקרא ואחד תרגום" של "וזאת הברכה" - בהושענא רבה (משנ"ב רפ"ה, י"ח וכה"ח, כ"ט בשם האריז"ל והחיד"א וכן נהג החזון איש הובא בספר זכור לדוד עמ' רמ"ה). מכל מקום, קרא ביום שמיני עצרת - לא הפסיד. וצ"ע שהמשנ"ב בתרס"ט, ד כתב לקרוא בשמחת תורה.

הזכרת נשמות – "יזכור"

"יזכור" יכול להיאמר גם ביחידות – "גשר החיים להגרימ"ט זצ"ל (ח"א פרק לא אות ב). ועיקר העילוי לנשמת הנפטרים, בנתינת צדקה, לעילוי הנשמה, כנאמר: "כפר לעמך ישראל" - אלו החיים "אשר פדית" - אלו המתים. ויש לתת את הצדקה מיד למחרת יו"ט (מנהג בעל תרומת הדשן), ויש הנותנים לצדקה כבר בערב יו"ט, וב"יזכור" אומרים: "בעבור שנתתי לצדקה בעבורם".

תפילת גשם

בתפילת מוסף, **למנהג אשכנז** לפני תפילת לחש אומרים **"תפילת גשם"** ולאחר הכרזת הש"ץ מתפללים לחש בהזכרת **"משיב הרוח ומוריד הגשם"** מנהג **נוסח ספרד** לומר "תפילת גשם" בחזרת הש"ץ. ואם הכריזו "משיב הרוח ומוריד הגשם" - אומרים גם הם בלחש משיב וכו'. **שאלת הגשמים** בברכת ברך עלינו וכו' - אינה אלא **מיום ז' בחשוון**.

המתפללים ביחידות, לא יקדימו ביום זה תפילת מוסף לפני הזמן שמתפללים מוסף בבית הכנסת שבמקומם. ומכל מקום, היודע **בוודאות** שכבר הכריזו בבית הכנסת, אף שלא שמע בעצמו – **מזכיר**. ואם אינו יודע, **לא יזכיר** גשם אלא בתפילת מנחה.

הטועה, ואמר "מוריד הטל" במקום "משיב הרוח ומוריד הגשם": אם נזכר בטרם אמר "ברוך אתה... מחיה המתים" - **אומר במקום שנזכר** (לאחר סיום העניין שבמשפט בו נזכר). נזכר לאחר מכן - במקומות שאומרים בקיץ "מוריד הטל" כיון שאמר עכ"פ "מוריד הטל" - **ממשיך בתפילתו**, שהרי הזכיר שבח מים (שו"ע קי"ד, ה מ"ב וביה"ל).

הערה: מותר להחליף בשבת ויום טוב שלטים הקבועים בטבלה על קיר בית הכנסת, שהדרך להחליפם להזכרת "משיב הרוח ומוריד הגשם" ו"יעלה ויבוא" "פרקי אבות" "ספירת העומר" וכדומה, מפני שאינם מוקצה (שלמי יהודה ג, ט קצות השבת ח, ט"ז).

נשיאת כפיים - יש אומרים, שאין נושאים כפיים במוסף בשמחת תורה מפני שרגילים לקדש ולשתות לפני מוסף ושכיח ששותים משקאות משכרים (משנ"ב סוס"י תרסט בשם הלבוש). ויש נוהגים לעלות לדוכן, **בתנאי** שהכהן נזהר שלא ישתה רביעית יין. אבל מיץ ענבים – מותר לשתות (משנ"ב שם בשם א"ר וכן הוא במנהגי החזון איש הערה פב).

סוף זמן תפילת מוסף לכתחילה – **1:21**

צאת החג ירושלים – 6:44 ר"ת – 7:19

ימי סוף תשרי - כתב הגר"ח פלאג'י זצ"ל בספרו מועד לכל חי כ"ה, מ"ח: "הימים של סוף תשרי הם ימי שורש לכל השנה, לקראת חודשי השנה, והיא סגולה נפלאה לעזר מד' יתברך לכל השנה".

תפילת יום כפור קטן – אינה נאמרת לקראת ראש חודש חשוון, מפני שהוא עדיין תשרי שאין אומרים בו וידוי ולא תחנון. אמנם, המתענים בכל ערב ראש חודש – מתענים גם כן, ערב ראש חודש חשוון (כף החיים תכ"ט, ל"ו).

תזכורת - שעון חורף: במוצ"ש נח אור ל ד חשון, מחזירים את מחוגי השעון לשעון חורף – חזור בשעה, כלומר, בשעה **24:00** תהיה השעה **23:00**. שימו לב !!! למחרת, בוקר יום ראשון כ"ה תשרי: נץ החמה – **5:50** סוף זמן קריאת שמע: מג"א – **7:51** הגר"א – **8:36** סוף זמן תפילה: גר"א – **9:32** מנחה גדולה – **11:53** שקיעה – **4:59**.

בברכת מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון וחורף בבריאות ובשמחה ובשפע של גשמי ברכה

כתובת לברורים, הערות, וקבלת "דפי הלכה"

הרב יצחק יעקב פוקס, מייל y0548483398@gmail.com או
בפקס: 025372586 טלפונים: 02-5371398 0548483398

מחבר הספרים: "תפילה כהלכתה" "הליכות בת ישראל"
"הכשרות" "הליכות בין אדם לחברו" "הליכות תינוקות וקטנים"
"כדת משה וישראל"